مدنیت و اسلام

مؤلفی:
فرید وجدی.

عربچه‌دن مترجمی:
ذاکر قادری.

طابع و ناشری احمد اسحاقی
شرق کتابخانه‌سی

قزانده «اورنه‌ك» مطبعه‌سی.

КАЗАНЬ
Электро-типографія „УРНЭК"
1908.

مؤلفنك مساعدهٔ رسميه‌سی.

«فريد وجدی» افندی حضرتلرينڭ علمی وفلسفی اثرلرينی اوز لغتمزگه ترجمه ايتمك استه‌دگمده مكتوب ايله رسمی صورتده مساعده ايتولرينی رجا ايتمش ايدم. رجامزنی قبول ايتدكلرينی شو بليغ مكتوبلری ايله تنزلا افهـام بيورمشلر ايدی:

مصر فی ۹/۵ سنة ۱۹۰۸

حضرة اخينا الفاضل ذاكر افندی حفظه الله!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. وبعد فقد حظيت بكتابكم الكريم الذی تستأذنوننی فيه نشر كتبی ومنها المدنية والاسلام بلغتكم البليغة فابادر بالتصريح لكم بذلك شاكرا لكم عنايتكم وغيرتكم وداعيا الله لكم بالتوفيق والمعونة.

هذا وانی اعتبر اهتمامكم هذا بترجمة آثاری العلمية من المنن التی يجب علی أن أودی للمولی عز وجل واجب الشكر عليها فان ذلك يدل علی القبول ويبشر بالاقبال.

لازلتم مظهر الفضيلة والافضال آمين.

كاتبه اخوكم: محمد فريد وجدی بن مصطفی وجدی بن علی رشاد.

بسم الله الرحمن الرحيم

سعادت وترقی یولنی کوستروب بزلری هدایت ایتمش جناب اقدس ونبیمز محمد صلی‌الله علیه وسلم حضرتلرینه حمد وثنادن صوکره: شو صوڭ عصرمزده آوروپا ایله شرق آراسنده تاریخده مثلی کورلمه‌مش درجه‌ده مناسبت پیدا اولدی. ایکی طرفه‌ده کیله‌چکده‌گی مدنیتڭ اساسنه ضرر ایده‌رلك عداوت ونفرتلرنی ازاله ایده‌جك درجه‌ده معارفه ایتمك اجتماعی مصلحتلرندن اولدی.

آوروپا ایله شرق آراسنده بوندن صوڭ ینه مناسبت قوتله‌نه‌چك، شرق مملکتلری عمومی معرض – ۋیستوفکه – اولوب هر نوعماللر وصناعتلر عرض اولنه‌چق، هر ملت ولغت اهللری حاضر بوله‌جقلردر. بز بو کتابمزده آوروپالیلر ایله شرقلیلرنڭ امتزاج – قاتشولر – وارتباطلری فائده‌لیمی؟ ضررلیمی؟ اوراسندن بحث ایتمیه‌جکز. فقط ایکی طرف ایچونده فائده‌لی بر اشه مبادرت ایده‌جگز. اوده: اسلامنڭ حقیقتنی بیان وانسان ایچون روحی ومادی سعادتکه ایرشدره‌چك دین اولونی اثبات ایتمکدر. بزم بو اشمزنڭ آوروپالیلر ایچون فائده‌لی اولوی بیانه بویله محتاج دگلدر. زیرا آوروپالیلر اوزلرینڭ جدیت ومدنیتلری سایه‌سنده‌اسلام دنیاسینڭ کوبسینه ایه اولدیلر. آوروپالیلر اسلامیتنڭ حقیقتنی بلمادکلرندن وبعض محررلری اسلامنڭ علیهنده هر کون هر تورلی افتراده بولندقلرندن حکملری

آستنده بولغان مسلمانلره اسلامیتی آغیر یوك وعقللرینه بیوك بغاو ظن ایدوب حسلرینه احترام ایدوبگنه اسلام دیننده قالولرینه راضی وکیلاچکده زمانه علملرنی، فنلرنی بونلر آراسنده نشر ایدرز املیله موافقت ایدرلر.

تمام حریت ایله دیه بلورز: آوروپالیلر اسلام ومسلمانلر علیهنده یازلمش افترالری قبول ایتوده معذور بلکه حقلیدرلر. زیرا آنلر اسلام دیننڭ اثرلرندن کچوك عقللر اختراع ایتمش بدعتی، عوام قبول ایدوب بیگلرچه وهم وضلالتلر آرتدرمش، مدنیت اصولینه خلاف، عقل بشری نفرت ایتمش خرافاتلردن باشقه شی مسلمانلر آراسنده کورمیورلر. سعادت انسانیه‌یه کفیل اولان اسلامنڭ حقیقتنی نیچوك فهم ایتسونلر؟ کوره‌لرمی اسلام اسمندن ایجاد ایدلنمش یوللرده قچقرشو، ایشانلر بایراغی ـ فلاغی ـ آستنده سیکرشو، آداب انسانیه‌گه مخالف خرافاتلره ارتکاب ایتودن باشقه‌سنی کورمیور. مصر ملکتنده بیگلرچه شهرلرده مولد پیغمبریده ایدلنمش قباحتلك وبیگلرچه سیاحلر آلدنده اوگغه صولغه میل ایدوب ایشانلر حلقه‌سنده قچقرشو کبی بیگلرچه رذالتلرنی کورگان زمانلرده نیچوك نفرت ایتماسونلر. حالمز شو روشده اولور ایسه نیچوك دینمزه ایدلنمش افترالره انکار واوزمزدن وحشیلك صفتلرنی مدافعه ایدرز. آوروپالیلر نیچوك معذور اولماسونلر؟ بو خرافات، وحشتلکلرنی امتنڭ کبار وعقلاسی کورور وبو بیوك آورولرغه: عوامنی گناهلره ارتکاب ایتوگه‌گنه دگل بلکه پاك اولان اعتقادلرنی افساد ایدوب کچوك عقل ایه‌لرنده کیتمی تورغان آورولر حاصل ایتدرر ایسه‌ده هیچ انکار علامتی کورلماز. بو روح خسته‌لکلرنی بترو چاره‌لرینه کرشمازلر.

مدنیتده ایلرو صفده اولدقمز حالده بزلری شو تدنی‌یه ایرشدران شیلردن بحث اولنور ایسه بدعت وخرافاتلره ارتکاب، قرآنه مخالفت اولوی آڭلاشلور. بوندن دها واسع کوز ایله قارار ایساك بر

بدعتنك بیگلرچه ضررلر کیترونی کورورز. اویله ضررلرکه: علم، فن کوزی ایله باقمایانلره کورنماز ایسه‌ده بو خرافاتلر بو ضررلر هر امتنك آورولرندن اولوب اثرلری هر کوزی کوران آدملره آچق درجه‌ده ظاهر اولور. شو سببلردن طولایی تربیه کورمش بر شرقلینك ذمه‌سینه ایکی شی واجب اولور: بری بتون عالمه دین اسلامنك خرافات وبعض محررلرنك نسبت ایتدگی وحشتلردن وعوام ناسنك بیگلرچه سیاحلر آلدنده ارتکاب ایتدکلری ضلالتلردن عاری اولونی واسلامیتنك حقیقی سعادته ودرست مدنیته وسیله واسلامیتدن بحث ایدوب حقیقتنه ایرشان حکیم وفیلسوفلرنك احترام ایتوینی بیان ایتمکدر. بو وظیفه‌نی اجنبی لغتلرنی تمامیله بلان افندیلردن دیگرلری ادا ایده‌مازلر.

ایکنچی واجب: اسلام دنیاسنی احاطه ایدوب حیات سیاسینه بیوك ضررلر کیترمش، بتون شرقه ظلمت ویرمش، هر عقل ایه‌سی طرفندن استهزا ایدلمش بدعت وخرافاتلری چیقارمق امت اسلامیه‌نك افرادندن اولان عاقللره واجبدر. بو ایسه مسلمانلر ایچون الك اهم مادی ومعنوی ترکلکلرینی بوندن باشقه وجهیله محافظه ممکن دگلدر. صاحب فکر مسلمانلره بو آورونك دواسی وار ایکن دارولمق لازمدر. دارولمازلر ایسه عاقبت غایت درجه‌ده فنا، مسئولیت پك بیوکدر: «سزلره فکر ایه‌سی، یومشاق طبعلی بیوك آدملر کزی حیران ایده‌جك فتنه، بلالر مسلط اولمادن امر معروف نهی منکر لازمدر» (حدیث).

بو فکرلر دورت سنه‌دن بیرو بنم خاطرمده ایدی. بن ملت ووطن ایچون خدمته شروع ایتمك صددنده ایکن شو نقطه‌دن مبادرت ایتمکلك لازم اولدیغندن بو بیوك وظیفه‌یه اهل ایتدره‌جك اسبابه وار همتمی مللسز صرف ایدوب احضار ایتدم.

فرانسوز لغتنده بر کتاب یازو ایله عمله باشلاب اسلامیته ایدلان افترا وبهتانلری نفی ایدوب اسلامیت حقیقی مدنیتنك روحی، نفوس بشریه

وقوهٔ عقلیه‌نڭ مقتضاسی، دنیاده حاصل اولان هر ترقی مدنیت اسلامیته یقینلاشمق اولدیغنی علمی وحسی دلیللر ایله اثبات ایتدم.

ایکی طلب بر کتابده بولنور املیله مقدس عرب لسانمزه ترجمه ایتدم.

بنم شو عملمده بیوك مشقتلر التزام ایدووم بر شهرت یاوظیفه ایچون دگل. بلکه بنم یگانه‌مقصدم اسلام، مسلمانلرا ونطاجق ومتبوعلری اعراض ایده‌جك، زمانه علملری ایله تارتشاجق وفلسفی حقیقتلره مخالفت ایده‌جك دین اولماونی علمی دلیللر ایله اثباتدر.

اسلامیت فنون وفلسفه‌گه ایماننی آرتدرر. علوم جدیده طرفدارلرینه قوتلی طرفدار بولور. حقیقت وفلسفه‌دن اعراض ایتدرماز.

مسلمانلره آورولرندن جهالت ودوالرندن اعراض ایتولری یتشور. مسلمانلرنڭ دوا وتریاقلری اوزلری ایله برابر ایکن آغزلرنی آچوب وهم وخرافات یاغمورلرندن شفا بکلماك بلاهت وحماقتدر.

مسلمان‌متنورلرینڭ «نظریات‌فلسفیه» تسمیه‌ایتدکلری زخارفلر ایله غرورلانوب کتبخانه‌لرنده فلسفهٔ اسلامیه جلدلر آستنده اوندولمش خزینه کبی قالوی بیوك عارلقدر. نظریات فلسفیه ایله اونتدقلری خزینهٔ حکمت آراسنده فرق، بالالر فکری ایله ایکی یوز سنه تجربه کورمش حکیمنڭ فکری بیننده‌گی فرق کبیدر.

شرقلی متنورنڭ جزیرهٔ عربده آز بر زمانده وحشت وبربرلکدن، جهالت ورذالت ظلمتندن عربلرنی مدنیت، فضیلته چیقارمش بیوك سر وناموسنی بلمیه آرزو ایتمازمی؟ شرقلی یگتلر! اگر سزنڭ قلبگز شوعجیب وغریب سرنی بلورگه شوقلنماز ایسه علمگزدن استفاده ایتمامشسگز.

اگر بز مدرسه‌لرده اوقدقمز معارفه بو سرنی تطبیق ایده‌جك اولور ایساك ادراك ایده‌مایز بز بر امتنڭ، عصرنڭ دورتدن بر الوشنده وحشت وجهالتدن مدنیته انتقال ایتدگنی اوقدقمی؟ اوقمادق...

شو امت عربیه‌نڭ ۲۳سنه ظرفنده مدنیت حاصل ایتدکی دورنڭ نه اولدیغنی وسرنی انسان ادراك ایدرمی؟:

هر انسان بلدگی کبی عرب امتی اسلام کلمازدن اول کوب قبیله‌لره بولنمش، آرالرنده حسد کینه وراثت اوزره کلمش، قانلی صوغشلر وطالاشولر حدسز نهایتسز، آرالرنی جمع ایده‌چك بر جامعه یوق، دین جهتندن مجوسلگنڭ نهایتنده، عادتلری ترکلك ومدنیته الڭ ضررلی واستقباللرنی کفیل بر نظام وقانون یوق. خلاصهٔ کلام تربیه‌سزلك، اخلاقسزلق حکمفرما، غایت فقیرلکلرندن بیوك فاتحلردن «بختنصر» و«اسکندر» و«قروش» کبی دنیا فتح ایدوچیلر نڭ طمعلری دوشمامش خلقنڭ حالی افندمز «صلی الله علیه وسلم» بعثتندن ۲۵سنه کچمه‌دن نه اولدی؟: برلاشدیلر ترقی ومدنیتلرینه کفیل قانونلری اولدی. بابالرندن میراث قالمش جمیع عادتلرینی براقدیلر. مجوسلك عادتلرنی طاشلاب وحدانیت عقیده‌سینڭ نورلری ایله نورلاندیلر. طریق اعتدال اوزره بتون دنیایه مدنیت عدالت وانسانیت نورلری ساچوب اکثر مملکتلره ایه اولوب عدالت کوستردیلر.

حکومتلری بتون دنیا جهالت قارانغولقلرده ایکن بتون نوع بشر ایچون حکومت اولدی. اشته بو غریت دورده امت عربیه بیگلرچه سنه وحشت ایچره وسنده اوزگارمزدن قالدیقدن صوڭ مدنیت کسب ایتدی. „اسلام“ انساننڭ مدنیتنی سعادتنی کفیل اساسلی ونظاملی بر قانون اولمادن عربلرنڭ شو آز وقتده حقیقی مدنیته ایرشولرنی عقل ایه‌سی تفکر ایده بلورمی؟

„اسلام“ شویله بر عالی مقدس قانون ایکن بسیط حکمتلردن عبارت اولان «ارسطو» «لیکورج» «سولون» امثاللرینه اوخشاشلی بو کون انسانلرنڭ مصلحتلرینه موافق، یارین مفسد بر قاعده دیه ظن ایدلنه بلورمی؟ خدایم: دین اقدسگی مسلمانلر تقدیر ایتمیلر.

اسرار وبدایعندن غافللر. ابدی قانونکی رعایه ایدوب حقیقی مدنیته ایرشولری ایچون قلبلرنی روح دینك ایله نورلاندر. بکاده بو بیوك مشقتلی اورنده ثبات ویروب ابنای دینمنك ایڭ محتاج، سیاسی وعلمی ترکلکلرینه الڭ فائده‌لی شو طریق اوزره خدمت ایتمایی میسر ایت. انك واسع علیم.

مقـدمه لر.

کتابمزنی مطالعه ایده‌جك محترم اوقوچیلره الڭ ضروری وعمومی بر فکر ویره‌چك ترکلکنك تکلیفلری، ترقی وتأخر کبی‌اسکیدن بیرو انسانلر اوزرینه نظام وقانون وزمانلرنك تأثیری ایله اوزگارمش، اعلم ایله دین آراسنده کوب زمانلردن بیروحاصل اولان نزاع وباشقه‌لر حقنده مقدمه‌لر طرزنده بر آز سوز سویلامکنی مناسب کوردککه محترم قارئلرمز کتابمزی مطالعه ایدرکن بحث وتفتیشه محتاج اولماسونلر کوزلری ایله اسلام مدنیتنك روحی، اسلامدن واحکامندن باشقه مدنیت اولماونی کورسونلر ایچون.

قارئلربنی آوروپا حکما وعلماسینك سوزلری ایله دلیللر، شاهدلر کیترومی عفو ایتسونلر. مقصدم اسلام دین الهی اولوینه آنلرنك سوزلریله استدلال دکل، اسلام ایسه آنلرنك سوزلرندن دها عالی ومعنالیدر. بلکه مقصدم صوڭغی عصرلرده آوروپانی نورلاندران مدنیت ووحشیت قارانغولغندن چیقارمش معارف اسلامه نسبتله قیاشنك شعله‌سی دینگزه نسبتله قطره‌لر کبی اولدیغنی ایضاحدر.

انسان

انسان نەدر؟ انسان شو تحلیل، ترکیب ایله اوزگارمش، اوسوب قوتلاندکدن صوڭره قارتلق کلوب ضعیفلاشمش، اولمش، دفن اولنمش آیاقلر آستنده تابتالمش، جسم مادیدنگنه عبارتمیدر؟ — شو صفتلردنگنه عبارت ایسه بسیط بر حیوان اولوب حیوانلردن، فیل جسمیننڭ بیوکلگی، آرسلان قوتی، میمون یوگروی وحرکتننڭ سرعتی ایله آرتق اولماسی ایجاب ایدر. بارلق دنیاسنده کچرمش وحاضرگی تاریخی اهمیتسز قالور.

هر شیده تکامل واهمیت ظاهر ایله اولور ایسه عامللری نهایتسز طبیعته نسبتله انسان قاطی جیللره عرض اولنمش خفیف قاورصون کبی اولور.

انساننڭ ظاهرندن زیاده اعمالنه وافکارینه باقمق ایجاب ایتدگندن انسانده بیوك اسرار وفضائل بولنور.

انساننڭ خلقتندن بو وقته قدر اولان تاریخی اوقوب حاضرگی حالنه باقار ایساك کندومزی دهشت احاطه ایدر: یالانغاچ، یمشاق بدنلی، قوتسز، قورالسز حیات میداننه یالغز براقلمش بیوك طاغلری کوردکده خیالندن عاجز، قارانغو بیوك اورمانلری واستنده اولان آسماننی، یلدزلری ایله مشاهده ایتدگنده شعله لریننڭ اوزگاروندن ویوقارولغندن وکیکشلگندن دهشتده قالور.

آرسلان وهر تورلی یرتقوچی حیوانلرنڭ آوازلرنی اورمانلرده ایشدوب قورقوسندن هوشسز اولەرق باغریر. انسان شو حال اوزرنده دهشتده ایکن بر طرفدن حرارت ایکنچی طرفدنده صاوقلق، آچلق عذابنی طاطمقده ایدی.

شو انسانه حاضرگی وقتمزده باقار ایساك کوررزکه: طبیعتننڭ هر تهلکه وعوارضنه مقاومت ایتمش، قوتی، باطرلغی ایله کراشمش

وغلبه ایدوب اسیر ایتمش. غالب اولان اسکی زمان پادشاهلری اسیرلرنی خدمت ایتدردگی کبی اوز فائده‌سینه خدمت ایتدرمش. یومشاق بدنلی انسان، شدت صلابت کوستروب، آسمانه چیقمش بیوك طاغلرنی دینامیتلر ایله هوایه اوچرمش. یوللر یاصامش بیوك طاشلرنی پارچه‌لامش. تیمرلری اروتمش. شو قوتسز انسان بتون قوتلره مسلط اولوب قوتلر آنارغه خضوع ایتمش.

بو علمی فکرلاو نتیجه‌سنده انساننی شو مشاهده ایتدکمز ماده وجسمدنگنه عبارت دیه حکم ایدلماز. بلکه بو ماده بزنك کوزمزدن صورتی غائب، اثرلری ظاهر مخفی بر قوته غلاف ــ قاپچق ــ اولوی بلنور. بو سر وقوت انسانیتنك معناسی اولدیغی کبی انساننی باشقه حیوانلردنده آیرور. بو قدرسی آچیق معلوم اثباته محتاج دگل ایسه‌ده بو غریب معنی انساننی ارضده اولان هر شیه نیچوك سلطان ومتصرف ایتمش؟

انسانیتنك معناسی قوهٔ حسیه‌لر ایله بلنه‌جك محسوساتدن اولور ایسه، بحث وتفتیش ایتمك قولای اولور ایدی. یاخود حیوان طبیعتلی، مقصدی واثرلانوی محدود ایسه بحث ایدوچیلر قورمصقه ومیکروبلرنك طبیعتلرنی بلوگه صرف ایتدکلری قوت وفکرلرندن آرتق فکر صرف ایتمازلر ایدی. لکن انساننك حالی بونلرنك حالیه بالکلیه باشقه‌در.

انساننك حالینه بر کره اولسون باقار ایساك خاصه‌لرندن بر خاصه‌سنی جمع ممکن اولمازلق درجه‌ده مختلف خاصه‌لی واثرلرنی جیو واحاطه ایتمازلك درجه‌ده کوب. گویا شو کوردکمز انسان توپسز وساحللری نهایتسز دینگز کبیدرکه عقللر نهایتنی احاطه ایده‌ماز.

انساننك کسبی صفتلرینه باقار ایساك بر قاعده ایله ربط ایتمك ممکن دگل. بر انسان اعتدالنی طانمش کمالك اسرارینه اطلاع ایتمش. اعمالنی تدبیر وفکر ایله اجرا ایدر، ایکنچیسی دنیادن املنی قطع ایتمش لذتنی طمع ایتمی وبایلقنی تلمی، عمارت

ارضدن نفرت ایتمش، طاغلر آراسنده معیشت ایتونی سوەر، هیچ برنرسه ملکنده یوق، خدایدن دنیانی مکروه کورونی سؤال ایدوب دعا ایدر. اوچنچی برانسانه باقار ایسالك دنیا عقلنه مسحر اولمش هر فنا وقباحتلکگه ارتکاب ایدر. حیوانلق دریاسینه چومغان.

شو حالده ینه حیوانلر درجەسندنده توبان جهالت استیلا ایتمش طاش کبی اثرلنمی تورغان آدم اوغلنی کوررز. بونلرنك آراسنده عالم واحاطەلی کائناتدن مللسز بحث ایدر، خفی اولان نرسەلردن بیوك معنالر چیقاروب لذتلنگان حکیم بولورز.

قلملرنی قولینه آلمش، قلعەلرنی طوپلر ایله پارچەلاب اقرانلرنك قانلرندن دریالر آغزان نادانلر کوررز. عقل وفکر ایله آدمنك حالینه باقدوقده وصفتلرنی صایدقده انساننی مخصوص برمقصد وصفت ایله صفتلامقنك ممکن اولماونی بلورمز. انسان بر مقصودغه ایرشور ایسه آندن بیوك وعالی اولان مقصودغه اوزندەگی ادراك وقوتنی بلوب کریشور. ایرشدگنده شادلنور. بوندن دها یوقارو اولان اشلرنی کچوك عد ایدر.

آمریقانی کشف، تلغراف وپار ایله استعمال ایدلنان آلتلرنی اختراع ایدەنلری مجنونلق وممکن اولماو ایله حکم ایتمك وقتلری کچدی. علمالرنك: بزم ایله نادانلر آراسنده انسان ایله حیوانلر آراسنده اولان آیرما کبی باشقەلقنك آچیق درجەده بلنەچك وقتی کلدی دیمك» زمانلری یقینلاشدی. انساننك فکری شو دهشتلی نقطەلرده قالمادی. بلکه انسان علمگه وبیوکلگنه باقوب حیرانلقده قالوب آمریقا حکیملرندن برینك لسانیدەسویلادی: بز علمدە بابالرمزدن کندیمزنك جهالتمزی بلمك ایله ممتازمز. زیرا آنلر بر شی بلامز اعتقادنده ایدیلر» .

اشته انسانیتنك معناسی شو درجەده بیوکدرکه حتی حاضرکی مدنیتنی جهالت، ظلمت دیه تعبیر ایدرلر. آلنمزده وهم وخیال یتشمازلك درجەده غایه ومطلبلر اولونی اقرار ایدرلر.

انسان بو قدر بیوك ایسه انسان ایله حیوان آراسنده ارسطو دیدگی کبی سویلاشو قوەسی وعرب فیلسوفلرنك اعتقادی کبی فکرلاو قوەسی، موسیو کاترفاجنك دیدگی کبی مخصوص بردین ایله تدین دگلدر. بلکه انساننك عقل واخلاقینك نهایتسز ترقینی قابل اولویدر. حیواننك شو کوردکمز محدود درجەده قالویدر. انسان ایله حیوان آراسنده نسبت چیکسز ادراك ایله چیکلی ـ محدود ـ ادراك آراسندەگی نسبت کبیدر. علامه «لاروس» اوزینك بیوك دائره معارفنده دیمشدر: الڭ بیوك قباحتلك انساننك ترقیسنی چیکلاودر. «رینان» «دینلر تاریخی» اسمندەگی کتابنده: انساننك حالینه باقوب بلدومکه: انسان بعض وقتلرده ماده عالمنی احاطه ایتمك ایچون چیکسز اولان سببنی ادراك ایدرگه وار قوتنی صرف ایدر». دیمککه انسان چیکلی اولان شیلردن اوزینك فکری وترقیسی ایله ممتازدر. شکسز انسانده اولان شو قوت روحنك یر وکوکده اولان نرسەلرنی احاطه ایدرکه میلندن نشأت ایدر. انسانی احترامه باعث اولور. انسان حدسز ترقی وتعالیگه مستعد اولدیغی کبی چیکسز رذالت وحشتلره ارتکاب ایدوگەده حاضردر. «تاریخ انسان» نی اوقو عقل وفکر أیەلری ایچون بیوك درس وعبرتدر: انسان کائناتدن خبرسز اولەرق خلق ایدلنمش ایسەده حیوانلر، ترکلك ونوعلرنی محافظه ایدرلك درجەده الهام اوزره خلق ایدلنمشلر. اوزلرینك راحتلرنی ایجاب ایدەجك أو، وبالالرنی قویارغه مستعد اورینلرحاضرلاو کبك شیلرکه: انسان «علم حیوان» اوقور وبلور ایسه دهشتده قالەچق نرسەلرنی بلو" حیوانلر ایچون طبیعیدر.

انسان اول امرده بونلرنی بلماز ایسەده بوحسیاتگه مقابل فکر وادراك ویرلمشدر. انسان قوتسز ضعیف حالنده اوزینك کائناتده متصرف وأیه بولونی ادراك ایتمش. قوتسزلگی عالی اولان مطلبگه ایرشوندن منع ایتمامش نفسنده شو عالی مطلب قرارگیر اولونی

ادراك ایدوب یأس وامید آراسنده اولەرق حقیقتنی عقل ادراك ایلەمامش مطلوبه یتشور ایچون وار قوتنی صرف ایتمشدر.

انساننك افرادی مزاج واورن وزمانلرنك اوزگاروندن طبیعت بشریه آرزو ایدن مقصدلرده تورلی قسملرگه بولنوب اوزلرینك قدرتلری درجەسنده شو روحی مقصودگه ایرشوگه اجتهاد ایتمشلر. بعضلری شهوت بهیمیه‌ده مقصودلرنی طابوب هر تورلی زینت واویون آلتلری اختراع ایدوب صنایع نفیسه‌نك اصلنی دنیاغه چیقارمشلر. بحث وتفتیش ایدلدگدن صوكره بونلرنك اكثرسی انسان ایچون فائده‌لی طابلمش. بعض افراد، طبیعتلرنی پاكلاو وفكراورلغنی ایگوده مقصودلرنی طابوب علم اخلاق، علمی وعملی وفلسفی مسئله‌لر میدانه چیقارمشلر. تعجب ایدرلك درجه‌ده انسانلرنك عقللرینك وفكرلرینك ترقی وتعالی ایدوینه خدمت ایتمشلردر. انسانلر بو عالی مقصود یولنده خدای اداره ایتمش سعادتە واصل اولانه قدر مداومت ایلەچكلردر. انسانلر شو حال اوزرنده ایكن، خدای آنلره زمانه وعصرلرینه موافق یوللر كوستروب پیغمبرلر یبرمش وانسانلر بو بیوك مصلحلر كوسترمش یولغه سلوك ایتدكلرنده آز بر زمانده سعادتە ایرشەچكلر ایدی.

پیغمبرلره نوع بشرنی ترقینك یوقارو درجەسینه آلوب وارەچق بعض آدملر ایاروب پیغمبرلردن ایشتدكلری اوزره آدملرنی حقیقی مدنیت وسعادتە دعوت ایدرلر ایسەده كوب زمان كچمەدن ینه اولگی حاللرینه مراجعت ایدرلر وكتابلرنی مطلبلره ایرشدرمیەجك درجەده اوزگاتمكده ایدیلر.

زمانه اقتضاسنچه حیات اوزگاروب مدنیت تعالی ایتمك وقتی كلدكده خدای ینه اوزلرندن یگا حیاتنی كوستروچی رسوللر یبرمكده ایدی. امتلر انساننك عقلی اوسوب كامل اولغانغه قدری شو حالت اوزرینه مدافعه ایدشدیلر. انساننك عقلی تكامل ایتكاچ ضررلرینی فائده‌اوسندن تمامیله تمیز ایتمك درجەسینه كلدكده افندمز «محمد»

صلی‌الله علیه وسلم‌نی ابدی اولان دین اسلام ایـله ارسال بیوردی. کرهٔ ارضیه اوزرنده‌اولان انسانلرنك فکرده ومقصدده باشقه اولوندن یگانه رسول کلاجکی استدلال اولنماز. بلکه بو اختلاف وبو ترکلك وعلم نزاعلری شو وکیلاجك عصر بالالرنی اسلامنك حقیقتنی واسرارنی آکلارغه حاضرلمکدر: بز تیزدن اوزمزنك عـلامت ودلیللرمزنی هر طرفده وهر نرسه‌ده وانسانلرنك اوزلرنده کوستررمز خدا اینك حقلغی ظاهر واشکار اولور. الله‌نك هر نرسه‌نك وجودینه سبب ایلوی الله‌نك وارلغینه دلیل اولورغه کافی دگلمیدر؟».

(فصلت ۵۳نچی آیت)

حیات کیره‌کاری.

ترکلك نه قدر بیوکدر؟—ترکلك بیوك صوغش میدانیدرکه باشلرنی قارتایتر، تاج ایه‌سی پادشاهلرنك باشلرنی ایکتررور. ترکلك قارشوسنده مالك ومملوك، بای وفقیر، عالم وجاهل، عالملر وغبیلر وحکیملر بردر. حیات بر چشمه‌درکه انسانلر اطرافینه صفلانمش. بر شربه صونی‌بیوك قوتلر وکوب مشقتلر صرف ایتدکدن صوکره آلورلر. حیات مشقتلر ایله قارشدرلمش بر چوربـادردرکه تناول ایدنلر طب وطبیبلر ازاله‌سندن‌عاجز اولمش قایغو وآوروولرغه دوچـار اولورلر.

انساننك حیاتی‌اویله بیوك حیاتدرکه: کونلری آز، قایغولری کوب. انسان‌اوزینی ترکلکده هر تورلی حادثه وقایغو اوقلرینه عرض‌ایدر، تیمر کیوملر وبیوك قلعه‌لر وآسمانه چیقمش برجلر انساننی ترکلك

اوقلرندن محافظه ایده‌ماز. ترکلك انساننك ولادتندن یکتلگنده، قار تلغنده آیرلماز. انساننی هر وقت اذا وجفا ایدر. ترکلکنك ظلمندن انسان حیوان اولمنی آرزو ایدر. حیاته طاغلر طاشلر داینماز: بز امانتنی کوکلرگه، یر وطاغلره عرض ایتدی ایسا که‌ده اوستلرینه آلودن ابا ایتدیلر. بزده آنلرغه شفقت ایتدك. انسان اوستینه یوکلادی» آلایة.
(احزاب ۷۲نچی آیت)

انسان ملائکه‌دن دگلکه شهوتدن خالی اولسون، حیواناتدن دگلکه حیاننك تأثیری وقایغولری ایله حیات وشعوری ناقص اولسون. انسان شوایکی نوع آراسنده اولدیغندن اوزینك درجه‌سینه احترام ایدوب شهوتدن صاقلانور ایسه ملائکه‌دن عالی درجه‌سینه، اعتبار ایتمادن اوستینه واجب اولان صفتلره رعایت ایتماز ایسه حیواناتدن توبان درجه‌ده اولور. اشته شو روشده خدای انساننی خلق ایتمش. نهایتسز قابلیت واستعداد ویرمش. انسانگه هر ظلمتنی وحیات بوغاولرنی ازاله ایدوب اطرافنی نورلاندره‌جق عقل ویرمش. حیاتده اولان مصیبتلر وآغرلقلر انساننی تعذیب ایچون ویرلمامش. بلکه انساننك سعادتی یولنده‌گی سدلرنی پارچالامق ایچوندر: انسانلرنك کسب ایتدگی فناالقلر سببلی قاره ودیگزلرده فساد ظاهر اولدیکه انسانلر عمللرینك جزاسنی طاطوب اللهگه قایتورلرده ینه جزایه دوچار اولورلر.» (روم ٤٠نچی آیت)

«ای انسان! سنك مشاهده ایتدگك فورقنچلر، زمانه وحاللرنك اوزگاروندن حاصل بولغان مانعلر، سعادت ومقصدلرگه یتودن منع ایتمی. سن اشسزلکدن منع ایدوی ایچون پدرینه عاصی وظلم عد ایتمش بالا کبی اولماك: خدایننك انسانلره مرحمتی شو عصفور (چپچق)نك بالالرینه مرحمتندن زیاده‌در.» حدیث. یوقاروده انساننك نهایتسز ترقی واستعدادگه خواجه، شاعرلر واصفلرنك خیاللری ایرشمیه‌چك درجه‌لره ایسه بولونی بیان ایتدك. لکن شو جانسز

توپراقدن عبارت اولان انسان نیندای وسیله‌لر ایله نوره ایرشه‌جك ؟
سمادن ملائکه‌لر اینوب انساننك قولندن طوطوپمی بو شرفلی وعالی
اولان مقصده ایرشدررلر ؟! اگر انسان حقیقی ترکلکگه شو روشله
ایرشه‌چك ایسه الله‌نك انسانه ویردگی نهایتسز استعداد فائده‌سز
اولمق لازمدر. انساننك خلقتنده دنیاده اولان هر شیدن قیمتلی
برشی وار ایسه اوده استعداد وعقلدر. انسان عالی اولان رتبه‌لره
شو قوت روحیه ایله ایرشور. هر قبایحدن ینه شو قوت سایه‌سنك
کندوسنی محافظه ایدر: بنی یرم وکوکلرم صغدرمادی. بلکه عبدمنك
یومشاق ملایم قلبی صغدردی.» حدیث قدسی.

ای انسان! سن نفسگده اولان فضیلت وایك شرفلی مزیتلرگی
ستر ایتدك، سنك کبی کاملگه شاعرلرنك خرافاتلریله دوتراب زمان
ومکاننی سب ایتمك وبار اولمش واوله‌چق نرسه‌لر ایچون حسرتلنمك،
آغلامق مناسب دگل. آز بر شی ایچون اولم طلب ایتمك اینه
کبی جزئی شیلر ایچون دوستنی اوترمك وخمر ایچون کیومنی
صاتمق سنك انسانیتکه مناسب دگل.

سن کبی کندوسینك فکرنده یلدزلری ایله کائناتی عجائبی ایله
عالمنی حصر ایتمش ذاته نفسنده اولان حدسز استعدادنی تقدیر
ایتمادن وقتنی قایغولر وخياللر اوغرونده صرف ایتمك هیچده موافق
دگل: انسانلردن بعضلری خدایغه ظاهری عبادتده اولنورلر. خیر
اصابت ایدر ایسه قلبلری سکونت وقرار تحصیل ایدر. مصیبت
ایرشدکده خدایدن یوزلرنی چوروب دنیا وآخرتده حسرتده قالورلر.
بوندن بیوك انسان ایچون کندی فضائلنی آچیق درجه‌ده
اضاعه اولماز.»

ای انسان! سنك مصائب تسمیه ایتدکك شیلر هپسی خدایدندر.
سنی خلقتگنك مقتضاسندن اولان فضیلتلره سوق ایدر. شو شریف
خلقتگده ذکر ایدلمش کمالاتنی ضایع ایدوب دوشدکك ضلالت

وجوددن‌سنی قورتارر. سنی جانسز توپراقدن خلق ایتمش خدای کمالاتننگ نهایتسنه ایرشدرمك ایچون سکا اوچ اثرلی قوه مسلط ایتمش. سن شو قوه‌لرنی یرینه صرف ایدوب تفکر ایدر ایسانگ حسرتندن اولدكڭ، سعادت یوللرنی کوز آلدگده کوررسن. سنگ سعادتگ ایسه سعادته ایرشدره‌جك یوللره سلوك ایتمك ایله‌در: بز انسان ایچون سعادت یولنی کوستردك. » انسان ۳نچی آیت.

بو اوچ کیرا کلی نرسه‌لر ایسه: طبیعت، نفس انسانی، نوع انساندن عبارتدرلر. طبیعتگه‌انساننگ مادی ومعنوی سعادتی وحسی راحتلری باغلیدر. انسان یاراطلوب ماده دنیاسینه آتلدغی وقتده علامه «لینسیه»‌نگ وصف ایتدگی کبی: یالانغاچ، سلاحسز، قیاش حرارتی، یررطوبتی، کوك یاغموری، صحرالرجیللری، یرطقچ حیوانلر تورناق ودشلری ایله اذا ایدرلر ایدی. انسان بو حالده هر نوع عذابلره عرض اولنمش کندوسنی محافظه ایده‌جك اسباب قولنده یوق باشقه حیوانلر کبی فکری محدود اوله ایدی بر ساعت اولسون یاشامز ایدی. لکن انسان شو دهشتلی ماده دنیاسنه آتلدقده انسانه طبیعته غلبه ایده‌جك فکر وادراك ویرلمش ایدی. انسان شو فکر قوراڵی ایله وارهمتنی صرف ایدوب کسالت‌کوسترمازدن محاربه‌ایتدی. اوزنی شو وقتده صاقلایه‌چق درجه‌ده قراللر اختراع ایتدی. اوزنی صاقلاوده وار قوتنی صرف ایدوب آز آز ترقی یولنده دوام‌ایتدی.

مغاره‌لرده معیشت ایدرکن اولر بنا ویغاچ طامر ویفراقلری ایله معیشت ایتمکده‌ایکان؛ یرنی‌ایگوب آزق چیقاررغه اقتدار کسب ایتدی؛ طبیعت ینه اوز اشنی کوردی. انساننگ حالندن بر ساعت اولسون غافل اولمادی. انسان بر شینی اتقان ایدر ایسه طبیعت انساندن مسافه‌لرچه اوزدی. انسان اشینی ینه ماتور ایتورغه‌اتقان ایدرگه مجبور اولدی. طبیعت انسان ایله شو طریقه اوزشدی بو کوندن صوکره شو روشده مسابقه‌ده بولنه‌چقدر.

بو طبیعت محاربه‌سي بو کون «لوندن» و «پاریژ» ده مشاهده ایتدکمز ترقی، عجائب صنعتلر وغریب اکتشاف واختراعلر وجوده کیتردی. شرقلیکه شو ترقیلردن خبر ویرلور ایسه فکری قبول ایتمادکندن مجنونلق ایله حکم ایدر.

بو ترقی ایسه انسانلرنك فکر وعقللرینك تکاملی وترقیسینك یمشیدر. بو دهشتلی صنعتلر واختراعلر فکر وعقلنی اشلاتودن باشقه حاصل بولماوی معلومدر.

بابالرمزنك قایغو ومصیبت تعبیر ایتدکلری شیلر شو روشده انسانی‌ترقیکه آلوب وارمش، حیوانلق درجه‌سندن انسانیتکه چیقارمش. شو جهدن کوردکمز مصیبتلر سب ایدلماز بلکه انساننك فکرنی سعادت وبختیارلقغه سوق ایتدکندن شایان احترامدرلر. انساننك فکری آلتلر اختراع ایدوب یاشین وطاشلرنی اوزینه اسیر ایتمش ایکان‌ایگونچیلر، آلدنده ذلت کوستروب ترکلکلرنی آلغان مامق وباشقه آشلقلرغه مسلط اولغان قورطلرنی دفع ایته تورغان آلتلر ودوالر اختراع ایتمك بیك قولایدر.

آوروپالیلر طبیعت تهلکه‌لرینه معرفت دوربینلری ایله باقارلر. ترکلکلرینه ضرر ایده‌جك بر حادثه پیدا اولور ایسه ازاله یاخود ضررنی کیمترکه وار قوتلرنی صرف ایدرلر. ترکلککه مانع بولغان قیمه‌لرنی هدم ایتونی انساننك فکرینه نسبتله آز بر شی صاییورلر. اشته آوروپالیلرنی، شو عالی همتلری‌شرق مملکتلرینه سلطان ایتدی. بز شرقلیلر همیشه غفلتده‌مز.

نفس انسانی ایسه نوع بشرنی سعادت وترقیکه سوق ایتوکه برنچی سبب اولوب طبیعتدن معنوی اولمق ایله‌کنه آیرلور. هر کشی اوزینك نفسنده دائمی محاربه‌ده اولان شهوت ومیللرکه بیوك میدان بولور. قلبده‌کی میللرنی اوترمك ممکن اولمادغی کبی شهوتلرده محسوسات قانونلرینه عدالت میزانی ایله اولچمازدن اطاعت ایتمازلر.

قلبده‌گی میللرنی‌اوزلرندن بحث ایتارگه جذب ایتکان نقطه‌لرنی‌کورماز، وادراك ایتمازدن چیکلامك ممکن‌اولمادغی کبی بر مخصوص نقطه‌ده طوقطاتمقده ممکن دگل. خدای شو معنوی اشلکلی قوه‌لری هر بغاودن خالی وحرکتندن هیچ بر نرسه مانع اولمایه‌چق روشده خلق ایتمش، انساننك‌قلبنده کورنشی قورقنچلی صورتده حرکتلی وتأثیرلی هرتورلی قوه‌لر خلق ایتمشدر. کوله‌گالی یغاچنك آستنده ایسکی کیوم کیوب اوترغان کشینك حالینه باقارایسالک کوررزکه:

ظاهری سکونتده ایسه‌ده باطنی حرکتده ایسکی کیومی وفقیرلگی شو یاشرین دوشنچه‌لردن مانع اولمامش. تاج کیوب تختنه بنمش پادشاهنك دوشنجه‌سندن اکسك دگل، فکری هر وقتده حرکتده.

انسان کرهٔ ارضیه اوزرنده یاراتلدیغنده چیکلی جسمده چیکسز، ساحلینك نهایتی اولمیان دینگز کبی اووچ ـ کف ـ قدری بر قلبده، چیکلی بولغان نرسه‌لر ایله قناعتلنمی وکائناتدن محسوس اولان برکوننی فقط اوزینك مقصودینه وسیله ایتمی تورغان روشده چیکسز شعورلی ایدوب خلق اولنمشدر.

انسان اوزینك نفسی طلب ایتکان همه نرسه‌دن بحث ایتمش. طلب یولنده نه قدر مانع وقیمه‌لر وار ایسه هپسنی پارچه‌لامش. مقصدی یولنده سبب ومقدمه‌لرنده خطالق ایتمش ایسه تصحیح ایدوب یکادن شروع ایدوب مقصده ایرشمش. انسان شو روشده بحث وتفتیشنده تعالی وتکامل ایتمش. کون بکون شوطریق اوزره ترقی وتعالی ایده‌جکدر.

نفس انسانی بهیمیت ووحشتکه تشودن محافظه‌ایتمشدر. انسان وحشتنی سوه ومحبت ایده ایدی، اوزینك نوعسینه انتساب ایتودن نفرت ایدر ایدی.

نفس انسانی ایله نوع انسان آراسنده الفت تحصیل ایتدروب علم اخلاق تألیف. والهیاتدن بحث ایدرگه وحکمت فنلرنی اجتهاد

ایله وجودگه چیقاررگه سبب اولمشدر. وشو زمانلرمزده بویله نوع انساننك حالنی اصلاح ایدرگه نهایتسز درجه‌ده تاثیری واردر.

نوع انسانینك حیات وترقیگه تأثیری اوزینه مستقل بر قسم تشکیل ایتماز. بلکه نفس انسانینك تأثیرینك ثمره ونتیجه‌سیدر.

انسان وارلق دنیاسنده میـل وشهوتلرینك بغاولردن خالی، حروهر محدود تصور ایـدلـگان نرسه‌لردن عاری اولوی ایـله ممتازدر. حیوانلر ایسه انساننك عکسیدر، معین‌بولغان عمومی قاعده ونظاملردن تجاوز ایده‌مازلر. بر روشده قالورلر.

بـو مقدمه‌لر معلوم اولمش ایسه بلورزکه: انسانده بولغان قوتلر هر بغاودن خالی ایکن، انسان حیاتنده شهوت ومیللرنی معتدل ایدر ایچون هر تورلی میل وشهوتلرینه معاکس حاللرنی مشاهده ایتماکلـکنك تیوش بولوی بلنور. بر انسان سعادت وبختیارلـق فکرنده نوعسی چیکلانمگان، نهایتسز بایلقده ظن ایـدر ایسه شو شعورنی‌اولدره‌جك یولنده مقصودندن مانع بولغان سدلر کورماز ایسه حالی نه اولور؟؛ بیکلرچه سنه یاشاب بایلق یولنـده بتون عمرنی صرف ایـدوب زمانه‌سینك قارونی اولور ایسه‌ده زمانه‌سنده‌گی سعادت وبختیارلی آدملر جمله‌سندن اوله‌ماز.

انساننك ادراکنی حر ایدوب خلق ایتمش ذات اقدس ادراکنی افراطدن منـع ایدن قیمه‌لر یاراتدغی کبی انساننی تفریطدنده قورقتقان مانعلر خلق ایتمشدر. انساننی هـر شیده اعتـدالـگه مجبور ایدن شیلرنکده ایك مهملرندن انسانگه اوزینك جنسداشلرینك هـر مطلبنده مزاحم اولماسیدر: انسانلر آراسنده‌گی شو مزاحمـه ـتارتشوـ ایکی بیوك قسمگه بولنور. ١) انسان‌اعضالرندن بر عضو بولغان جمعیت بشریه‌نك تارتشویدر.

٢) حیات محاربه‌سنده اوزلرنی محافظه ایدوب یوقاری قالمق ایچون جمعیتلرنك تارتشویدر. شو ایکی تارتشو تنازع بقا تعبیر اولنور.

انسانگه امتلرنڭ حیاتلرینڭ نظامی اولان اوچ بیوك نرسه‌نی تعلیم ایدرلر :
۱) حقوقڭ اهمال ایتونڭ حیات نظامنده ضررلی و آرتقه‌قالوغه سبب اولونی.
۲) عدالت قاعده‌لرنی، معرفت وظلمنڭ عداوتنی آرتدروب حقوقدن محروم بولورغه سبب اولونی.
۳) نوع انساننڭ بارچه‌سنی احترام ایدونی. شو اوچ نرسه انسانلرنڭ عمللرینڭ میزانی اولدیغی کبی استقلال نعمتندن محروم اولمغان امتلرنگده نظامیدر. مستقل امتلر حیات صوغشنده کورشیلر بولغان امتلر ایله مسابقه ایلمازلر ایسه کورشیلری حیاتده غلبه ایدوب حقوقلرندن محروم ایدرلر. غالبلری ظالم، مغلوبلر مظلوم حساب ایدلنماز بلکه مغلوبلر اوزلرینه ظلم ایتمش اولورلر.
جمعیت بشریه‌نڭ حالینه فکر وبصیرت کوزلری ایله باقانلر جمعیت بشریه‌نی مسابقه میدانی عد ایدرلر. بوده برنچی قسمنی تشکیل ایتمش حقوقده اهمال ایتمکنڭ معناسیدر. ایکنچی قسمنی تشکیل ایتمش عدالت ایسه انسانلرنڭ حقوقینڭ محترم ومعصوم اولونی بلدردگی کبی افراد بشرنڭ بیننده امنیت پیدا ایتدروب مشترك مقصودلری اولان سعادته ایرشدرر.
بونی اثبات ایچون دلیل طلب ایدنلره کچنده‌گی وحاضرگی جمعیتلرنڭ حالنی تفتیش ایتو کفایه ایدر. افراد بشرنی احترام ایتو الخ شریف اولان مساوات عمومینی کیتروب نوع انسانی بختیار ایدر. آرالرنده تنازع بقادن حاصل اولمش کنه وحسدلرنی بتردگی کبی هر فنالقلرنی ازاله ایدر. عموم نوع بشرنی قرداش وبرادر ایدر، اشته ایضاحی صددنده اولدقمز سعادتنڭ باشی اولان اوچ اشلکلی قوه‌لر (طبیعت، نفس انسانی، نوع انسانی) وایکنچی درجه‌ده فرعلری اولان انساننڭ سعادت وترقیسنه باعث اولان قوه‌لر ایله برلکده انسانلرنی بهیمیت و وحشتدن فضیلت و کمالاته ایرشدرمك ایچون انسانلرنڭ قلبلرنده رکز ایدلمشلردر،
بیکلرچه سنه‌لردن بیرو بحث ایدلمش سعادته خدای سبب ایتمشدر.

دين وعلم.

تاریخ بزه دینعالملری یله فن عالملری آراسنده تارتشو واختلافنڭ بو زمانلرده‌غنه دگل بلکه کوب عصر وزمانلردن بیرو جریان ایتدگنی کوستره‌در. شو صوڭ عصرلرمز ایله اولگی عصرلر آراسنده فرق ایسه: اولگی عصرلرده سعادت وحقیقی ترکلککه ایرشودن مانع وهر طرفلرنی اوهام احاطه ایتمش، خلقنڭ فکرلرینی نورلاندرمق ایچون وار قوتلرنی صرف ایتمش کوب فیلسوفلرنی آغو وبغاو واوطلر ایله عذاب ایدوب اولدررگه حکم ایتمشلر. بو عصرمزده ایسه فرانسه خارجیه ناظرینڭ بری اولان موسیو «برتلو»نڭ دیدگی کبی علم هر تورلی قیدلردن آزاد ایدلوب تمام حریته نائل اولمش. موسیو «برتلو» بو سوزنده اصابت ایتمشدر. زیرا آوروپالیلرنڭ علمی کتابلرینی مطالعه ایدوب دینلرگه طعن ایله دولدرلدقنی وانساننی ترقی ایتدره‌چك حیات وعلمی قانونلرغه موافق اولمادیقلرندن بته‌چکلرنی بیان واوزلرینڭ دینلردن دینامیت وطوپلردن قاچدیقلری کبی قاچولرنی بیـان ایله طولدرمش کوره‌مز. موسیو «بنجامن کونستان» «دین ومنشأی شکلری وترقیسی» نامنده تألیف ایتدگی کتابنك جمعیت بشریه‌نڭ باطل اعتقادلر سایه‌سنده ضررلاندیقنی وبو ضررلرنی ازاله ایدونڭ چاره‌سی یالغز حریت شخصیه وحریت اعتقاد کبی انساننڭ حیاتنه لازم اولان حریتلر ایـله اولدیقنی بیان ایتدگدن صوڭره دیه‌در: شو بیان ایتدکمز وجه اوزره دینلر خرافات چوب چارلردن پاکلنورلر. لکن دینلر اساسلرندن خراب ایدلدکلرندن پاکلنمه‌لری پك آغر، وبو اساسلر علم ومدنیتکه مخالف اولدیقلرندن دینلرنڭ یراوزرندن بتمه‌سی قطعی صورتنده‌در.» بز بو کبی مشهور عالمنڭ استثناسز هر دینگه زوال ایله حکم ایدوینه تعجب ایده‌مز. اگر موسیو «بنجامـن» اسلامیتدن سطحی درجه‌ده

اولسون بحث ایتمش اوله‌ایدی، اساسنده علمگه ومدنیتگه مخالف بر قاعده بولا آلماز ایدی.

بز بو فصلده قارئلره آوروپاده مشهور عالملرنڭ دینلره طعن ایتدکلری سوزلرنی ذکر ایده‌جگز که: اسلامیتنڭ اساسی بتون‌مدنیتنڭ بناسی وجمیع ارواحنڭ مطلوبی اولدیغی آچیق درجه‌ده بلنسون‌ایچون. موسیو کونستان بوقارو‌ده‌غی‌دعواسنی فلسفی عله‌لر ایله اثبات ایدوب دیه‌در: هر قاعده اوزینڭ وقتنده فائده‌لی ایسه‌ده کیلاجکده‌گی ترقیگه مانع بولغان ضررلی نرسه‌نی احتوا ایدر(*). عقل بشر کون بکون ترقی ایتدگندن انسان اوزینه ضررلی بولغان نرسه‌لردن صاقلانورده مذبور قاعده‌لره اتباع ایتودن عقلی نفرت ایدر. احساسی، دینی طاش کبی بر صورتده‌قاطوب قالمش قاعده‌دن‌آیرلورده حسنی جرح ایتمیان ومشقتلندرمگان قاعده ایستار. وبو قاعده‌یه ایرشکانگه قدر انسان مضطرب قالور. آوروپالیلر انساندن هر تورلی علمی قاعده‌لر ایله بحث ایدوب انشانـنی سعادتگه ایرشدره‌جك یول واوزینڭ وظیفه‌سنی اداء ایتدره تورغان نرسه‌گه ایرشوی اوزنده بولغان خاصه وقوه واحساسلرنی اوترمك ایله بولونی کشف ایتمشلردر. انسانلرنڭ کچمش تاریخلرینه باقوب: سعادتلرینه ایرشودن‌دین باشلقی دعواسنده اولان آدملر سبب اولونی وبونلرنڭ تعلیملرنی انسانلرنی وحشتده قالدرو ایله تهمت ایتمشلر. بونلر جمله‌سندنده «فویر باش» دیه‌در: دینلر واولیالرنڭ فضیلتلری ایسه سیاسی ومدنی ترکلکنی ودنیا اشلرنی وقلبنی راحتلندرمازدن مکدر ایدوب، چرتوب، باطل، لهوولعب بولغان دنیانی طاشلاب جنتی، جنتنی انتظار ایتو وطبیعتنڭ میل وحسلرنی اولدرمکدن عبارتدر.» محسوس دلیللر کوزلری آلدنده اولان آوروپا عالملری انساننڭ ترقیسی علمنڭ اوسوی ایله اولوینی اثبات ایتمشلردر.

(*) شاهتختینسکی افندی هرغزیته‌ده یازارکن شو قاعده‌نی اوزینه آلت اتخاذ ایتدگندن مؤلفنڭ شو بابلرده ایراد ایتدگی علمی دلیللر تماما جواب اوله بلورلر.

علمنڭ انسانلر آراسنده انتشاری وترقیسی افکار بشرنڭ تقلید وهر تورلی بغاولردن نجات بولوی وعلمی بحثلرگه هیچ برشینڭ سلطان بولماویـکه: آناردنده کچمش زمانلرده دین عالملری ایله فن عالملری آراسندهتارتشو وهر تورلی نزاعلر تولدایتمشدر. موسیو ,,بلوك‘‘ دیهدر: فکر بشرنڭ ترقیسی وهر شیگه اساسلی حکم ایتمك علمنڭ اوسوینه تعلق ایدر. بوگاده بزلر کچندهگی ضلالتلرمزنڭ رکنلرنی هدم ایتمش معلوماتمزنڭ نتیجهسی وهر نرسهگه فکر کوزی ایله قاراومز ایله ایرشدك. آوروپـا عالملری مادی ومعنوی سعادتنڭ اساسی عقل ایله علمنڭ حریتنده اولونی اعتقاد ایدکلرندن بونلره استبداد اولنمش زمانلرنڭ تاریخنی غایته غضب وکرهٔ ارضیه اوزرنده بوحکملرنڭ قالونی طلب ایدهن افندیلـردن انتقام آلمق صورتنده یازالر. بوخصوصده مشهور عالملردن ,,لاروس‘‘نڭ تحریر ایتدگی بعض جملهلرنی ترجمه ایتهمز: اگر بزلر احسان وانسانیت، معقول بولغان نرسهلرنی اعتقاد ایتوده دییور ایساك آنلر انـکار ایدرلر. خیر ایله شرنی، ظلم ایله عدالتنی تمییز ایدهن عقل بشرنی ذلیل ایدرگه سعی وغیرت ایدرلر. عقل بشرنی قالین پردهلر ایله ستر ایتدکلرندن صوڭ عادی اشلر کبی کرامتلر ایله دنیانی دولدررلر. قـارهنی آق وفضیلتنی رذالت ظن ایدرلر. اطاعت ایدگز دییورلر. عقلهمی؟ طبیعته لازم اولان شیلرهمی؟ قلبی احاسلرهمی؟ انسانلره هر وقتده فائده ایدر حقیقتلـرهمی ایمان ایتمالیز؟ دیلنور ایسه آنلر: الله تعالی اسمی ایله حکم ایدوب اعـداء ودوشمانلرنی اولدرمك ایـله امر ایـدر ایساکده اطاعت ایدگز. زیرا سزلرده روح، شعور یوق. سز الله یولنده میتلرسز.» دییورلر. اشته آوروپاده دینلرگه انـکار شودرجه ایرشمش ایسهده بونلر دینلرنی براقمشلر وخدایدن علملری ایـله مستغنی اولمشلردیه حکم ایتماك ممکن دگل. بونلر دینلی انسانلر کبی خدایـنی اقرار ایدرلر. فقط بونلر خدایـنی علم وفلسفه نظرندن اثبات ایدوب انسان غدایـه

نه‌درجه‌ده محتاج ایسه‌دینی حسلرگه‌ده‌شو درجه محتاج اولولرنی بیان ایدرلر.

آلمان فیلسوفلرندن «جیبزلر» «اعتقادلر تاریخی» نام کتابنده دیه‌در: دینلرنی توغدرمش احساس ابدی اولدیغی کبی دینده ابدیدر. فقط باشقه علملر ترقی ایتدگی کبی دین علملریده عقل بشر ترقی ایتدکجه ترقی ایتماسی لازمدر. بونلر آراسنده‌غی لزوم علم تشریع ایله حقوق بشر آراسنده‌گی لزوم کبیدر. حقوق آلشنماز ایسه‌ده علم تشریعنڭ هر وقتده تغیر ایتماسی لازمدر.» «ارنست رینان» دینلر تاریخی اسمنده‌گی کتابنده دیه‌در: سودگمز وحیاتنڭ لذت ونعمتلرندن عد ایتدگمز هرنرسه‌دن حتی قوۀ عقلیه، علم وصناعتنی استعمالده حریت زائل اولور ایسه‌ده انساننڭ فکرینی دنیٔ حیات طینیه‌گه حصر ایده‌ن مادییون مذهبنی ابطال ایله ناطق دیننڭ زائل اولماسی یاخود انقراضی ممکن دگلدر.» فکرلرینه اعتماد ایدلنه‌جك آوروپا علماسی نفس انسانیدن حب وغضب کبی انسانگه طبیعی اولان نرسه‌لرنڭ زائل اولماسی ممکن اولمادیغی کبی طبیعی اولان تدین دینلانونڭ بتماوینه اتفاق ایتمشلردر.

کتابلری دلیل اولمق اوزره دیه بلورز: آوروپا عالملری حاضرده اولان موجود دینلرنڭ جمعیت بشریه ایچون عمومی دین بولورغه مناسب اولماوینه اتفاق ایتمشلردر. بواتفاقنڭ سبب یکانه‌سی ایسه دینلرنڭ اساسلرینڭ علم، قاعده وقانونلره مخالف ونصلرینڭ عقله معاکس، حریت ومطلق‌لق کبی مدرکات انسانیه‌گه منافی اولان شیلرنی حاوی اولولریدر. شو سببلردن طولایی آوروپا حکیملرندن بری: اگر دین انساننڭ نهایتسز ترقی واستعدادینه بناء بغاولردن ومجرد چیکلانودن خالی اوله ایدی هیچ زوالنی قابل اولماز ایدی.» دیمشدر. حاضرگی دینلردن بری انساننڭ خلقتنده غرس ایدلنگان دین حسی وشعوری ایله حیات کیراکلرنی وواجبلرنی جمع ایدوب نسانڭ سعادتینه ایرشدره‌جك علم وفن کورستکان روشده انسانی دایت ایدر ایسه آوروپا عالملری بویله دیننی اعتراف وقبول ایدرگه

اتفاق ایتمش کبیدرلر. «لاروس» دینلرنڭ نظاملرنی رد ایتدکدن صوڭره: انساننی اوزینه واجب بولغان نرسەلری ادا ایدرگه قزدرغان نرسه دین دگلدر. بلکه مدنیت ومعلومات تقدم ایتدکچه انسانلری تهذیب ایتکن عائله-فامیلیا-لر ایچروسنده نشأت ایتمش افکار عمومیەدر. اگر دین افراد بشرنی قوۂ عقلیەلرنده ذکر ایدلنمش مادی فائدەلرنی جمع ایدوب بر جمعیت ایتمك ایله معروف ایسه دین انسان ایچون ضروریدر دیمك یرنده.» دیمشدر.

حسی اولان دلیللرنڭ وفقنچه عقل بشر، نه قدر ترقی ایدر ایسەده دینسز یاشامز. آوروپا علمالرندن شو نقطەنی تفکر ایدوب بر طائفه «طبیعی دین» اسمنده بر دین تألیف ایدرگه شروع ایتمشلردر. اسلامنڭ اساسنی بیان ایتدکمز وقتده شو یگانه دیننڭ اڭ مهم قاعدەلرنی ذکر ایدرز. بوندنده مقصدمز مسلمانلرغه دینلرینڭ علویتنی وباشقه دینلر تألیف ایدرگه حاجت اولماونی کوسترمکدر: خدانڭ دیننده باشقه ایمان ایتمك ایچون باشقه بر دین طلب ایتماگز. خدایه یر وکوکلرده اولان هر شی اختیار واختیارسز ایمان ایتمشلردر. وهر شی وسزلرده خدایغه قایتاجقسگز.» (سورة آل عمران)

اسلام نەدر؟

بلاغت فصاحتنڭ نهایتنه ایرشمش هر ادیب اسلامنڭ حقیقتنی بیان ایدەجك اولور ایسه کامل درجەده بیان ایدەمیەجگندن عجز وقصورنی اعتراف ایدر. هر حکیم اسلامنڭ بدائعنی بیان ایدەجك اولور ایسه کندوسنی عاجز وقصورلی عد ایدر.

ابدی وازلی اولان شو مقدس اسلام که، عصر وزمانلر کچدکچه تجدد ایدر. خدای معرفت نوری ایله قلبلرنی نورلاندرمیان انسانلر حقیقتنی ادراك ایدەمازلر. شو عالی اسلامنی فهم واسرارنی ادراك ایتمك

ایچون نه قـدر عالی طبیعت وعلم لازم اولوی معلومدر: شو سزه ایندرلمش آیتلر انسانلر ایچون ایراد ایتدکمز امثاللردرکه آنلری عالملردن باشقه‌سی فکرلاب ادراك ایده‌ماز.» عنکبوت ٤٣نچی آیت.

علم دلیلمز، عقل معینمز اولمق اوزره تمام حریت واستقلال ایله دیبوررزکه: اسلام انسان مستعد ایدلمش کمالات وفضائلدن بحث وتفتیش ایتمك ایچون انسانده ذکر ایدلمش طبیعتنڭ قائدیدر. اسلام علما وحکمالر ایرشه آلمازدن یولنده ترك حیات ایتمش عالی مقصددر. اسلام شو ضعیف اولان نوع بشر ایچون سعادتلرینه ایرشدره‌جك حاللرنی اصلاح وشدت وقتلرنده التجا ایده‌جك مقدس قـانون وبیوك طبیعتدر. عقل بشر اوسوب تمام اولدیغی وقتلرده خداینڭ حق وعدالت ایله ناطق دلیلی وانسانلرنی هدایت وسعادته ایرشدره‌جك بولیدرکه دینلری ختم ایدر. انسانلر بلاغته ایرشدگدن صوڭره ترك ایده‌مازلر ورد ایدر ایچون اوزلرینده قوت بولمازلر. اسلام مسلمانلر غافل ایسه‌لرده طبیعت علملر ینه خدمت ایدر. اسلامنڭ شو عصرمزده حقا نیتی ضیادن روشان وعقلده جولانی صوده شعاعنڭ انعکاسندن قولایدر. دنیاده هر تجربه ایله ثابت قاعده وانسانلرنڭ حالنی ترقی وعمراتنی تحسین ایتدره‌جك اثرلر وانسانلرنڭ ادراکی ایله تألیف اولنمش نظریه‌لر قرآن آیتلرندن اولان بر آیتنڭ یا حدیث نبویدن اولان بر حدیثنڭ طاوشیدر.

گویا ارضده انسانلرنڭ حالنی أصلاح ومرتبه‌سینی کوتارو ایچون علمالرنڭ صرف ایتدکاری جدیت واجتهادلر دیـانت اسلامیه‌نڭ قاعده‌لرینڭ درستلـگینه دلیـل اولمق ایچوندر: «بـز اوزمزنڭ علامت ودلیللرمزنی تیزدن هر طرفده وهر نرسه‌ده، انسانلرنڭ اوزلرنده کوسترررمز. خداینڭ حقلغی ثابت واشکار اولور. خداینڭ هر شینڭ وجودینه سبب اولوی وارلغینه دلیل اولورغه کافی دگلمیدر» فصلت ٥٣نچی آیت.

یوقاروده بیان ایتدکمز دلیللره بناء اسلامنـڭ اساسنی

بترمك ممكن دگل. زیرا اسلامیتنی بترمك نفوس بشرنك ترقیسنی وانسانلرنك مدنیتنی، علمی وعملی فن قاعدەلرنی بتروب انسانلرنی اولگی حاللری اولان جهالته اعاده ایتمك دیمكدر. بو ایسه بتون مخلوقات برسی ایكنچیسینه معین اولەرق اجتهاد ایدرلر ایسەده ممكن دگلدر: سوزلری، آغزلری ایله اللهنك نورنی سوندرمك ایسترلر ایسه خدای اوزینك نورنی روشان واتمام ایدر.»

خداینك یاردمی ایله اوقدقمز زمانه مدنیتنك قاعدەلرینك دیانت اسلامیه قاعدەلرینه نسبتله دینگزه نسبتله قطره، قیاشقه نسبة شعله اولدیقلرینی ایضاح ایدرگه شروع ایدەجكز. بونی قولای روشده اثبات حاضرگی مدنیتنك اساسنی بیان ایدوب صوڭره بو مدنیت، اسلامیتنك اساسندن بر جزء اولونی اثبات ایله اولەجقدر.

دین نەدر؟

دین لفظی قدیمدن بیرو انسانلرنك هر طبقەسندە، متمدن ووحشی، شهرلردە وصحرالردە ساكن قوملر آراسندە مشهور اولدیغی كبی معناسیدە مشهور وشائع ایسەدە دینلرنك بیرلوندن مقصد الٰهی نە اولدغنی عنایت ورحمت خدایە مناسبتنی ادراك ایدەمامشلردر. تاریخه باقار ایساك دیننك معناسنی فهم ایتودە انساندن بولغان مختلف طائفەلر اوزلرینك عقل وفكرلرینه كوره هر تورلی زمان كچرمشلر. فكرلرینك ترقیسی درجەسندە آڭلامشلردر. اسكی انسانلر دیننی معبودلرنی راضی وقلبلرندەگی غضبنی تمكین ایتمك مقصدی ایله هر تورلی دینی عیدلردە حیوانلر وصوغشلردە آلنمش اسیرلرنی بوغازلامق دیه طانمشلردر.

انسانلرنك عقللری ترقی وادراكلری علم، فننك اوسوی ایله اوسدكدن صوڭره دیننك معناسی آفرین آفرین آڭلاشله باشلامش دینلردە بو معنانی فهم ایله امر ایتمشلر.

اسلامیتدن مراد اولان دیننڭ حقیقتنی بیـان ایتمازدن اول دیندن آوروپا عالملری نه آڭلادقلرینی بیان ایدەجکز. آوروپا عالملری کائناتدن بحث ایدوب قانونلرینه آشنا وعقللرینی توسیع ایتدکلرندن صوڭ ادراك ایتدکاری معـنالرنڭ اسلامیتـگه آچیق روشده یقینلاشو اولونی بیان ایدەجکز: آوروپا عالملری علـمی فتنەلرینڭ هر صنفینه کروب مختلف‌دورلر کچردکلرندن صوڭرەـ علم تاریخنی سقراط زماننددن بو کونگه قدرلی مطالعه ایدر ایساك عجائب حاللر کورەجکمز ـ علم ترقی ایدوی ایله فکرلر ترقی ایتکاچ دلیللر ایله عالمنی خلق ایتمش قدرتلی وهر نقصاندن پاك وجمیع کمالات ایله صفتلانمش خدای بولوینی اعتراف ایتدیلر. بو مقدس ذاتنڭ کائناتی کوزلرمز ایله کامل صفتلرنی کوررلك درجەده معین قانون ونظام ایله خلق ایتدکنی ومخلوقات خدادن غایت سهولت اوزره باشلرمزنی ایگوب حضوع ایدرلك، حیـات وسعادتمزه لازم اولان بیگلر چه قاعدەلرنی استدلال ایدرلك ایدوب خلق ایتونی بلمشلردر. کائناتنڭ نظام وطبیعتنی تفتیش ایدوب خداینڭ محتاجلقدن مستغنی بولونی وخداینڭ بو احتیاجسزلغی اوزینڭ مخلوقاتنه غایت رحمت وشفقتلی بولوب اهتمام ایدوینه مانع اولمامشدر. وارلق دنیاسینه اهتمامسزغنه اولسەده باقمق بو نظریەنڭ درستلـگنی کورستەدر: اولان وحیوانلرنڭ هر تورلی صنفینه بافار ایساك اللهنڭ بو بیوك مرحمتی انسانه آچیق درجەده معلوم اولور. انساننی خدایه محبت ایدرگه اجبار ایدر. زیرا خدای هر تورلی مخلوقاتنه اوزنی صاقلارلق، اوزیندن ونوعسندن هر تورلی هلاکت وآورلقلرنی مدافعه ایدرلك قوتلر هبه ایتمش. بونڭ ایله بارلق دنیاسینه غایت مرحمتلی اولونی بلدرمشدر. بنی بشرگه اوزینـه ونوعسینه فائده کیتره تورغان عبادتلردن باشقەسنی فرض ایتمامشدر.

عالمده اولان هرشینی فکرلاو بزه خداینڭ هر نرسەنی افساد

ایچون خلق ایتمادگنی بلکه اصلاح وابقا ایچون یاراتونی بلدره‌در.

هر شیده قابلیت وتدریجی ترقیگه استعداد بولوی بونارغه آچیق دلیلدر. انسان باشقه مخلوقاتدن خدایغه نسبتله آیرامیدر. بلکه خداینك خلق واختراعینك نهایتنده اولدیغندن ترقی واستعداده هر مخلوقدن آرتق بولونی بلدره‌در. بوایسه انساننك یاراتلوندن بویانه حاصل‌ایتکان وبرکونگه قدرلی فکر بشر ایرشمگان ترقی ومدنیتکه ایرشورگه قابل بولونی فکرلاو ایله آڭلاشلور. آوروپا عالملری الله‌نك اشی تیوشسزلك وتناقضدن خالی اولونی اعتراف ایتدکارندن الله‌غه عبادتنك کائناتده اولان طبیعتلره وانسانلرنك خلقتده رکز ایدلمش حس ومیللرگه مخالف اولماونی لازم طابمشلردر. بوعلمی قاعده‌لره اعتماد ایدوب آوروپا عالملرندن بیوك طائفه دیانتلرنی طبیعته بنا ایتمشلر. بیوك عالملر جمله‌سندن اولان مشهور فیلسوف «جول‌سیمون»: بزشو ترکلك اثناسنده خدای اوزینك رعایتی وعنایتی ایله بزه رسم ایتکان واجبنی ادا ایتمکده‌مز. اولدکدن صوڭره خدای ایستر ایسه مکافات ویا عذاب ایدر.» عذاب وثوابه انساننی استحقاق ایتدره‌ن اسبابلرنی بیان ایدره‌ك دیه‌در: خیر وثواب ایسه انسان اوزینه خاص اولان قانونه اطاعت وفائده‌لی عمللری ایله اولور. انسانه خاص اولان قانون ایسه کندوسنی صاقلاو واوزینده اولان قوه‌لرنی ترقی ایتدرمك وقرداشلرینه خدمت ومحبت وخدایه عبادت ایله‌در. انساننك اوستینه واجب وهر خیرنی اشلامك، محبت، عمل، اخلاص کبی نرسه‌لر عبادت ونماز اولدیقلری کبی وطنه اخلاصده خدایه خدمتدر. اشته طبیعی دین‌شودر. مذهبمزنك اصولی: هرشیئه‌قادر وهیچ شی آنی اوزگارتمی ترکلکدن بوکائناتنی نظام ومیزانلی ایدوب یاراتمش خدایه‌و بو باشقه‌ترکلکنك نتیجه‌سینه ایرشدره‌ن وهرتورلی ظلملر ایچون عذاب یورطی اولان ایکنچی ترکلککه اشانمقدر. نمازمز ایسه قلبلرمزنك خدای وانساننی سومك ایله‌دولو، اراده ـ تلاوـ مزاوزمزگه واجب‌اولان وظیفه‌نی ادا ایتوده ثابت

وخدانيك هر خيرنى اراده ايتوينه خدمت ايله‌در.» اه بوطبيعت دينني تأليف ايتمش عالملر بدنى عبادتلرنى «جول سيمون» سوزلرينه كوره مكروه كورميلر. فقط بدنى عبادتلردن ادبى بر فائده حاصل اولوى شرطدر. بونلر قارشنده عبادت اولگان قلبلرنى احيا ايدوب هر قباحتلكلردن پاكلمكدر. مشهور فيلسوفلردن «كن»: بدنى عبادتلر فائده‌سز مقصودلره وسيله ايدلمايوب نفس بشرده اولان حس وشعورلرنى قوتلامك ايچون اولور ايسه فائده‌لى» ديه‌در. بزبوسوزلرنك مجموعسندن آوروپا عالملرينك طبيعت دينده مشهور تلقى ايتدكلرى دورت مسئله‌نك خلاصه‌سنى ذكر ايته‌مز: ١) خداى بزدن وبزنك عمللرمزدن مستغنى وهر عملمز اوزمزنك فائده‌مز ايچون اولونى اعتقاددر. ٢) خداى انسانه غايت مرحمتلى، وهر وقتده انسانه فائده‌لى اولان شيلرنى اراده ايدر. فائده‌سز عبادتلر ايله تكليف ايتماز. ٣) عبادتلر انسان وحياتده ثابت اولان طبيعت وميزانه موافق اولمالرى واجبدر. ٤) بدنى عبادتلر قلبلرنى پاكلمك ايچون وسيله ايدلمالرى تيوشدر. آوروپاغه شو دورت مسئله انسانلرنك فكرلرى برقاچ بيك سنه‌لر ياشاب اون طوقزنچى عصر عالملرى حيران قالدقدن صوڭ ايرشمش ايسه‌ده ديانت اسلاميه‌گه نسبتله دينگزدن قطره كبيدرلر. زياده قناعتلندرو ايچون بودورت مسئله‌گه موافق ترتيب اوزره قرآن وحديثدن نصلر ذكر ايله‌مز: ١) هركشى قوت صرف ايدوب جهاد ايدر ايسه فقط كندى منفعتى ايچوندر. زيرا خداى هرنرسه‌وعالمدن ألبته مستغنيدر. (عنكبوت ٦نچى آيت.)

٢) خداى سزه سهولت ايستر مشكللك اراده ايتماز. بقره.

خداى دينده سزنك ايچون مشقت اولونى اراده ايتماز. بلكه دين ايله سزنى پاكلمك ونعمتنى سزه اتمام ايتمك اراده ايدركه سز ذات اقدسنه هر وقتده شكر ايده‌سز. مائده. — ٣) خداى نفس بشرينى اقتدارندن خارج شى ايله تكليف ايتماز. بقره. اگر بز سزه نفسگزى

اولترمك ودیارگزدن چیقماقنی فرض ایتسه ایدك سزدن آزگز امرمزه تمسك ایدر ایدی. نساء. خدای سزه هرشینك خفیف اولونی اراده ایدر ایسەده انسان ضعیف خلق ایدلدگندن آغیر ایدر. نساء.
٤) نماز هرفنالق وطبیعت بشر نفرت ایدن شیلردن منع ایدر. عنکبوت.

افندمز علیه‌السلام: انساننك نمازی فنالق وطبیعت بشر انکار ونفرت ایدر شیلردن منع ایتماز، ایسه خدایدن فقط اوزاق ایدر.» بیورمشدر.

ینه افندمز: کوب صائم روزاسندن آچلق وصوصزلقدن باشقه هیچ بر فائده حاصل ایتماز.» بیورمشدر.

اشته دیننی فهم ایتوده بزم اعتقادمز شودر. بو عقیده‌ایسه عقل وعلمه وکائناتك اولان طبیعتلره تماميله موافقت ایدر. آوروپا عالملرینك دینلره طعن‌ایتولری باشلیچه شودورت جهتدن اولدیغندن وارطاوشمز ایله اسلامنك بو طعندن پاك اولونی اثبات وبو مقدسلك ایله افتخار ایتمك لازمدر. آوروپانك حکیملری شو دورت قاعدەنی دیانت طبیعیەنك اساسندن وانساننی هر کمالاتە ایرشدرەن وترقی ایتدرەن قاعدەلر جملەسندن صایمقدەلر. شو قاعدەلرنی علم وانساننی ترقی ایتدرەن قاعدەلر دیە تلقی ایتدگندن بو کبی قاعدەلری آوروپا حکماسی خداینی ارضا وامرلری‌یرینه کیترمك اولدیغندن قاعدۀ دینیه عد ایدرلر. اسکی دینی روایت وکتابلرنی ایسه آوروپا علماسی بالکلیه ترك ایتمشلردر. مشهور فیلسوف «کن»: حقیقی دین مطلقا ضرورتینی، اوزمز حس ایتدکمز شیلره تطبیق ایتونی قابل واسکی کاهنلق تعلیملرندن خالی اولور.» دیەدر، گویا «کن» خداینك شو آیتنی مسلمانلرنك خاطرلرینه کیترونی‌اراده ایتمشدر: شو کچمش امتلرنك کسب ایتدگی عمللری کندولری ایچون وسزنکده اعمالکز اوزکز ایچون اولدیغندن سز آنلرنك اعمالندن مسئول اولماسکز.» (بقره سورەسندە)

مدنیتنك اسراری.

امتلرنلڭ شو کونه قدری مفصل تاریخلرینی فکرلر ایساك حیران اولوب دهشتده قالورز. قانلی صوغشلر اجتماع فتنه‌لری، فامیلیا قایغولری، خلقلرینك بوزلوینی کوررمز. طمع وشهوت بهیمیه‌لرگه وحشت ونفاق استیلاایدوب قانلر توگار، یاش بالالرنی یتیم قالدروب اجتماع انسانیینی خراب ایدر.

اشته شو روشده انسانلڭ تاریخی بنی بشرنڭ قایغو ومشقتلر وقان دریالری ایچره وسنده زمانلر کچردگنی کورسته‌در. لکن انسانه بوندن عالیره‌ك باقار ایساك کوزمز ایله شو اجتماع طارلقلری آراسنده انسانی ترقی ومدنیتگه آلوب بارا تورغان ثابت بر طبیعت کوررمز. وبو اجتماع طارلقینڭ هیسی انسانلرنی مدنیتگه ایرشدره‌ن وبهیمی خلقلرنی انساندن آیوررغه تأثیرنی مشاهده ایدرز. بو تأثیرلرده شك وشبهه یوقدر. بو زمانه‌لرده خصوصاً آچیق روشده کورنمکده‌در. آز بر تفتش ایله بونلری بلمك ممکندر. مثلا عصرنڭ برنده حاصل اولمش بر واقعه‌نی فکرلر ایساك ضررندن وقایغوسندن زیاده فائده کیتردگنی وبو واقعه‌نی فکرلاودن حاصل بولغان قایغودن زیاده مسرت حاصل اولور.

بز بو کتابمزده اجتماعنڭ اسرارنی، جهالت ووحشتدن مدنیت ومعارفگه چیقاران تأثیراتینی صایار ایساك اصل مقصددن واز کچمك لازم اولور. شو جهتدن بو کتابده قصقه‌چه‌غنه بیوك اجتماعی مسئله‌نی کوزمزگه مجسم ایدوب کوستره‌چك درجه‌ده بحث ایده‌جگز: انسان اوزینڭ شخصی حیاتنی تأمین ایتدکدن صوڭ اوزینڭ جنسندن بر طائفه ایله اجتماع ایدونڭ لزومنی حس ایتمش. انسان بر جهتدن هر

قیددن مجرد هر وایکنچی طرفدن تیز وقتده منقرض اولودن ناچار وضعیف ایدی. شو جهتدن عمارت ارضه متخصص عالملر انساننڭ طبیعتی ایله اجتماعه مجبور، اورن و دشمانندن قاچاچق یرگه محتاج اولدیغی کبی اجتماعگهده محتاج دیمشلر. انساننڭ شو اوز جنسندن اولان طائفهلر ایله اجتماع ایتوندن، تاریخ کورستکان دهشتلی فتنهلر حاصل اولمشدر. شو اجتماعه محتاجلق سایهسنده ترقیگه تأثیر ایدهجك اثرلر حاصل اولمشدر. شو جهتدن تاریخده حاصل بولغان حادثهلر انسانه مناسب بولغان معتدل حریتگه مبنیدر. اجتماع لازم کورمش قوتنی چیکلاو ایچوندر. بنی بشر شو سبب ایچون بوکونگهقدر تارتشمشدر. شو کچمش ایکی عصر باشقه عصرلردن معتدل حریتگه ایرشوگه یقینلاشوده وکچمش عصردهعصرلرنڭ برنلاده توگلمگان درجهده حریت محبلری قان توکمك ایله ممتازدر. عمارت عالملری: کچمش عصرده آوروپالیلر ایرشمش حریت، آوروپاده مشاهده ایدلنمش ترقینڭ برنچی سببیدر.» دیه تصریح ایتمشلر. آوروپالیلر یولنده شجاعت کورستمش وبار قوتلرنی صرف ایتمش حریت، مسلمانلرنڭ آلنلرنده ایسهده شو خزینهٔ حریتدن استفاده ایدهمیورلر. بو دفینهٔ حکمت وحریت کوبمزنڭ قلبنده محفوظ وبر آز فکر وعقل ایله فهم وادراك ایتمك ممکندر. اگر بز شرقلیلر شو دفینهٔ حریتنی ادراك ایدر ایساك آوروپالیلردن آز بر زمانده مدنیت ومعارفده ترقی ایدوب ترقیمزنڭ سرعتندن روما وفارس دولتلری عربلرنڭ ۲۳سنه ظرفنده وحشتدن مدنیتگه چیغولرینه حیران اولدقلری کبی عالم حیران اولهجقدر. موسیو «دهفیو» نڭ: دنیانڭ الڭ بیوك سعادتی» و «باشیا»نڭ: ترقی انسانیتنڭ اصلی.» و«فیکتورهوغو»نڭ: نفس انسانیگه حیات ویرهن.» حریتدر تعبیر ایتدکلری حریت نهدر؟. هر رابطه وهر قیددن بوشانمقلقدر.؟. خیر! بلکه بتون فلاسفهٔ زماننڭ قلبلری، شوق ایتمش انسان هر

قوەسنی حریت اوزره استبداددن قورقمازدن استعمال ایدرگه قادر بولمقدر. وجمعیت بشریەنڭ اعضاسندن اولان هیچ بر عضوگه ضررینی طوقندرمای استعمال ایتمکدر. عقلای امتنڭ بو کونه قدر وبو کوندن صوڭرەده یولندە وار قوتلرنی صرف ایتدکلری وایدەچکلری حریت شودر. بز شو حریتنی دیانت اسلامیەگه تطبیق ایدەجگمزدن خلقت انساندن بویانه حریتگه ایرشو یولندە صرف ایدلنمش قوتلرنی ذکر ایدەجگز:

انسان حریت یولندە.

انسان طبیعتیله حر ووجدانی ایله حریتنی حس ایتدگندن حریت یولندە مرشدە محتاج دگل. لکن وجداننی کوب امتلردە حاصل اولدیغی کبی خرافات ظلمتلری سوندرر ایسه حریتنی ضایع ایدر. حیوانلر حریتی کبی مطلق حریت انساندەگی کوب قوەلرنڭ خاصەلرنی یوغاتدیغندن واجتماعدن باشقه تمام اولمادیغندن انسان اوزندەگی خاصەلرنی اشلاتودە آز آز حریتنی یوغاتور. وبوندندە استبداد واستبدادنی تقویه ایدەجك سببلر تولد ایدر. زیرا انسان اوزندن باشقەیه یوقاری ومستبد اولونی سوەر ومیل ایدردە، یوقارولغندە چیکدن چیقاردە استبداد تولد ایدر. انساندن حریتنی آلو انساننڭ حس وشعورینه تأثیر ایتدرمك وشعورینه تأثیر ایتدرو، دینلر واسطەسیله قولای اولدیغندن، قابلره خواجه اولمق وانسانلرنڭ میللرنی اولدرمك ایچون کوب دینلرنی تحریف ایدوب أساسندن چیقارمشلردر. دینلرنی، انساننڭ حریتکه میلنی اولدرمك ایچون آلت ایدوب میلنی وشعورنی منع ایدەجك دین تسمیه ایدلگان حکملر سد، قیما ایدلمکده ایدی. شو روشدە حس وشعورلرنی اولدرمك کوب زمان وعصرلر باقی قالدی. دین اسمندن استبداد

ایدنلرنڭ سوزلری عقل بشر ترقی ایدوب، دنیاده دین وسیاست قوتلری اسمنده ایکی شی حاصل اولوب بونلر آراسنده شدتلی تارتشو ومخالفت حاصل اولانچه‌یه قدرلی نفوذلی قالدی. نهایت شو صوڭغی ایکی عصرمزده دین سلطه‌سندن وبعضیلری سیاست حکم آستندن خلاص اولولرینڭ شادلغینه بیوك بیوك كتابلر یازوب دینلره طعن ایله دولدردیلر. دینلری زوال وانقراض ایله قورقتدیلر فقط بو حرکتنڭ اسلامه یقینلاشو واسلامنڭ آوروپا وحشتده ایکان عالمنی نورلاندریغنی خاطرلره آلمادیلر. اسلام کیلدکده دنیا روما وفارس حکومتلرندن عبارت ایکی بیوك حکومتنڭ حکم آلتنده ایدی. فارس دولتنی خارجی وداخلی طنچسزلق وفتنه‌لر استیلا ایتمش ایسه‌ده روما دولتینڭ شأنی بیوك و«لاروس» دائرهٔ معارفنده بیان ایتمش مدنیتنی ضایع ایتمامش وقوتلی بر حالده ایدی. «لاروس» دیمش: روما دولتلرینڭ قانونلری قانون صورتنده یازلمش وحشت، استبداد ایدی. شجاعت، مکر، نظام، اخلاص کبی روما‌لیلرنڭ فضیلتلری اوغرو ویول کیسوچیلرنڭ صفتلاندیغی فضیلتنڭ عینی ایدی. روما‌لیلرنڭ وطنیتلری ایسه مبالغه افراط درجه‌ده طمع واجنبیلره حسد، شفقت انسانیه یوق درجه‌سنده وحشت حکمفرما ایدی. رومادە فضیلت وبیوکلك دنیاده قلج وقامچی استعمال ایتمك وصوغشلرده اسیر دوشمش عسکرلرگه هر تورلی عذاب، قارت وبالالرغه آربا طارتدرو کبی آغر خدمتلردن عبارت ایدی.»

بو سوزلرنی کوچروب یازومزدن مقصود اسلام کیلگان وقتده الڭ بیوك ومدنی دولتلرنڭ مدنیتلرنی کورستمك واسلامیت کلمش عامی اساسلر باشقه امتلردن آلنمامش اولدیغنی بیاندر. بو دعوامزی اثباتده بونکله اکتفا ایتمایوب آوروپا علماسینڭ سوزلریله‌ده اثبات ایده‌جکز. یوقارودە مدنیتلی امتلرنڭ عقل واخلاقده ترقیلری حریت سایه‌سنده وبو حریتنڭ دینلرنڭ حکملرینه مخالف اولونی دعوا ایتارك

دینلرنڭ زوال وانقراضی ایله حکم ایتدکلرینی بیان ایتمش ایدك.
بز ایسه حسی دلیللر ایله آوروپانی وحشتدن مدنیتگه چیقارمش حریت ومدنیت،اسلامه نسبتله خیاله نسبة حقیقت کبی اولدیغنی بیان ایلەجگز.
مدنیت دنیاسنڭ حریت اوچ اساسقه بنا اولدیغندن (۱) حریت نفس ۲) حریت عقل. (۳ حریت علم. شو اوچ اساسنی اسلامیتنڭ بعض قاعدەلرندن اولونی آچیق درجەده اثبات ایدەجگز.

حریت نفس.

نوع بشرنی ذلت واستبداد التنده قالدرمش مستبدلر نفوس بشریەنی طبیعی اولان حقوقندن محروم ایدوب نفوس بشرنی اوز حکملری آستنده قالدروب ایستدکلرنچه تصرف ایدرلر. «لاروس» نڭ دیدگی کبی: کورمازایساڭده اعتقاد ایت» سوزی امتلرنڭ هر فردینه مسلط بر سوز ایدی. بر انسانڭ استبداد بغاولرندن قورتلمق فکری حس ایدلدکده پاپالره اطاعتسزلك ایله اتهام ایدوب اوطلر وهر تورلی حیوان نفرت ایدرالك درجەدەگی عذابلر ایله تعذیب ایدر ایدیلر. نوع بشرگه وصیلق ایدونی اوزلرینه نسبت ایدوب کچوك شاکردان وصبیلرنڭ خیال ودماغلرندەگی فکرلرندن بحث ایدوب سعادت وشقاوتنی اوزلرینڭ ارادەلرینه حصر ایتمش ایدیلر: اگر حقیقت آنلرنڭ هوای نفسانیلرینه اتباع ایدر ایسه یر وکوکلر وآنلرده اولان هر شی فاسد اولور.» آدملر تربیه وفقنچه اوسدکلرنـدن بونلرنڭ حکمی آستنڭ قوهٔ فکریەدن مجرد آدملر یتشدی. طبیعتلری: سزنڭ نفس وقلبلرگز یوق. سز کوزگز کورماز ایسەده صوقر اولەرق اطاعت ایدگز.» دیه باغریر اولدی. بو استبدادلر سایەسنڭ حریت نفسیه وجمیع ملکات انسانیەنی تربیه ایدەن ادراکلر اولدی.
جمعیت بشریه بوزلوب دنیاده اضطراب حاصل اولدی. دنیا حسد

کینه ودشمانلق ایله دولدی . قیاس وقاعده تحتنه داخل اولمیان صوغشلر حاصل اولوب انسانلر عمران وعمارت نه‌در؟ بلماز اولدیلر شو اضطراب وظلمت اثناسنده خداینك عنایتی طاغ وطاشلر آراسنده حق وثابت اولان حکمتی وفقنچه امت عربیه‌نی تربیه‌گه متوجه‌ایتدی. ظالملرنی قوت الهیه‌سیله تربیه ومسلمانلرنك دینلرینك نفوس بشریه سوق ایتمش خزینهٔ حکمت، یر وکوکلر قائم اولمش دفینهٔ اعجاز اولونی بلدرمك ایدی. بو امت کریمه تعالیم الهیه سایه‌سنده اجتهاد ایتدی. عالمه مدنیت صاچدی: بز دلیل وعلامتلرمزی هر طرف وهر شیده وانسانلرنك اوزلرنده کوسترر زکه حقیقت ظاهر اولسون.» فصلت.

شمدی اسلامنك حریت نفسده‌گی مذهبنی واعتناسنی تفتیش ایده‌لمکه حکمت بهادرلرینه ونوع بشرنك معینلرینه شو عصرمزنك عالملری تفاخر ایتدکلری نظریه‌لر اون دورت عصر اول مکه ومدینه طاغلری آراسنده ظاهر اولمش وکوتارلمش طاوشنك اثری اولوی بلنسون :

اسلام مساواتنك اساسنی شو آیت شریفه ایله وضع ایتدی : ای بنی بشر خدای سزلرنی ایر وقادین ایدوب خلق، بیوك وکچوك قبیله‌لره تقسیم ایتوی معارفه ایچوندر. سزنك ایك محترمکز کندینه ضررلی اولان شیلردن صاقلانغانکزدر.» (حجرات ۲۰) افندمز علیه‌السلام: خدای اسلام ایله جاهلیت کبرلرینی، آتا وبابالر ایله تفاخر ایتونی بتردی. زیرا بنی بشر آدمدن انتشار ایتمش. آدمده توفراقدن یاراتلمش. خدای قارشنده محترمکز ضررلی شیلردن صاقلانغانکزدر.» بیورمشدر. اسلامنك بوقاعده‌سیله بایلق ونسل وباشقه بونلر کبی امتیازلر ازاله اولنوب انسانلرنك فضیلتی آنجق ضررلی بولغان شیلردن صاقلانمق ایله اولور. هرتورلی عبادتلر وبنی بشرنك افعال ظاهریه‌سی ایله اولماز. زیرا بوعبادتلر عابدنك قلبنده رکز ایدلنمش سؤنیت ایله زائل اوله بلور: برقوم ایکنچی برقومنی مسخره ایتماسون مسخره

ایدلمش قوم آنلردن خیرلی اوله بلور. قادینلر برسی آخرنی مسخره ایتماسونلر، مسخره ایدلمش قادینلر آنلـردن خیرلی اوله بلورلـر. (حجرات ٢٠). اسلام: اعمال صالحه‌نی قبول خدانیڭ تصرفنك اولوینی و بنده‌ناڭ عمللرینڭ مقبولیتی وغیر مقبولیتی ایله حکم ایده‌مادگنی بلدرمشدر. اسلام بنی بشردن برطائفه‌گه‌ده امتیاز ویرمامش. شرف، حیثیتده خدانیڭ قانونی قارشنده بارچه‌سی بردر. خدانیڭ فضلی هر استیانـه آچیقدر. خدانیڭ رحمت وفضلینه ایرشمك ایچون قرآن وسنت صحیحه‌دن باشقه مرشده حاجت یوقدر. بلکه اسلام انسانلرده اولمیان امتیازنی دعوا وبرکشینی سعید ویاشقی دیه حکم ایده‌نلرنی قورقتمشدر: هر کس «بن سعادت وشقاوتی بلورم دعواسنك ایسه‌اوجاهلدر.» حدیث. امتمه ایكٔ ضررلی وقورقنچلی کشی قرآننی تأویل ایدوب مراد الهی اولان معناسینی اراده ایتماز. وقرآننی تفسیر ایدوگه اوزینی باشقه‌سندن مستحق کورر.» اسلام مسلمانلره عذابدن؛ عملدن باشقه بیوك انسان وبابالره انتساب کبی شیلرنڭ قوتقارماونی آچیق بیان ایتمش: انسانـگه قوتینی صرف ایدوب اشلادگی اعمال مکتسبه‌سندن باشقه هیچ برشی فائده ایتماز. وکسب ایتدگی عملی ایسه تیز وقت کورنور.» (سورة النجم. ٤): عذاب کوننده نسل ونسبلر فائده ایتماز ونسبلرندن سؤال اولنمازلـر.» مؤمنین. ١١) افندمز علیه‌السلام: «رسولنڭ عمی وعمه‌سی اولان ابن عباس وصفیه وابی محمد قزی فاطمه بن خدایدن سزی مستغنی ایلمام. بکا کندو عملم وسزه‌ده کندو اعمالـکز» بیورمشدر. اسلام هر افرادینی وجمعیت بشریه‌نڭ هرعضوسنی بیوك وکچوکنی آیرمازدن تـکلیف ایتمش: «بـارچه‌کز تربیه ایدوچیسز وهر تربیه ایدوچی تربیه ایتمش نرسه‌سندن مسئول اولور.» حدیث. اشته اسلامیتده اولان بونڭ کبی عالی قاعده‌لـر اسکی مسلمانلـرنی ذلت واسارتدن چیقارمش. هرعمل واشدن اوزلرینی مسئول بلدکلرندن سعی وغیرت ایتمشلـردر. بویله عالی قانونلر بنی بشر آراسنده

قرداشلکنی تأیید ایدرلر. بر مخصوص طائفه‌گه اسیر وذلیل ایتمازلر. جمعیت بشریه‌نك هر اعضاسی برسی ایکنچسینی اوزینه مساوی کورور. مساواتنك نتیجه‌سی ایسه: مساوات حقوق وهر اعضانك اوز دوستینه واجب اولان وظیفه‌نی بلمدرر. مساوات حقیقی عدالت ایله؛ انسانلرنك ترکلك وقانلرنی ایچمش وهمی عدالتنك آرالرنی آیورر. لانابلیون»: مساوات کرك افراد وکرك امت آراسنده اولسون عدالتنك منبعی» تعبیر ایتمشدر. فیلسوف «کوندرسیه»: مساوات بنی بشره لازم طبیعت وحقوقلرینی بلور ایچون برقاعدهٔ عمومیه وهر اخلاق دمیلنك اساسی.» دیمشدر. متمدن امتلر مساواته، کچمش عصرنك آخرنده قانلر توگوب ایرشمشلر وشو قانلرینك اثریدر. مشهور فیلسوف «فرنك»: یاریم عصر اول آوروپانك بعض یرلرنده وجوده کلمش مدنی مساوات، باشقه امتلر آراسنده انتشاره باشلادی. وتدریجی اوله‌رق انتشار ایله‌چکدر». بیورمشدر.

۲

عقلده حریت.

انسانده اولان قوه‌لرنك الك اثرلیسی وبیوگی قوهٔ عقلیه‌در. انسانگه بوقاروده ایضاح ایتدکمز کبی وقت خلقتنده باشقه حیوانلر کبی ترکلگینه لازم اولان نرسه‌لرنی بلو قوه‌سی اعطا اولنمامش. بلکه بو جهالت مقابلنده انسانه معلوماتنك اوسوی ایله اوسه تورغان وتدریجی وحشت قارانغولغندن مدنیتکه دفع ایدن عقل ویرلمشدر. لکن بو بیوك قوت ونعمت باشقه بیوك قوه‌لر کبی اوزینك اسکیدن بیرو عمل ایتدگی قانونی اوزره عمل ووظیفه‌سنی ایفا ایتودن منع ایده‌جك سلطه‌لر ایله محکوم ایدلمشدر. بنی‌بشرنی استبدادلری آلتنده ایزمش انسانلر شو بیوك نعمت‌الهیه‌گه تسلط

ایده کلمشلردر. قوهٔ عقلیه‌گه حکم واستبداد انساننی تذلیل ایتمك ایچون برنچی قورال اولدیغندن دهری وملحدلق کبی وسیله‌لر ایله بنی بشرنی الڭ عالی قوه‌سنی استعمال ایتودن محروم ایتمشلردر. بو قوهٔ عالیه‌نی استعمالدن محروم ایتو، انسانلرنی جهالت قارانغولقلرینه دوشروب وحشتده قالولرینه سبب اولونی تاریخ انتقام طرزنده بزه خبر ویره‌در. افندمز صلی‌الله علیه وسلم حقیقی مدنیتنڭ اصولی، وحریت عقل ایله کلدگی وقتلرده امتلرنی استبدادلری آستنده قالدرمش انسانلر محکوملری اولان رعیه‌لرینه: عقل نورلرنی سوندرگز. بصیرت وفکر کوزگزی قاپلا گز. زیرا عقل دینه منافیدر. خطابیله خطاب وامر ایدر ایدیلر. شو وقتلرده حقیقت رسولی اوزینه اتباع ایدن صحابه‌لره: دین عقلدر. عقلسز اولانلرنڭ دینلری یوقدر.» دیه خطاب ایدر ایدی. مستبدلر استبدادلری آستنده محکوم قالمش اهالیگه: عقللرنی وفکرلاونی طاشلمق ایله وصیت ایدشگز. زیرا عقل خدانڭ غضبنی سزلره جلب ایدر.» دیدکلرنده حقیقی مدنیت صاحبی علیه‌السلام: ای بنی بشر خدایدن عقلنی آلگز وعقل ایله وصیت ایدشگزکه خدانڭ امر ونهیلرنی بلورسز. وبلگزکه عقل، سزلری خدای قارشنده قوتقارور.» خطابیله صحابه‌لرینه خطاب ایدر ایدی. اشته عقل شو قواعد اسلامیه سایه‌سنده حریته نائل اولمش. بغاو واستبداددن خلاص طابمشدر. عقل انساننی سعادتـه ارشاد ایدر. عبادتده انساننی تمییز ایتدگی کبی نوع بشرنی شرف وافضلیتده‌ده آیورر: افندمز صلی‌الله علیه وسلم: عقلی ربط ایدن نرسه‌گه باقمازدن انسانڭ اسلامیتنه عجبلانماگز.» بیورمشدر. ظاهری عبادت واعضانڭ عمللری انسانڭ عقلی ضعیف اولوب افراط وتفریطه میل ایدوب اعتدالدن چیقار ایسه هیچ بر فائده ویرماز. اشیانی میزانه قادر اولمادن بر وظیفه‌نی التزام ایدوب سوءٔ تصرف ایدر. کوب صلاح وتقوالق دعوا ایدن کشیلر عقللرینڭ

٤

ضعیفلـگی ایچون امتلرینه چیکسز ضررلر کیتردکلرنی مشاهد ایدرز.
بر صحابه برکشنی مدح ایدوب مبالغه ایتدگنده افندمز: «عقلی نیچوك؟»
دیدگنده: بز اجتهادندن خبر ویردکمزده عقلندن سؤال بیوررسکز.»
دیدکلرنده رسول‌الله: احمق جاهللگی سببلی فاسقنك فسقندن زیاده
گناهلره ارتکاب ایدر. انسانلر عالی درجه‌لره عقللری مقدارنجه ایرشورلر.»
بیورمشدر. اسلام شو مقدارده عقله اعتنا ایدوب احترام ایتمشدر.
متمدن اولان امتلر عقللرنی اسارتدن تحریر ایتدکلرندن صوکره شو
عصرمزده مشاهده ایتدکمز مدنیتلرینه ایرشوب دنیاده قوتلی اولوب
سعادت دنیاویه‌گه ایرشدیلر. «لاروس»: عالمده ماده وفکر واخلاق
جهتندن حاصل اولمش ترقینك اسبابندن جدی بحث ایدر ایساك عقلنك
حریتندن تولد ایتدکنی کوررز.» دیمش. عقلنی تحریر شو یقیـن
زمانلرده کوب صوغش وتارتشودن صوکره حاصل اولمشدر. «لاروس»:
اصلاح زماننده فرانسه‌ده حاصل اولمش قانلی واقعه‌لره قدر عقلـنی
بغاولامش انسانلر ایله هر حکم واستبداددن عقلینی تحریر طرفدرانی
آراسنده بیوك مخالفت وتارتشولرده دوام ایتمشدر. کچمش عصرلرده‌گی
استبداددن قلبلرنی نفرت ایتدروب فرانسه توره‌لری استقبال ایچون
یکا یول حاضرلمش واسبابنی تعلیم ایتمشدر. بز ایسه خدانك شو
آیتنی اوقورز: جمیع مدح بزی شو مستقیم یوله ارشاد ایدن خدایه
فقط اولسون. خدای بزی هدایت وارشاد ایتماز ایسه بـو طریق
حقیقته ایرشماز ایدك.»

٣

علمده حریت.

علمنك قوهٔ عقلیه‌گه نسبتی عذانك جسمگه نسبتی کبیدر. جسم
مواد ارضیه سببلی اوسدگی کبی قوهٔ عقلیه‌ده علمی نظریه‌لر وخارجی

معلوماتلر ایله اوسار وآرتور. شو سببدن طولایی نوع بشرنی ذلیل ایدنلر، علم ایله انسان بیننده سدلر اقامه ایدرلر، علمنی ضررلی بر صورتده طانوب علمنی سوه‌نلری دشمان بلورلر. «لاروس» «دائرهٔ معارفنده»: آنلر علمنی بنی بشرنی یمشلری ایله اولدرن ملعون یغاچ دیه تعبیر ایدرلر.» دیمشدر. اوت علم دشمانلری کچمش وقتلرده علمنی ذکر وتعلیمدن منع ایتدیلر، اسکی زمانه فلسفه‌لرنی اوهام وخیاللرینه موافق اولسون دیه اوزگارتدیلر. فلسفه‌نك صورتی قالدی ایسه‌ده معناسینی بتردیلر. وشو فلسفه‌نی حقیقی علم طانوب بوندارغه مخالف اولان علم وعالملرنی زندیق وزندیقلق تعبیر ایدوب انواع قاطی عذابلر ایله تعذیب ایدوب کوب حکمانی اولدوردکلرنی تاریخ عبرتلی صورتده بزه کوستره‌در. اشته شو دهشتلی استبدادلر ایله علمنی اولدرمیه موفق اولدیلر. بتون دنیا جهالت وضلالت ایله دولدی. اوهام، خرافاتلر صاچلدی. بهیمیت انسانیته غالب اولوب قوتلیلر ضعیفلردن حقوق طبیعیه وترکاك مزیتلرنی سلب ایتدیلر. علمه تسلط حدندن کچدکدن صوڭ علمنی، استبدادبغاولرندن تحریر ایتمك ایچون قانلی واقعه‌لر وتارتشولر حاصل اولدی. افندمز صلی الله علیه وسلمه وحی سماوی حقیقی مدنیت وعلمنی هر بغاودن تحریر ایدوب نازل اولدقده جمیع امتلرنك حالی شو روشده ایدی. اسلامیت علمنی هر قید واسارتدن تحریر ایدوب کلدی. علمنی قیدلاو وچیکلاونك ظلم اولونی آچیق سویلادی: علمنی چیکلاو علمنك حقوقینه صارانلق وخدانیك: علم کوب ایسه‌ده سزلره آزی ویرلمش» دیه علمنی چیکسزلك ایله تعبیر ایدوینه مخالفت ایتمکدر.» حدیث شریف اسلام: خدانیك حکمت وکائناتنی بلمك افکارلرنی علم نورلری ایله نورلاندرمازدن وفکرلامازدن ممکن اولماونی بلدرمشدر: شو آیات بینات بنی بشره کیترددکمز مثللردر. وبو امثاللری علمادن باشقه‌سی ادراك ایده‌مز. (عنکبوت.)

علمدن اعراض وکسلانلق کوسترەنلری شـو آیت شریفه ایله تهدید ایتمشدر: حقیقتدن اوزاقلاشمش آدملره دلیل کیتورر ایساکده بو کافرلر، سز مفسدسکز دییورلر. جاهللرنڭ قلبلرندن حقیقت ستر اولنمق اوزره خدای شوروشده قلبلرنی اثرلاندرمار.» عنکبوت.

اسلامیت بوکبی آیتلر ایله عقللره علوم ایله نورلامق بابنی آچوب، یوزلرچه آیت وحدیثلر ایله علم یولنده سعی وغیرت ایتمیه قزدرمشدر: عبادتلرنڭ الڭ فائدەلیسی علم استمکدر.» حدیث.

انساننڭ علم یولنده بر ساعت قوت صرف ایتماسی آلتمش سنه عبادتـدن خیرلیدر.» حدیث، اسلام علمنی بر بلده وطـائفەیه حصر ایتمامش. بلکه دنیانڭ هانگی کوشەسنده تابلور ایسه طلب ایتمك ایله امر ایتمشدر: علمنی نرەده بولنور ایسه، قطایده تابلور ایسه ایستاڭز.» حدیث: اشیانڭ حقیقتنه اطلاع ایتمك، حکیم اولمق مسلماننڭ ضائع ایتمش نرسەسیدرکه هر قایده بولور ایسه آلور.» حدیث. مسلمان علمنی نرەدن وکمدن اولور ایسه اواشون اخذ ایدر.

علم اسلامیت نظرنده انساننڭ شأننی رفع ایدر: حکمتنی اخذ ایت. فای کشیدن وصاوتدن چیقار ایسەده سڭا ضرر ایتماز.» حدیث. قرآن آیتلرینی فکر ایله اوقور ایساڭز قرآننڭ، مسلمـانلرنی علمه ترغیب وعلم یولنده غفلت ایدەنلرنی تهدید وانذار ایتدکنی کوررسکز: یرده کوکلرده اولان غرائب خلقته باقوب فکرلاڭز استفاده ایدڭز.» هود سموات وارضده کوب دلائل علمیەنی کوروب اعراض ایدرلر. (یوسف.) دیه جاهل امتلرنی تهدید ایتمشدر: بدائع کائناتدن بر کشی بودنیاده غافل اولوب کور، صوقر اولور ایسه آخرتده فائـده واستفادەدن کور اولوب قاطی ضلالتده قالورده: یاربی بنی نه ایچون غافل وکور ایدوب حشر ایتـدڭ بن دنیاده صوقر دگل ایدم دیدکنده خدای: بزم آیتلرمز سڭا کیلدی وسن بو دلائل علمیەنی خاطرگه کیترمادڭ وسنده بوکونده خاطرلره آلنمازسن.» طه

اشته اسلام بو کبی یوزلرچه آیتلرده حاضر وکچمش زمانلرده هیچ بر امت وکتاب طرفندن احترام وترغیب ایدلمامش بر روشده علمنك شأننی رفع ایتمش وهر قیددن آزاد ایدوب تحریر ایتمشدر. فرانسه خارجیه ناظری وکیمیاعلماسینك الڭ مشهورندن موسیو «برتلو.» علم ایکی یوزسنه‌مقدم حریته‌نائل اولمایه باشلادی.» دییور. اسلامیتده ایسه بعثت محمد علیه‌السلام‌دن بویانه حردر.

شخصی وعائلی واجتماعی

(واجبلر)

بتون عالم مدنیتنك اساسی اولان اوچ حریتنی قصقه‌چه حسی دلیللر ایله بیان ایدوب انوار محمدیه‌دن شعاع اولدیغنی ایضاح ایتدك. لکن شو باشلیچه اوچ قاعده‌نڭ نتیجه‌لری اولان ایکنجی درجه‌ده مدنیت جمله‌سندن اولان قاعده‌لر وار. شو قاعده‌لرنی خداینڭ: کتابمزده هیچ شیئی بر اقمازدن بیان ایتدك.» آیتینڭ معناسی هرکمگه بلنسون ایچون ینه قصقه‌غنه شوقاعده‌لرنی بیان ایده‌جکمز:

شخصی واجبلر

هرانسان اوزینڭ روح وجسم اسمنده‌گی ایکی جوهردن مرکب اولونی فکر ایدر. ایسه ادراك ایدرکه بوایکی جوهر طبیعتده باشقه ایسه‌لرده برسی ایکنچسی اثرلنمش نرسه ایله متأثر اولور: اثرلنوده بردرلر. شو نظریه ایله بنی بشر بوایکی قوهٔ عالیه‌نی وظیفه‌لرینه ضرر ایله‌ن عوارضدن صاقلامق لازم اولوینه عالملر اتفاق ایتمشلردر «لوك»: دنیاده انسانه ممکن اولان سعادت عقل صحیح وسلامت جسم ایله اولور. بوایکی بیوك نعمت برانسانده کامل اولور ایسه باشقه هیچ برنرسه‌گه محتاج اولماز. برانسانده شو ایکی قوت تکامل ایتماز ایسه باشقه سعادت اسبابینڭ همه‌سینه أیه اولور ایسه‌ده مسعود اوله‌ماز

عقل سلیمه مالك اولمیان انسان سعادته ایرشمادگی کبی جسمی سلامت اولمیان انسانده سعادت یولنده ایلك کیراکلی آدوملرنی آطلی آلماز» اهـ بـو نظریه بلنور ایسه انسان سعادتنی موجب اولان مطالب روحیه ایله مطالب مادیه آراسنده منازعهده کورنز.

روحی مطلبلـر؛ نفس بشرینی سلامت و وظیفهلرنی ادا ایدرگه اقتدار کسب ایتدرهن قـاعدهلـردن عبارت اولدیغی کبی؛ جسمنكڭ مطلبلریده جسمنیصاقلاب دنیاده وظیفهلرنیادا ایتدررگه سبب اولان قاعدهلـردر. انساننكڭ سعادتـگه ایرشوی روح وجسمنی اصلاح ایله اولوی بوزمانمزده جمیع عالملـر نظرنده بدیهی حکمندر. اسلام انسانلر سعادتنی طاغلرده عزلت یا بتون فـکری مزیتلرنی طاشلاب شهوت ولذتلرده دیه اعتقاد ایتکان عصرلرده بوعالمره سبقت ایدوب آچیق بیان ایتمشدر. بزده قصقهچه بونلردن بحث ایلهجگز:

نفسنك مطلبلری

مخلوقاتنكڭ احوالنی هرکس فـکرلر ایسه خلقت واستعدادلرنده بیوك تفاوتلـر کورر. معتدل وافراط وتفریطچی قسملرینه بولنمش یوزلرچه درجهلرده کوردگی کبی عمل واعتقادده تورلی حتی ایـکی قلب ووجدان آراسنی جیو ایـکی ضدنی جیو کبی امکانسز درجهدن اولوی بلنور. بنی بشر جنس وانسانلقده برایـکان بو آیرلو البته نفوس بشرده هرنوع فـاسد مقصود وآورولر وارلغنی کوسترر. وحشت درجهسینه ایرشوب هرتورلی ضررلره ارتکاب ایتمش بر انساننكڭ وعظ.یا قورقو وباشقه بوکبی نرسهلردن اثرلنوب انسانیته یقینلاشوی حقیقی دواسینه مصادف اولدقده اصلاحنی قابل اولونی کوسترر. نفس بشر اوّلده خیر وفسادنی قابل وبر حکیمنكڭ تربیهسنك تربیهلنور ایسه حکیم اولدغی کبی شریر وتربیهسز مربی قولنده تربیهسز شریر

اولەرق نشأت ایدر. بوجهتدن نفس بشری جسم کبی امراض ومعالجەنی قابل اولور.

نفس بشرنی تربیه وامراضدن محافظه ایدوب اوزینك وظیفەسنی ادا ایترلك ایتو دورت نرسەدن باشقه ممکن دگلدر. ١) وهملرنك ضررندن صاقلامق. ٢) درست معلوماتلر ایله پاکلمك. ٣) گوزل خلقلر ایله خلقلانوغه عادت تلندرمك. ٤) اعتقادنی درستلمك. ایله اولور.

نفسنی وهملردن پاکلمك

بوقاروده جسم ایله روح آراسنده حفظ صحت قاعدەلرنده اشتراك وارلغنی بیان ایتدك. حاضر انسانه ایك اول حیات وظیفەلرنی ادا ایدر ایکان هرنجس ووسخدن پاکلنمك وعکس حالده آورلرنك جسمگه ایرشوب وجودنی ضعیفلاتوب تدریجا اولدرەچگنی بلدرەمز. جسم ایله روح صحت قاعدەلرنده بر اولدیقلرندن نفسنیده اوزینك قاذوراتندن اولان فاسد وهم وخیال ویالانلردن محافظه ایتمك لازمدر. محافظه ایدلماز ایسه وسخلر اجتماع ایدوب نفس خسته اولور. برخرافه نفسنی افساد ایدوب کوب مزیتلردن محروم ایدر. صفت لازمەسندن آیرلوب قورقاقلق، آچو، حیله، کبی اخلاق فیلسوفلری بتون عمرلرنی بتروگه صرف ایدوب بتون عالمنی بوکبی ناچار نرسەلردن صاقلانو، یالان ویرتقچ مخلوقلردن صاقلانودن آرتق درجەده صاقلانورغه تیوش وکچەش قرنلرده دنیاغه فسادنك انتشاری هر سویلانمش نرسەلرگه دلیلسز اشانودن حاصل اولور دیه طانمش مضراتـه دوچار اولور. اسلام بو عالملـره سبقت ایدوب بو کبی دلیلسز شیلره اتباع ایتنلری عقلسز وحقیقتدن اوزاقلر جملەسندن عد ایتمش: یرده اولان دلیلسز کوب شیلره اتباع ایدر ایساك حقیقتدن سنی اضلال ایدرلر. زیرا آنلر ظنی اولان نرسەدن باشقەغه ایارمگان یالانچیلردر. (انعام ١٢).

اسلام انسانلك خدای قارشنده دلیلسز فکرسز اتباع ایتدگی باطل اعتقادلردن مسئول اولدیغنی بلدرمشدر: ادراکسز هیچ نرسه‌گه حکم واعتقاد ایتمه. زیرا قلاق، کوز، قلب جمیعسی اوزلرینك وظیفه‌لرندن مسئوللدرلر. اسرائیل ٣٦

خدای بزه حقیقتدن اوزاقلاشمش انسانلرنك حاللرنی حکایه ایدوب ضلالتلرینك سببی ظنی ووهمی اولان نرسه‌لرگه ایارو اولونی وبوکبی دلیلسز نرسه‌لرگه اشانغان کشیلرنی حقیقتدن اوزاقلر دیه حکم ایتمشدر. آنلرنك کوبسی ظنی اولان نرسه‌لردن باشقه‌غه ایارمازلر. ظن انساننی حقیقته ایرشدرماز. خدای بونلرنك اعماللرلینه هر وقتده مطلعدر. (یونس. ٤٠)

نفسنی علم ایله پاکلمك. ؟

یوقاروده بیان ایدلمش وجه اوزره آورولردن محافظه لازم اولدیغی کبی نفسنیده ضررلی وهم وفکرلردن صاقلامق لازمدر. جسملرنی آورولردن صاقلامق فائده‌لی، حفظ الصحته‌گه موافق نرسه‌لرنی استعمال ایتمك وضررلیلرندن صاقلانمق ایله اولدیغی کبی نفس بشرینیك ضررلی بولغان نرسه‌لردن محافظه فقط علم ایله اوله‌چغنی بلدره‌مز. بو نظریه ایسه کوب حسی دلیللر ایله اثبات ایدلمش. بو نظریه‌نی دنیاغه تجربه ایله چیقارمش ذات ١٧ نچی عصر فیلسوفلرندن «دیکارت» در. بو نظریه اختراع ایدلنگان وقتدن بیرو علمی مسئله‌لر شو نقطه‌دن تفتیش ایدله کلمشلردر. اسلام نفس روحنی حکمت وعلم ایله پاکلمکنك لازم اولونی بیان ایدوب قاعده‌لر وضع ایتوده جمیع بشره سبقت ایتمشدر: علمنی طلب ایتمك هر ایر وقادینه فرضدر.» حدیث. علمنی بیشکدن قبره قدر اولان مدت عمرکزده طلب ایدکز.» حدیث. اسلام علمدن

مانع نه قدر افکار مضره وسدلر وار ایسه بارچه‌سنی قاپاتوب حجت وبرهانسز شیلری علم تسمیه ایتامش: دعواگزی اثبات ایده‌ن دلیل یوق ایکان خدایه بلمیان نرسه‌لرنیمی افترا ایده‌جکسز.» یونس.

قرآن بنی بشر غرض شخصی ومنفعتلری ایچون کوب حقایقنی ستر وتغییر ایتدکلرندن دایلسز هیچ بر شینی قبول ایتمامك ایله امر ایدر. وبو کبی آدملرنك فکرلرینه اعتماد ایتودن منع ایدر: آدملرنك کوبسی اوزلرینك فاسد مقصدلری ایچون علمسز، آدملرنی اضلال ایدرلر. خدای دلیل وحقیقتدن تجاوز ایده‌نلرنی بلور. جزا ایدار.» انعام.

—: بنی بشردن خدای حقنده علمسز، هدایتسز، کتابسز مجادله ایده‌نلر واردر.. حج

شخصی مقصدلره خدمت ایده‌ن وآنلره اتباع ایتمش انسانلرنك حاللرنی اسلام حکایه‌ایدوب، ابدی عذابده بولنه جقلرنی بیان ایدر: سوء مقصدلره خدمت ایتمش رئیسلرنك اوزلرینك مقلدلرندن تبرئه‌ده اولندقلری وعذابنی کوروب اسباب نجات منقطع اولدقده اتباع ایده‌نلرنك اگر دنیایه قایتمق ممکن اوله ایدی آنلر بزدن بیزدکاری کبی بزده آنلردن بیزار ایدك دیه‌جك وقتلرنی خاطرگزه کیترگز. خدای بونلره شو روشده اعماللرینك اوزلرینه حسرت اولدیغنی کوسترر. آنلر عذابدن هیچ بر وقت نجات اولمازلر.» بقره.

اسلام علمنك دنیاده حیات بشریه‌نی اصلاح ایچون لازم اولونی بیان ایتدگی کبی آخرتده نجات وتعالی ایچون لازم اولونی آچیق صورتده بلدره‌در: انسان کرك دنیا، کرك آخرتده کرك ایکسنده‌ده حقیقی حیاتنی ایستر ایسه علم طلب ایتمك لازمدر.» حدیث.

اسلام دنیادن مقصد تعالی وعلم اولونی بیان ایدوب علم یولنده قصور ایدنلـری توبیـخ ایته‌در: دنیا ودنیاده اولان هرشی عالم وطلب

قاپوسنده اولان کشیلردن باشقه‌سی مستثنا اولمق اوزره فائده‌سز مطروددر.» حدیث. حیاتده بیان ایدوچی عالم وحفظ ایدوچی سامعدن باشقه‌سینه خیر وفائده یوقدر.» حدیث. اسلام خرافات واسلامیتـنڭ بیگلرچه مسافه‌لر اوزاق اولدیغی ضررلی نرسه‌لرنی اسلامیته افتر ایدن عالم اسمنی طاشیان منافقلر یتشوب اسلامیتنڭ علمی قاعده‌لری براقلوب الحاد ایشکلری آچیله‌جغنی بیان ایته‌در: بندن صوڭره کوب فتنه‌لر حاصل اولورلر. جاهللر صباح مسلمان، وکیـچ کافر اولور ایسه‌لرده علم نورلری ایله قلبلری احیا ایدلان مسلمانلر اسلامیتلرنڭ ثابت قالورلر.» حدیث.

اسلامیت جهالت ایله مسلمانلق ضد، اجتماع ایتمادکلرنی وقراننی ادراك، علمسز ممکن اولمادیغنی آچیق بیان ایتمشدر: بو آیتلر بزم انسانلر ایچون کیتردکمز مثللر. بونلرنی علمادن باشقه‌لری ادراك ایتمازلر.» الاعراف.

قرآن علمسز فائده ایتماز» حدیث. اسلام علمـنڭ مرتبه‌سنی اعترام ایدوب مدنیت بهادر وقائدلرندن قلبلره اثرلیره‌ك روشده زیاده قزدرمشدر: خدایدن اثرلی وکورکام سوزلی یوقدر.

مکارم اخلاق ایله نفسنی تاءدیب.

هـر کشی اوزینڭ آزق وضررلی ایشلردن صاقلانورغه احتیاجی اولدیغنی بلدگی کبی نفسنده میـللر واثرلنولر اولونی حس ایدر. جسم آچلـق، صوسزلق، حرارت، بـرودت کبی داخلی وخارجی مؤثراتلرنی حس ایتدکی کبی نفسده اثرلنو واحتیاجده بدنڭ احتیاج ومؤثراتندن کیم بولغان اثر واحتیاجلرنی حس ایـدر. نفسنڭ میل ومطلبلری حصر ایدرلك درجـه‌ده دگل ایسه‌ده، عمومی تعبیر ایتلدکده انسان قید حیاتده اولدقچه کمالـگه ایرشورگه سبـب

ایدامش نرسه‌لر دیه تعبیر ایتمك ممکندر. اسکیدن بیرو دنیاده عاقللر نوع بشرنك خلقلارنی اصلاح وتهذیب ایتو حقنده بوراده ذکر ایدلماسی مناسب اولمیان کوب سوزلر وفکرلر بیان ایتمشلردر. بز بوراسنده تاریخده شهرتلری اولان امتلرنك احوالینه باقوب محاکمه ایده‌جگز: امتلرنك حال ومیللرینه بـاقار ایساك کوررزکه رئیسلری احساس واخلاق وطبیعتلرنی تربیه ایتوده درجهٔ اعتدالنی رعایـه ایتمامشلر. بلکه اوزلرینك آرالرنده کورکام خلقلی اولمق وباشقه‌لرغه فنا معامله ورذالتلرگه ارتکاب ایتونی جائز کورمشلردر. بوافراط اثرلری کوب امتلرده کورلمش. کوب امت وخلقنك حس وشعورنی اولترمشلردر. بو دعوامـزی نهایتسز تاریخی دایللر ایـله اثبات ممکنـدر. اخلاق فاضله‌ده قانوندن تجاوز ایدو، امتلر آراسنده نظامنی بتروب مطول تاریـخ کتابلرنده بیان اولدیغنه کوره کرب اجتماعی فتنه‌لره سبـب اولمشدر. نفوس بشریه‌ده‌گی شو قصور دینلرنی لائقنچه فهم وشریعت اصلیه اوزره عمل ایتمگان امتلر آراسنده کورلمشدر. دینـلر آراسنده بعضلری مطلق زاهدلك ودنیاده بولغان نرسه‌لرنك دائره‌سندن اعراض ایدوب چیقمق ایله امر ایتمش ایسه‌ده، بویله دیانتلر معیـن بـر زمان ایله چیکلانلدکلرندن هر وقتده آنلر ایله عمل ایتمك ممکن اولماز. بویله دیلرگه عالی بر مقصدلری واردر. اوده نفوس بشریه‌نی ترقی وتعالیگه حاضرلمکدر. تربیهٔ نفوسده دعوا ایتدکمز اعتدالنی رعایه ایتمك شهوات واوهامدن منع ایدر. هر شیده اعتدالنك کوِرنماسی تربیهٔ نفوسده‌ده اعتدالنك لزومنه دلیلدر. ارض وکوکلارده موجود اولان طوزاندن الك بیوك یلدزغه قدر بزه اعتدالنك لزومنی کوسترر. اعتدال هر نرسه‌نك نظامی وکمالی بولدیغی کبی اعتدالسزلق هـر نرسه‌نك میزانسزلغی ونقصانیدر. یرده اولان حکیملر هر نرسه‌نك اعتدال اوزره اولوینه اتفاق ایتمشلر. «لاروس»: آخرتده عالی‌درجه‌لره ایرشمك نفسده اولان هرخاصه‌نی اولتورمك وطبیعت استدگی هـر

شینی تحریم ایتمك کبی طبیعت انسانیه تحمل ایتمگان شرطلرنی شرط ایتمش زاهدلرگه مجنونلق درجه‌سنه عقلسزلق ووحشیلك ایله حکم ایتدکدن صوڭره دییور: بوعابدلك ایله تظاهر ایدنلر طبیعتنڭ تاثیرنی اولدررگه قصد ایدوب شهوتلرینه قربان اولدیلر. زیرا بونلر طبیعت وحسلرینڭ استدکارنی، بیرواورننده جنونلری‌ایله تأثیرات معنویه‌نی اولدرمك استدیلر.» امتلر شهوات ومیللرده شوحالتده ایکان، دنیا اسلام‌ایله نورلاندقده، خدای کوب آیتلر ایله اعتدالدن تجاوز ایدنلری تهدید ایتدی. اعتدالنڭ اصوللرنی وضع ایتدی. نفوسلرنڭ قوه‌لرندن هیچ برقوه‌سنی اولدرمك ایله امر ایتمادی. بلکه اعتدال اصولنی کوستروب معالجه ایدوب هرنرسه‌ده افراط وتفریطنڭ ضررلی اولونی بلدردی. شو آیتلر مسلمانلرغه خدای بنی بشرنی عذاب ومشقتلر ایله نفوسلرینڭ احساسلرنی اولدروب کمال وفضیلتدن محروم ایتمك ایچون خلقت ایتمایوب آنجق حس وشعورلرنی احیا ودرست حکمت اوزره حرکت ایدوب نفوسلرینڭ ترقیسی سایه‌سنده کمالاته ایرشمك، قلبی وبدنی عبادتلردن مقصد عین شو نتیجه اولدیغنی آچیق‌درجه‌ده بیان‌ایتدی: خدای سزه‌هیچ مشقتنی‌اراده‌ایتمی، بلکه سزلرنی هر ضررلی نرسه‌لردن پاکلاب نعمتنی تمام ایتونی اراده ایدر. سزلره بوبیوك نعمت برابرنده شکر ایتمك تیوشدر. مائده.

اسلام دیننده غلونی منع ایدر. انسانلرنی قوتلرندن خارج هیچ برنرسه ایله تکلیف ایتمی: خدای نفسنی طاقتندن خارج هیچ برنرسه ایله تکلیف ایتماز. بقره.

امتلرنڭ هلاك وانقراضلری فکر وعقللرنی یرینه صرف ایتماولرندن نشأت ایتدکینه تاریخ شهادت ایتدکی کبی اسلامده شاهددر: سز دیننده غلودن صاقلانکز. سزدن اول هلاك اولانلر دینده اعتدالدن چقمق ایله هلاك اولدیلر.» حدیث. اسلام عبادت یولنده هلاکت یاخود جسمنی ضعیفلاتمك خداینڭ غضبنی موجب اولوب

هلاكت وضعيفلاشونك فائدەسز اولونی بيان ايدر. انسان خدانيك رخصتنی قبول ايتماز ايسه بيوك گناه ايتمش اولور.» حديث. اسلام دنيا وآخرتك حيات وسعادته دعوت ايدر. دنيادن منقطع اولوب خدايه منحصر اولمق اسلاميتدن دگلدر: دنيادن اعراض ايدوب عبادته منحصر اولانلر مسلمانلر جملەسندن دگلدر.» حديث. اجتماعی تركلك وحيات مسئلەلرندن مغاره وطاغلره قاچمق وعمللردن منقطع اولمق اسلاميته منافيدر. رسول اللهدن روايت ايدلمش وجه اوزره: طاغك عبادت ايتمك ايچون كلمش بركشی رسول الله حضورينه كيتورلدكك افندمز: بوكبی اشكه سن وسزدن بركشيك ارتكاب ايتماسون. بعض اسلام يورطلرنك بر ساعت صبر ايتمك قرق سنه يالغز عبادتدن آرتقدر.» بيورمشدر. اشته اسلام دينينك اعتداله شو روشك اعتنا ايدر. هيچ بر حس وشعورنی اولدرمك ايله امر ايتماز، بلكه منع ايدر. سخاوت نه قدر محمود ايسەده اسلام اعتدالنی شرط ايتمش. اعتدال رعايه ايدلنماز ايسه گناه اولور: قرداش ومسكين وابن سبيللره حقوقلرنی وير، اورنسز صرف ايتمه، زيرامبذرلر شيطان ايله صفتك مشتركلردر. شيطان ايسه خدايه هر وقت كفران نعمت ايدر، قوتنی يرينه صرف ايتماز.» اسرائيل. : مالنی صرف ايتوده غايت لئيملك يا چيكسز سخاوت ايتمه، ملامت وذلتده اوطررسن.» اسرائيل

تواضع نه قدر عالی صفت ايسەده اسلام تواضعكده اعتدال ايله امر ايدر. رسول الله تواضعنی برنده استعمال ايتو اياه بيورمشدر. تواضعنك قدرنی بلان آدمه تواضع، قدرنی بلميانلره تكبرلك ايله امر ايدر: كنديندە اولان فضل وكمالنی سنده طابمغان آدملر ايله مصاحبت ايتمه.» حديث. بنم امتمدن متواضعلرنی كورر ايساگز تواضعلق، متكبرلرنی كورر ايساگز تكبرلك ايدگز.» حديث. اسلاميت مكارم اخلاقنی مسلمانلرنك تركلك وسياست ومركزلرينه موافق صورتده تعليم ايتمش. مكارم اخلاق اجتماعی تركلك وترقيگه سبب اولماز ايسه حديثنك

معناسی افاده ایتدگی کبی فائدەسزدر. امتده مکارم اخلاق یرنده استعمال اولنماز ایسه حد اعتدالدن چیقار. ترکلکارینه ضرر ایدر. امتلرنك اجتماعی ترکلکاری مهم اولدیغی کبی اجتماع مسئلەسیده اوقدر مشکلدر. امتنك هر اعضاسی طرفندن اعتبار اولنماسی لازمدر.

اجتماع بشر مسئلەسی انساننك خلقتندن بویانه ضروریات حیات، جسم، ونفسنك اقتضاسنجه خدای طرفندن انساننك حالنی اصلاح ایتمك ایچون اذن ویرامش بیوك صوغشدر: خیر وشردن عبارت فتنەلر ایله سزنی امتحان ایدر. وبزه رجعت ایدرسگز.» انبیاء. هر کمنك معلومی اولان عائله-فامیلیا-مسئلەسینه باقار ایساك آتاسی اخلاقی افراطچی وبالالرندن صادر اولان هر گناهنی عفو ایدر ایسه بو عائلەنك حالی کوندن کون فنالاشور. واخلاقی بوزلور. هر قباحت بو عائله ایچروسنك مشاهده اولنور. عدالت نظرندە بو کبی آتالر مجرم صایلورلر. جمعیت بشریەنك حالنی اصلاح ایتمك ایچون بو آتالرنی اعتداله دعوت ایتمك لازم اولور. اسلام نفوس بشریەنی اخلاقی اعتدالسزلق وهلاکتدن قوتقاردی بارلق وحیات قاعدەلرینه موافق انساننی ترقی وسعادته سوق ایدەجك قاعدەلر وضع ایتدی: انسانلره رهبر اولمق ایچون سزلری معتدل امت ایتدك. سز بنی بشره ورسول خدا سزه رهبردر.» بقره.

اعتقاد درستلمك

یوقارودە وهم وخیالنك ضررلرندن نفس ومیللرنی علم ایله پاکلمك تیوش اولونی واسرارنی اعتدال قانونینه تطبیق ایدوب بیان ایتدك. حاضر بزه نفس ومیللرنك حقیقی سعادتلرینی وبر وجه اوزره قرار گیر اولوینی بیان ایتمك لازمدر: کوزمز ایله بعض آدملرنك بیوك بایلق وسلامتلکگه ایه وهر تورلی علوم ومعارف ایله نورلاندقلرنی کورر ایساك نهایت درجەده قایغولی وحیرانلقده واوزلرنی

هیچ بر راحتلك حس ایتمادکلرنی مشاهده ایدرز. قابلرنك قایغو طولی قایغولرینك سببنی بلمازلر. دیدکلرینه بناء سعادت انسانیه‌گه مدار اولان سلامت جسم وباياق قوللرنك ايكان، بو قايغولرنك اسبابی نه‌در؟. انوار عاوم ایله نورلانمشلر ایکان، بو حیرت وجدانیه وبو قلبی وحشت نه‌ندر؟: البته بو خفی غم وحسرت انسانلردن عامی خفی، اثری ظاهر اولان نفسده بر نرسه‌نی بلورگه شوق اولونی کوسترر. بونی مالنك كثرتی، بدننك سلامتی، لذتلر ایچروسنك بیوك سرای وباغچه‌لرده یاشامك دفع ایده‌مز. بلکه نفس شوق ایتدگی نرسه‌سنی بلور ایسه سکونت حاصل ایدر. راضی اولور. اوده اعتقادنك صحتی اولدیغنی دلیل کوسترر: نفس بشر شو کوزمز ایله کوردکمز ماده واشیالر جمله‌سندن اولمایوب نور محض اولدیغندن شو قارشنك حقیر صایلمش مادهٔ ارضیه ودنیاوی لذتلر ایله الفت ایتماز، بلکه طبیعت ویرده اولان قالین پرده‌لرنی رفع ایده‌ن نورالهیله انسیت ایدر. نفس جمع مال وسعادت حال ایله سکونت کسب ایتماز. نفس بونلر ایله قناعت ایتمایه‌جکنه انسانه دلیل وبرهانلر ایراد ایدر. انسان حقیقت اسراره واقف اولوب نفسنی اقناع ایدر ایسه نه‌قدر مشقتلر ایچروسنده اولور ایسه‌ده راحت ایدر. نفسنی اقناع ایده‌جك بر شیء وار ایسه اوده عقلدر: «دین عقلدر. عقلسز دینسزدر.» حدیث. عقل نوع بشرنك الڭ عزیز ومحترم قوتلرندندر. عقل شو بیوك وارلق دنیاسندن اسرار ومعنالر استخراج ایدوب خدانیك وحدانیتنی طانور. افعال خدا وصنایعنك حکمت وفلسفه‌گه بنا ایدلدگنی شك وشبهه ایتمادن حسی دلیللر ایله استدلال ایدر. انسان عقل سایه‌سنده جمعیت بشریه‌دن بحث ایدوب ترقی وسعادت، تأخر ووحشتلرنك اسبابنی بلور. خدای یبرمش رسول ونبیلرنك احوالنی وابقا ایتدکلری آثارلرنی احاطه ایدر. عقل ایله، آدم کچمش وحاضرگی احوالنی بلور. خاص وعام اولان دینلردن بحث ایدوب دینلره خاتمه اولمیه موافق وبنی بشر باقی قالدقچه بقایه صالح اولان دین قایسی دین اولدیغنی بلور. خدای مرحمتی

ایله کائناتی محکم ترتیب و بر طبیعت اوزره خلق ایتمش مخلوقاتدغی میزان ونظام، فکر لاب بافان هر کسه آچیق روشن کورنور. کائناته فکر و بصیرت کوزی ایله باقمادن عقلنی درستلمك ممکن دگلدر. درست انسان ترقی و مدنیتنك اثرنی بلمیان وعقل بشر ترقی ایتمگان وقتلرده انسان ایچون خدایه ایمان ایتوده طبیعتدن خارج بر شینی کورمك کافی ایدی. خدای شو عصرلرده انسانی ترقی ایتدرمك ایچون او وقتدهغی انسانلنك علمی یتشمگان نظریهٔ علمیهلر ارسال ایدر وبو معجزهلر ایمان ایتو ایچون کافی ایدی. حاضر ایسه انسان مدنیتده بلاغته ایرشمکده وعلم ترقی ایتو ایله شك و شبههلر کوبایه. ایکنچی جهتدن اسپیرت — روح — عالملری آوروپاده طبیعتدن خارج، جاهللر کوردکده الڭ بیوك معجزهلردن صانیهجق دهشتلی عمللر اجرا ایتهلر. شو جهتدن بو عصرمزده معجزهلرنك او قدر اهمیتی یوق. بو روح عالملری نبوت دعوا ایتمیلر وعمللرینی نبیلر معجزهسی کبی دگل. لکن هر شینك ظاهرینه حکم ایتنلره معجزه ایله علمی نرسهلرنی تفریق مشکل اولدیغندن معجزهلرنك اهمیتی زائل اولور. بو نارغهده آچیق دلیل آوروپا عالملرینك کچمش زمانلرده واقع هر معجزهنی انکار ایدولریدر. آوروپا عالملری دعوالرنده مصیب دگللر ایسهده اعتقاد ایچون شو عصرلرده عقل وعلمی دلیللردن باشقهسی کافی دگل اعتقادلرنده اصابت ایتمشلردر.

١٨٩٨ سنهسی ١٥ مارس تاریخنده موسیو «هنری بر نجیه» نڭ فرانسوزچه „مجموعهلر“ مجموعهسنده یازدیغی جملهلر بو نارغه دلیل اوله بلور: علم وتاریخ معجزهلرنك بطلاننی اثبات ایتمش ایسهلرده بو معجزهلر ایله کلمش روحنی نفی ایدهمامشدر. بز حاضرگی وقتده معجزهلره محتاج دگلز. شو نهایتسز بزم احساسی دینمزی اصلاح ایتمش عالم بزه بیوك معجزهدن، شو سببلردن طولایی اسلام حقیقته معجزهلردن صرف نظر ایدوب علم وعقل، قواعد علمیه ایله دعوت ایدر. زیرا خدای شو عصرلرمزده قواعد علمیهنك معجزهلردن زیاده قوهٔ عقلیهگه تأثیرنی بلمشدر. اسلامیت عقلغه خطاب وفکرنی محاسبه ایدر. خدایه اعتقاد وشریکنی نفی وآخرت

کونینه ایمان ایدرگه عقللره حسی دایللر کوستروب وبرهانلر ایله تأکید ایدوب دعوت ایدر. خدای انسانلر آراسنك شخصی مقصودلر کوبایوب دین اسمندن کوب نرسه‌لر اختراع اولنوب عامهٔ ناسنی اوز عرضلرینه خـدمت ایتدره‌چکلرنی بلدگندن بو کبی دعوالرنی دلیل علمیسز قبول ایتمازگه شو یگا دینك بیان ایتمش: کتاب خداینی اوز اللری ایله یازوب دنیاوی مقصدلری ایچون خدایه نسبت ایده‌نلره کوب پشیمانلق واردر. (بقره.) ای نبی سویلا گل اگر آنلر دعوالرنك صادق ایسه‌لر دلیل کیترسونلر.» (بقره.) اسلام آتابابالرینه باطل عقیدلرده تقلید ایدنلری توبیخ ایدوب قورقتمشدر. حقیقتدن چیقمش انسانلره خداینك کتابینه ورسولینه ایمان ایدکز دیلنور ایسه بابالرمزده نـه کوردوك ایسه شونارغه ایاره‌مز دییورلر. بابالری بر نرسه‌نی فکرلرگه قادر اولمیان، اهتدا ایتمیانلردن اولور ایسه‌لرده آنلر فکرسز اولدقلرندن اتباع ایدرلر.» بقره. اسلام انساننك عقلی وار ایکن باشقه‌سینه اتباع ایتماسی عذابدن قوتقارمدقنی آچیق بیان ایتمش: عذاب ایچروسنده منازعه ایتشکان وقتده ضعیفلر مساوات عمومیه‌نی براقوب امتیاز دعوا ایده‌ن مستکبرلره قارشو: بز دنیاده سزلره ایاردوك حاضر سز بزدن عذابنی دفع ایدرمیسز؟ دیدکارنده مستکبرلر بزده سزنك کبی عذابده‌مز خدای عدالت ایله بنده‌لری آراسنده حکم ایتدی دییورلر.» مؤمن. بزلر اعتبار ایله ایشدر وفکر ایدر ایساك عذاب اهلندن اولماز ایدوك دییورلر.» تبارك. اسلام دیننك واعتقادنك مبناسی قوتلی حجتلر اولونی ایضاح ایدوب برهان ودلیللرینی ضایـع ایده‌نلرنك کندولرینه بیوك جنایت ایتدکلرنی بیان ایدر. اسلام اساسنی بتون دنیاده اولان فیلسوفلرنك فکرلرینه موافق وضع ایتمش. برهانسز هیچ بر نرسه‌نی قبول ایتمك ایله امر ایتمش. بو تحقیقی وعلمی طاوشنی ایشده‌ن تربیه‌لی مسلمان عالملرینك عقیده‌لرینه نیچوك شك

وشبهه عارض اوله بلور: دلیلسز فکرسز هیچ نرسه‌گه حکم واعتقاد ایتمه، مز یراقلاق، کوز، قلب جمعیسی اوزلرینك وظیفه‌لرندن مسئولدرلر.»
خدا اینك آیتلرنی فکر وادراك ایله اوقمش مهذب وفکرلی مسلمان شخصی غرضلره وضلالتده قالانلره اتباع ایتماز: بز عذاب ایچون انسان وآنلردن مستور قوملردن قلبلرنی فکر واستدلالده وکوزلرنی دلائل خدانی کوروب فائده‌لنوده وقلاقلرنی اثرلی وعظ وفائده‌لی سوزلرنی ایشتوده استعمال ایتمیانلرنی عـذاب ایچـون خلق ایتـدوك. بونلر حیوانلردنده قائده‌لنوده آرتده وضلالتده‌درلر، غافلدرلر.» الاعراف.

جسمنك مطلبلری.

یوقارگی بابلرده نفسنك استکلرنی بیان ایتدوك. حاضر ایسه بزه ایضاح ایتماسی الك لازم مسئله جسمنك مطلبلریدر. انساننك سعادتنی ایجاب ایتوده نفسنك مطلبلری کبیدر. شو جسم مطلبلری یاخود مادی سعادت حفظ صحت وتصرفده اعتدال ایله تمام اولدیغندن شو ایکی مسئله‌نی قصه‌چه ایضاح ایتمك لازمدر:

حفظ صحت.

عقلنك سلامتی جسمنك صحتی ایله اولوی انسانلرنـك حاللرینه باقمق ایله معلوم اولور. متمدن امتلرنك عـالملری بو بیوك سره اطـلاع ایتدکلرندن حفظ صحته زیاده اهتمـام ایدرلر. بالالرده عقل وجسمنی بر تیگز درجه‌ده تربیه ایدوب اوسترمـك ایچـون کوب قاعده‌لر تألیف ایته‌لر. باشلیچه علملره نه‌قدر اعتنا ایدرلر ایسه بو ایکی عزیز قوتنی صاقلارغده شو درجه‌ده اجتهـاد ایته‌لر. بونلر بو قاعده‌لرنی دینلر صحت جسمنی رعایه ایتدرماز گه طرشادر اعتقادنده بولندقلرندن صوگره تألیف ایتمشلر. بز ایسه بو نظریه‌لرنك اسلامیته

خلاف اولونی اثبات ایده‌جگز: اسلامیت جمیع آدملره عقلنڭ سلامتینی ایجاب ایده‌ن حفظ صحت ایله امر ایتوده سبقت ایتمش. ایماننڭ اساسندن صایوب جمیع اوزینه ایارگان مسلمانلره حفظ صحت وقواعدنی رعـایه ایله امر ایتمش. وحدانیت خـدادن صوڭره رعـایه ایدله‌جك مسئله‌لر جمله‌سندن عد ایتمش: خدایدن عفو وصحتنی طلب ایدڭز. زیرا خداینی معرفتدن صوڭ الڭ فائده‌لی نرسه صحتدر.» حدیث. اسلام بونڭ ایله‌ده کفایه ایتمگان بلـکه باشلیجه قاعده‌لرنـدن جسمنی صاقـلی وصحتنی قوتلی تورغان نظـافت، عقلی وجسمی ریاضتلرنی اساسندن صایمش: خدای غایتده پاکلـکده اولانلری سوه‌ر.» بقره. :پـاکلك ایمانـدن جزدر.» حدیث. :اویونلرنڭ خدایه الڭ سوکلوسی آطلر چابدرمق وآطماقدر.» حدیث. :قلبلرڭزی هر وقتده راحت ایدڭز.» حدیث. اسلام آورولونی قانون وحفظ صحت قاعده‌لرنی رعایه ایتمیانلره عذاب ایله قورقتمشدر: آورو خداینڭ بنده‌لرینی تأدیب ایدر طاوشیدر.» احدیث. آورو خدایڭ عذاب قامچسی ایسه بو عذابدن قورتلمق طب بلو ایله ودوقتورلردن باشقه ممکن اولماوی عقلا ثابتدر. ای اللهنڭ بنده‌لری دوالانڭز زیرا خدای آورونی انزال ایتدگی کبی دواسنیده ایندرمشدر.» حدیث.

طب فننده مشهورديه قيدلاومزنڭ سببی ایسه اسلام دجاللرنڭ شرندن محافظه ایله امر ایتمشدر: دوقتورلق ایده‌ن کشیده طب علمنی بلماز ایسه‌ـ طبیبلق ایله مشهور اولمازسه اوضامندر.» حدیث، اسلام انساننی آورولق اولوب طبیبلر دواسندن عاجز اولور ایسه صبر واجر ایله بشـارت ویرر. قوتلی انسانلرنڭ ضعیفلردن درجه‌ده عالی اولولرنی وبونڭده اخلاص وشرفه دخلی اولونی بلدره‌در: قوتلی مؤمن ضعیف مؤمندن خیرلیدر.» حدیث. هر مسلمـاننی صحتنده مساهله ایتودن حتی عبادتده اولور ایسه‌ده منع ایـدر: عبدالله بن عمر وبن العاص رسول الله دن روایت ایته: بـڭا خبر ویردیلرکه کوندز

روزه طوطوب کیچده قائم اولورسن ایمش دیدی» بنده درست دیدکمك: آلای ایتمه بلکه صائم اول افطار ایت، اویو، قائم اول زیرا بدنڭنڭ وکوزلر وزوجه وقوناقلر ڭنڭ سنده حقوقلری وار... دیه آخر حدیثه قدر روایت ایتدکندن صوڭره قارت حالمده کاشکه رسول‌اللّه‌نڭ رخصتنی قبول ایته ایدوم دیه تأسف ایدر ایدی. اشته اسلام بو عصر فلاسفه‌سندن آرتق حفظ صحته شو طریقه رعایه ایتمشدر.

جسمنك مطلبلرنده اعتدال

هرکس جسمنڭ مطلبلری کوب واعتدال شرطیله بو مطلبلرنڭ حیات ایچون ضروری اولدیغنی بلور. آزق بدنگه نه قدر لازم ایسه‌ده مختلف آزقلر افراط درجه‌سنده استعمال اولنور ایسه حیاته ضرر ایدر. شو جهتدن بتون دنیا طبیبلری انساننڭ صحتی جسمنڭ شهوت واستکلرنده اعتدال ایله اولوینه اتفاق ایتمشلردر. شو باشلیچه قاعده اوزره‌اسلامیت‌کلمش. اسراف ایتممك شرطیله صحته ضررسز هر نرسه‌نی مباح‌ایتمش: ایضاح‌ایت: «خدای‌یردن‌چیقارمش‌زینت‌وپاك رزقلرنی حرام ایتمامش: آشاڭز اچڭز اسراف ایتماڭز.» الاعراف. اسلامیتك زاهدلك لذتلی مأکولات ویمشلرنی وهر نفس استگان نرسه‌لرنی حرام ایتو ایله دگل بلکه مدنیتنی خراب ایدوب اجتماعی ترکلکگه ضرر ایلك زاهدلك اسلامیّته منافیدر:» ای مؤمنلر سزه خدای حلال ایتمش پاك نرسه‌لرنی حرام ایتماڭز. اعتدالدن تجاوز ایتماڭز خدای اعتدالدن تجاوز ایلکلری سومز. خدای سزه حلال وپاك ایلك نرسه‌لرنی آشاڭز. ایمان ایتدککز خدایدن صاقلانڭز.» مائده.
بومناسبت ایله مقدس اسلامنڭ کورکام کیوم کیونی مباح ایتدگنی بیان ایتمك مناسبدر: مالنده وسعت اولور ایسه اش وکونلك کیومندن باشقه جمعه کبی بایراملر ایچون کیوملر اتخاذ ایتودن سزلرنی هیچ کم

منع ایتماز.» حدیث. بلکه اسلامیت اظهار نعمت ایله امر ایدر. وهر گوزل اشنی سوەر: «جیلنك خوشنی سودکی کبی خدای کیومنگده یخشیسنی سوەر.» حدیث. رسول اللهغه اسکی کیوملی کشی کلدگنده مالك وارمیدر دیمش؟: اوده خدای بگا هرمالدن ویردی دیدگنده رسول الله: «خدای ویردگی نعمتلرینك اثرنی انسانلرده کورمك استر.» بیورمشدر.

عائله واجبلری

متمدن خلق آراسنك فامیلیا ـ عائلەنك بیوك درجەسی واردر. عائله افراد کبیدرکه برسی اصلاح اولنور ایسه ایکنچسیك اصلاح اولنور. عکس حالده افساد اولنور. شو جهتدن بتون عالم فیلسوفلری وار همتلرنی عائلەنی اصلاح وانسانلرنی برعائله حکمنده ایدرگه، عوامنی تعلیم واحتیاجلرنی بترورگه صرف ایدرلر. عائلەنی باشلیچه اصلاح ادبی ومادی جهتدن اصلاح ایله اولور. بوایکی جهتدن اصلاح حقیقی مدنیت شریعتنده عائلەنك رئیسنه باغلوو واجبدر. شو جهتدن عائله آتاسینه حیاتنك ضرورتنەکوره شو ایکی واجبنی ادا ایتونی فرض ایتەمز:

برنچی واجب عائلەنی

ادبی جهتدن اصلاح

رئیس عائلەگه ادبی جهتدن عائلەنی اصلاح ایتوده باشلیچه ایکی نرسەنی اعتبار ایتو واجب اولور. ۱) قادیننی ترکلك وعائلە اشلرنده شریك ایدوب احترام ایتمك. ۲) اوزینی اوزی کبی عائلەلر ترکیب ایدەجك وجمعیت بشریەگه تربیەلری کرك فائده وکرك ضرر جهتدن اولسون تأثیر ایدەجك بالالرنك مربیسی ایدوب طانمق. وبو کچوك جمعیتدن اولان بعض افراد شو جمعیتنك شرف وسعادتنه سبب وبعضیك

ضرر ایدر. شو جمعیتنك سعادتنه سبب اولەچق بالا وقتده‌گی تربیه‌دن باشقه ممکن دگلدر. آتا آنا تربیه وتهذیب جهتندن عائله اعضاسندن صادر اولان جریمه‌لردن مسئول اولورلر. شو سببلردن طولایی یکا مدنیت عائله‌لرنی تربیه ایتونی شو نظریه‌لرگه بنا ایتمشدر. اسلامیت بتون دنیا فیلسوفلرینه قادینلرنی احترام وحقوقلرنی رعایه ایدرگه امر ایتو وقزدرمق ایله سبقت ایتمشدر: «قادینلرنی کریم اولان کشیگنه احترام ایدر. خسیس طبیعتلی لئیمگنه حقارت ایدر.» حدیث: «قادینلرنك قلبلری اسنامش نرسه‌لرنی ویرگز. حدیث: «بنی کچکله‌کچده تربیه ایتدکلری کبی آتا آنامه ای ربم مرحمت ایت.» (اسرائیل.)

اشته شو نصوص شرعیه قادینلرنك تربیه وجمعیت بشریه‌گه نه قدر تأثیرلری اولدیغنی آچیق درجه‌ده کوستررر. آتا ـ عائله رئیسنك عائله‌سندن مسئول اولوینه دلیل کوسترمك ایچون شو حدیث شریف کافیدر: «جمیعتکزنی تربیه ایتوده کتوچی کبیسز. وبارچه‌کز قول آستکزده تربیه‌لنگان نرسه‌لردن مسئولسکز.» شو نص ایله آتا عائله‌سینك هر اعضاسندن مسئول وتربیه‌سینه مجبوردر. «ای یاوزلق کتوچیسی ایت، آشادك واچدك، یولدن یازغان کشینی اویـه‌ده یرلشدرمادك وبوزلغان نرسه‌لرنی اصلاح ایتمادك. سندن بوکون انتقام آلامن. حدیث قدسی

ایکنچی واجب عائـله‌نك

حالنی مادی جهتدن اصلاح

یوقاروده بیان ایتدکمز عائله‌نك حالنی ادبی جهتدن اصـلاح مادی جهتـدن اصلاحقه تعلق ایدر. زیرا انسان الك اول جسمنی انقراضدن محافظه کیرکلـگنی حس ایـدر. انسان بدنینك کیرکلرنی حاضرلرگه مقتدر اولماز ایسه ادبی نرسه‌لرگه هوس ایتـماز. وادبی

نرسه‌لرنی تحصیل ایدرگه‌ده سعی ایتماز. بر عائله جسمنی آچلقدن وافرادینك قوهٔ عقلیه وبدنیه‌لرنی صحی جهتدن محافظه ایده‌ماز، یاغمور وجیللردن صاقلانوراق اورن وکیوم بولا آلماز ایسه حالی نه اولور؟: — البته بو کبی عائله‌لر وحشتنك نهایتنه ایرشورلر. ضرورت بونلره هر دنائت وفناللقنی مباح ایدر. زیرا محتاجلق اخلاق فاسده‌نك آناسی اولوی معلومدر. آزق طابمغان بر عائله بالالرینك قوهٔ عقلیه‌لرنی کرك اوده وکرك مدرسه‌لره بیاروب نیچوك تربیه ایتسون؟. اشته شو ملاحظه‌لردن تربیهٔ ادبیه‌نك تربیهٔ مادیه‌دن باشقه ممکن بولمغان بر حالده اولوی آچیق درجه‌ده معلوم اولور. شو مدنیتنك اساسی اولان قاعده‌لر ایله اسلامیت کلمشدر: «خدای مال ویربك بالا وعیالنه صارانلق ایده‌ن امت اسلامیه‌دن دگلدر.» حدیث. «انساننك او وقادین وبالا وخدمتچیلرینه صرف ایتمش مالی صدقه‌در.» حدیث. اسلامیتك عائله‌نك نه قدر شرفی وحرمتی اولونی کوستررگه شو حدیث کفایه‌در. خدای یولینه صرف ایتدکك ومسکینگه صدقه ویردگك و قللر آزاد ایتارگه واهل اولادکه صرف ایتدکك آلتونلردن الك ثواب واجرلیسی عائله‌نك حاجتنه صرف ایدلمش آلتوندر.» اسلامیت عوام ناسنك بندگی نفسنی استگان نرسه‌لرندن منع ایتو معیشت انسانیه‌نی اخلاقلرنك فسادینه سبب اوله‌چق درجه‌ده مشقت ایچروسنك قالدرودن منع ایته‌در. بلکه بویله صقندیلر دیننی طاشلارغه سبب اولدیقلرندن اسلامیته مخالفدرلر: انساننك فقیهلگندن معشتینی اصلاحدر. دنیانی سومك اصلاحنی طلب ایتدکك نرسه ایله‌در. معیشت انسانیه‌نی اصلاح هنر وصناعت وکسبدن باشقه ممکن اولمادیغندن دینلر انسانگه اشنی ومعیشتلرنی تأمین ایتدرمی دیه باغرانلرنك آغزلرنی قاپامق ایچون اسلامیت نظرنده مال وعمل نه اولدیغنی بیان ایتمازدن کیچه آلمیمن :

اسلام نظرنده عمل واجتهاد

کرهٔ ارضیه اوزرنده ترکلك صوغشنده اولان هر تورلی جمعیتلرگه باقلور ایسه حسی دلیللر ایله حیاتده الڭ ایلروده اولانلری اعضالری جبن ویالقاولقنی طاشلاب عمل وسعیگه یابشقان امتلر اولوی کورلور. شو مشاهده‌مزگه بناءً عمل وسعینی افراد بشرنی مدنیتگه سوق ایده‌ن حیات واستقلالیتلرنی صاقلی تورغان قاعده‌لردن صایه‌ق لازمدر. بزگه بو کتابده بیان ایده‌رگه الڭ مهم اسلامیتنڭ عمل وسعی دینی اولوب عملدن آیرلمازقه امر ایده‌ن دین غیرت اولدیغنی بیان ایدوب دینلره ایراد ایدلمش تهمتلردن پاکلمکدر: «ابدی عمر سوره‌جك کبی دینالڭ ایچون اشله، یارین وفات ایدچه‌ك کبی آخوتڭ ایچون عبادت ایت» حدیث. «دنیاکزنی اصلاح ایدکز یارین وفات ایده‌جك کبی عبادت ایدکز.» حدیث بوایکی حدیث شریف دنیانی اصلاح ایتمك خدانیڭ غضبنی موجب اولور اعتقادیله دنیانی ترك ایدوب جسملرنی ضعیفلاتوب عبادت وزاهدلکگه عمرلرنی حصر ایده‌ن ودنیانڭ صوغش میدانی وطبیعتنڭ اشسزلره بو عبادتلرنڭ فسق وجریمه اولوی ایله حکم ایده‌جگنی بلمیانلره رد وتوبیخ اوله بلورلر. تاریـخ بزه دنیانی مکروه کوروب دینلرنی‌فهم ایتمادن حیات کیرا کلرینه اعتنا ایتمه‌مش امتلرنڭ طبیعتنڭ تاثیریله هلاك ومنقرض اولدقلرنی کوسترر. دیانت اسلامیه ایسه انسانیت دینی اولدیغندن حیات صوغشینه ضررلی عبادتلرنی مباح ایتمه‌مش. بلکه هر عملکه حیاته موافق اولور، طبیعت اقتضا، وانساننڭ شاننی ونفسنی وحشت وبهیمیتدن رفع ایدر ایسه خدایه خالص عبادت اولدیغنی آچیق بیان ایتمشدر. انساننڭ اوزینی وعائله‌سنی وجمعیت بشریه ونوع بشرنی ترقی وحاللرنی اصلاح ایدرگه مساعده ایدر ایچون ماللرنی جمع ایتونی عبادتلرنڭ الڭ ثوابلیسندن عد ایتمش: «عمللرنڭ الڭ آرتغی حلال کسبدر.» حدیث. عائله‌سنی

حلال مالــدن تربیه ایدرگه سعی ایتمك خدای یولنده صوغشمق ایله بردر.» حدیث. اسلام کسب وعمله فقط قزدره فکرنده اولمایلك بلکه اسلام کسبنی فرض ایتمش، کسبنی ترك ایدر ایساك خدای بزی عذاب ایدر: حلال مالنی طلب ایتمك هر مسلمانغه فرضدر.» حدیث. مالنك اسلام نظرنــده بیوك قدری واردر. امتنك حیاتنی محافظه وترقی ایتدرەن نرسەلرنك الڭ بیوکلرندندر: امتمه بر زمان کلورکه دین ودنیاسنی اصلاح واقامه ایتوده کشی درهم وآلتونه محتاج اولور.» حدیث. صحابەلر آراسنده عثمان رضی الله عنه کبی دشمانه قارشو عسکر حاضرلرگه مالاری کفایت ایدن صحابەلر بوانمشدر. نبیمز خیرلی وفائدەلی مالنی مدح ایتمش: فائدەلی مال فائدەلی انسان ایچون غایت درجەده خیرلیدر. بز مسلمانلر حاضر شوندای وقتده بزکه، دینمزگه اتباع ایدوب کسب وعملگه یابشماق وقتیدر. اسلامیت اسمندن عامەنك فکرنی ظنون فاسده ایله طولدروب بغاولایان آدملرنك وسوسەلرندن قورتلمق وقتی کلمشدر. بو زمانه قدر عوام ناس هــدایت وانوار محمدیــه اسمندن عمل وکسبدن قلبلرنی نفرت ایتدرودن بــاشقه بر نرسەده ایشتمادیلر.

اگر محمد علیه السلام مالنی مکروه کورمك وعملنی طاشلمق ایله امر ایده ایدی صحابەلردن هیــچ براش اشلاگان وبرتینگه مالــك بر صحابه بولماز ایدی. زیرا صحابەلر افندمزه چیکسز درجەده اطاعت ایدەلر وامرندن چقمیلر ایدی. ونبی اوزی قرآنــه مخالفت ایتمش اولور ایدی. دنیادن الوشکنی خاطرکدن چیقارمه» قصص.

«یرگه صاچلوب اللهنك فضلی اولان مالنی طلب ایدکز.» جمعه. «سزدن دنیانی آخرتگه آخرتنی دنیاغه ترك ایدەنلر خیرلیلرکزدن دگلدر. بلکه خیرلیکز دنیا وآخرتنی کوزده توتقانکزدر.» حدیث. رسول الله اصحابی ایله اوتوردقده قوتلی یاش یکت کوروب صحابــەلر: یگتلك وقوتنی خدای یولینه صرف ایدر ایسه نه قدر خیرلی اولور ایدی

دیدکارنده رسول الله: «بوندای سوز سویلاما ئز زیرا بویکت اوزی ایچون سعی ایدر ایسه سؤال وآدملردن مستغنی اولوب خدای یولنده سعی ایتمش اولور ایدی. اگر ضعیف آتا آنا ویاخود فقیر عائله ایچون سعی ایدر ایسه خدای یولنده اولور ایدی کوبایتمك ومافطانمق ایچون سعی ایدر ایسه شیطان یولنده سعی ایتمش اولور.» بیوردی.

بو حدیث شریفدن مالنی کسب ایتمکلك نیتکه تابع اولوی ظاهر اولور. کسب مال خیر نیتیله اولور ایسه اجرلی وثوابلی اولور فاسد نیتلر ایچون اولور ایسه طریق کسب حلال ایسه‌ده گناه اولور: مالنی حلالدن کوبایتمك ومافطانمق ایچون کسب ایدر ایسه خدایه غضبلی صورتده یولقور. اوزنی صاقلاو وسؤالدن قورتلماق ایچون کسب ایدر ایسه خدایننك رضالغینه معروض اولور.» حدیث. بس اهل همتلر: رزق بولنمش، مشقت بعضا هیچ فائده ایتماز.» دیورلر. درست خداینك علمی احاطه ایتمش غیبدن بحثه انسان جرأت ایده‌ماز. فقط شریعت اسلامیه شو مشاهده ایتدکمز حیات قانونلرنی تعلیم ایدوب کلمشدر. اسلام خدای رزقنی انسانلر آراسنده اجتهادلرینه نسبتله تقسیم ایتدگنی بیان ایدر. اجتهاد وکسالت مقدارنده خدای بنی بشره رزق ویرمشدر. انسانلرنك حیات صوغشنده مسابقه‌لری ینه شو نظریه‌گه مبنیدر. خدای انسانه همت وغیرت مقدارنده ویرور.» حدیث. آچیق ادبی لسان ایله اسلام سعادت وحیات میداننده نجاح غیرت واجتهاد سایه‌سنده، فقیرلك ومحروملق، یالقاولق وجبانلقـدن نشأت ایتدگنی بیان ایدر: غیرت وجسارتلی تاجر مرزوق، قورقاق تاجر محرومدر.» حدیث. اسلامیت مسلمانلره حیاتنك مخصوص قانون ونظاملری اولدیغنی وشو قاعده‌لر مقتضاسنجه ترکلکلرنده سعی ایدرلر ایسه نجاح طاباچقلرینی وعکس حالده سعادتدن محروم اولاچقلرینی بلدرمشدر. حیاتنك الك مهم قانونی اسلامیت نظرنده اجتهاد وغیرتدر: هر اجتهاد أیه‌سی طابار. وهر مجتهدنـك نصیبی واردر. یالقاولق

رزقنی منع ایدر.» رأیسینه ایارمك تیوش اولان حضرت عمر رضی الله: خدای بکا رزق ویر دیه رزقنی طلب ایتمازدن تورماکز. زیرا خدای کوکدن آلتون کمش یاغدرمیدر.» دیمشدر. بز هر معارضنی رسول اللهنك شو حدیثی ایله اسکات واقناع ایده بلورز: سعی ایدکز زیرا خدای سزه سعینی فرض ایتدی.» اسلام، بر برده کسب ایتمك مشکل اولور ایسه حیات وکسبکه موافق وفائده‌لی یرگه شو حدیثده مذکور فقیرلکدن هجرت ایدرگه وقاچارغه امر ایده: فقیرلك کفر لککه یقین اولدی.» شو اسلامنك سنتلری اوزره سلفلر حرکت ایتمشلر امام احمد رحمه‌الله دییور: رسول اللهنك اصحابی دینگز وقاره‌لرده تجارت ایدرلر وخرما باغچه‌لرنده اشلرلر ایدی.» صحابه وتابعین حضراتلرینك تاریخلرینه باقار ایساك طاغلر وواديلر آراسینه صاچلمش وهر امتدن فقیر، کچوك بر خلق اوزلرینی هر طرفدن احاطه ایتمش غفلت وجمودنی یوقاروده ذکر ایدلمش حدیث وآیاتلر ایله ازاله ایدوب دنیانك الڭ بیوك امت ودولتلرندن اولان روما دولتی سکز یوز سنه ظرفنده ایرشه‌امش مدنیته ایرشوب شو مذکور دولتنی اوزنی وباشقه‌لرنی روملرنك استعمال ایتدکلری استبداد، ظلملر، نسبتله اوز اختیارلری ایله دییورلك درجه‌ده اطاعت ایتدردیلر. اسلامیتنك برنچی عصرینه عائد تاریخنی مطالعه ایدر ایساك کوزمز ایله دهشتلی واقعه واجتهادلر کوروب حتی شو عصرلرمزده متمدن امتلرنك همت واجتهادلرنی یوق حکمنده عد ایدرز. بو بهادرلق وهمت اسلامیه اورنینه عاجزلك حتی، فقیرلك سلفلرمزنك قادینلرنده‌ده اولان مکارم اخلاق وعزت نفس وهمت اورنینه همتسزلك وحقوقسزلق اورناشدی. مسلمانلره بو رذالتلر یتشمامش کبی بعض مرشدلر، مسلمانلره سزه آخرت باشقه‌لره دنیا دیه وعظ وارشادده بولندیلر اسلامیت دنیا وآخرت دینیدر بوکا قرآن واحادیث نبویه شاهددر: هر ضررلی اولان نرسه‌لردن صاقلانمش تقوالره خداینکز سزه نه انزال ایتدی دیدکلرنده: دنیاده ایذگو اشلر اشلاب احسان ایده‌نلره خیر

انزال‌ایتدی دیدیلر. آخرت یورطی سعادت یورطی وتقوالر یورطی‌غایت خوش یورطدر.» (نحل).

«دنیا وآخرتده ای ربمز بزه سعادت احسان ایت. عذابدن بزی قوتقار.» (بقره).

مسلمانلر اسلامیته بوندان زیاده جنایت ایده‌مازلر. اسلامیته فکر وبصیرت کوزلری ایله باقارلر ایسه اوزلرینك فکر، وفاسد غرضلرندن باشقه‌غه اتباع ایتمادکلرنی کوررلر، مسلمانلر بلسونلرکه: مستقبلده اسلامیت رسول‌الله وقتینه مناسب صورتده آوروپاده ظاهر اوله‌چقدر: «بز اوزمزنك علامت ودلیللرمزنی هر طرفلك تیز وقت کوستررمزکه خداینك حقلغی ظاهر اولسون ووعده‌سی یرنك اولدیغی بلنسون ایچون.»

اجتماعی واجبلر.

انسان، خصوصا مدنیتلی عصرلرده دورت حال اوزره اولور. ۱) اوزینك قانونی ایله حکم ایدر جمعیته اعضا اولوب دیگرلرینه اعتقاد ولغتده ومقتضای طبیعتده مشارك اولور. ۲) وطنیت ومحکومیتده اعتقاد وعادتلری باشقه اولان خلقلر ایله مشترك اولور. ۳) اوزی اعضا اولان جمعیت مصلحتلري بر و حیثیتلری باشقه اولان جمعیتلر ایله عهدلی ومسالم اولور. ٤) اعضا اولان جمعیتی حیات صوغشنده‌گی مصلحتینك اختلافندن باشقه جمعیتلر ایله دشمان اولور. اولگی اوچ حالدن حیاتك ایلرولمش جمعیت بشریه هیچ بر وقت خالی اولماز. دورتنچی حال ایسه ترکلکده امتلرنك اهمیتلری درجه‌سنك اولور. کوزمز ایله مدنیتك ایلرولمش امتلرنی استعمال ومصلحتلری کچوك قبیله‌لر ایله اولسه‌ده هر وقت صوغشورغه وغلبه ایدرگه مجبور ایتدگنی کوره‌مز بو تقسیمگه مجرد فارامق بو تقسیمنك طبیعی بر تقسیم اولووینی آچیق کوستررر. زیرا کچمش وحاضرگی هر امتنك حالی شو روشك اولمشدر. هر شریعت

عادله‌گه شو دورت نرسه‌نی حقیقت وعدالته موافق طرزده انسانلره طانطمق لازمدر. شو مهم دورت نرسه‌نی بو کونگه قدری عدالته موافق روشده دیانت اسلامیه‌دن باشقه بر دین ایضاح وتنفیذ ایتمامشدر. اسلام دنیاده‌گی انسانلرنی اوز نظرنك دورتگه تقسیم ایدوب هر قایوسینه مخصوص وظیفه وتیوش اشلر فرض ایتمشدر: ١) مسلمانلر. ٢) قوانین اسلامیه ایله حکومت اسلامیه طرفندن محکوم ایدلمش اهل کتاب، ذمیلر. ٣) حکومت اسلامیه ایله عهدلی یاصوغشمی تورغان، مسالم حکومتلر. ٤) حکومت اسلامیه ایله محاربه ایده‌ن دشمان امتلر. حاضر بزگه شو دورت تورلی طائفه‌نك اسلامیت نظرنده‌گی حقوقنی بیان ایتمك لازمدر:

١

مسلمانلره واجب اشلر.

هر مسلمانه باشقه مسلمانلره قارشو حقیقی قرداشلکنی ایجاب ایده‌ن محبت، سیاسی وطبیعی اولان حقوقلرده تیگزلك کبی عالی صفتلرنی رعایه ایتمك واجبدر. هر مسلمان جمعیت اسلامیه‌نك هر اعضاسنی عادت واصول ولونلرندن صرف نظر قرداش طانمق وشخصی مزیت وکسبلردن باشقه هیچ بر امتیازسز مساوی اعتقاد ایتمك لازمدر. مسلمانلرنك بر برسنی سوشمکلکری ایماننك بر نچی شرطلرندندر: «جنتگه مؤمن اولمادن کره آلمازسز وسوشمکدن باشقه مؤمن اولماسز.» حدیث. بو محبتنك حقیقی محبت اولوب ریا ومداهنه‌دن خالی اولماسی شرطدر. عکس حالده نفاق اولور. بو نفاق بو کون ظاهر اولماز ایسه یارین ظاهر اولور. ایماننی کفرلك اثرلرندن پاکلمك لازم اولدیغی کبی محبتنیده نفاقدن پاکلمك لازمدر. شو محبت ملتنك احوالنی وحیاتینه لازم نرسه‌لرنی بلوب ملتنك حیاتنی اوزینك حیاتی وانقراضنی اوزینك انقراضی دیه اعتقاد سایه‌سنده واوزینه نه ضرری وفائده‌لی ایسه آنیده ملتکه ضررلی وفائده‌لی دیه طانمق وعمل ایتمك

ایله اولور. اسلامیت دعوت ایده‌ن محبت شودر. بو محبتنڭ اجتماعی سعادت وحقیقی مدنیتنڭ اساسی اولوی مدنیتلی امتلر نـڭ حاللرینه آشنا اولمق وبحث ایتمك ایله ظاهر اولور. امتلرنڭ مدنیت وحیات سعادتلرنده الڭ بختیارلری امت وملتینی واعضاسینی سوه‌نلریدر. بویله محبت ایله اعضالری طوطاشمش امتلر خارجـی وداخـلی سیاستلری بوزلوب انقراض حـالینه کلورلر ایسه‌ده ینه اصـلاح اولنورلر، ینه یاشارلر هیچ منقرض اولمازلر. بزم بابالارمزنی مدنیته رفع ایتمش محبت دیانت اسلامیه سایه‌سنده وجوده کلمش. وحاضرده هیچ بر امت آراسنده او عالی محبت یوقـدر. اسلامیتده محبت حقنده وارد آیـات وحدیثلرنی ذکر ایدر ایساك جلدلرچه کتابلر یازمق ایجاب ایـدر. بز بوراده ملت باشلغـی دعواسنده اولوب شخصی غرضلردن وبطن مسئله‌سندن باشقه‌گه خدمت ایتمیانلرنڭ مسلمانلقلرینڭ نقصاننی بیانده شو حدیثنی ذکر ایله اکتفا ایده‌جگز: مسلمانلر نـڭ اشلرینه اهتمام ایتمیان آنلردن دگلدر.» بوراده مسلمانلره عبرت ووعظ اولسون نیتیله سلفلر وقتنده جمعیت اسلامیه آراسنده محبت، اخوتنی کوسترەن حقایق تاریخیه ذکر ایتونی مناسب کوره‌مز: حذیفةالعدوی دییور: یرموك کوننده آتامنڭ قرداشینڭ اوغلنی آرامایه‌چقدم. مقصدم روحی بدننده ایسه یانمده‌گی آز صو ایله یوزنی سورتمك وصوغارمق ایدی. برادرمنی طابدوم وسنی اسقا ایدیممی دیدوم؟. برادرم صوغار دیه اشاره ایتدگنده ایکنچی بر کشینڭ آه آه دیدکنی ایشدوب آنی صوغارمق ایله اشاره ایتدی. بنده اشاره‌سینه امتثالا صوغـارمق قصدیله باروب آه ایـده‌ن هشام بن‌العاص اولدیغنی کوردم. سنی‌صوغاریممی دیه هشامه خطابمی اوچنچی بر محارب ایشدوب آه دیدی. محاربنڭ‌آهنی هشام ایشدوب آنی صوغارمق ایله امر ایتدی. بنده صوغارمق صددیله واردی ایسه‌مده وفات‌ایتمش بولدم. هشام وبرادرمی‌صوغارمق ایچون‌عودت ایتدکمده آنلرنی هم اولمش بولدوم.»

اشته بو تاریخ پارچەسی بو پاك روحلرنڭ بر برسنی اولسم حالندەده اونتمادقلرنی کوستر. والدەلر بالالرنی خاطرلرندن چیقاره تورغان بر وقتده بو عالی روحلر بر برسینه شوقدر رعایه ایدشەلر: آنلر اوزلری محتاج اولسەلرده باشقەلرنی اوزلرینه ترجیح ایتەلر.»
بو قدر عالی محبت البته انسانلرنڭ سعادتینه تأثیر ایدر: بابالرمزده بو قدر عالی محبت وار ایکان عددلری آز اولەرق بریرگەأیەاولولری استغراب اولنماز.
بو حقیقی محبت اولده امت اسلامیەنڭ هر اعضاسی آراسنده کرك امیر وبای وفقیر اولسون جاری ایدی. امیر ورئیسلکده مانع دگل ایدی. بصرەده ابن عباس والی ــ غوبیرناتور ــ وقتنده بصره قرالری ابن عباس یانینه اجتماع ایدوب سوزه باشلارلر: برزم خدایه زیاده عبادت ایدر ومثلی اولمق استدکمز کورشیمز قزنی ازدواج ایتدی. لکن زیاده فقیر اولدیغندن تجهیز ایدەجك نرسەسیده یوقدر. دیدکلرنده ابن عباس قوللرندن طوطوب اوینه آلوب کروب صندوقندن آلتی کسه درهم چیقاروب کوتاروکز دیدکنده کوتاررلر. ابن عباس: عبادتدن مانع اولمیەچق درجەده ویردوك دنیاده مؤمننی خدانیڭ عبادتندن شغللندرودن بیوك نرسه یوق. ایدەکز قزنی تجهیز ایدشیك. خدانیڭ یقین کشیلرینه خدمت ایتودن منع ایدەن بزده تکبرلك یوقدر» بیوردی. ابن عباس.وقرای بصره شو فقیره خدمتده بولندیلر.
شو محبتڭ امت اسلامیه آراسنده اجرای تأثیرندن طولایی سلفلر وقتنده مساوات حریت عدالت هیچ بر وقتده حاضرنده بر کیسه گیدەحاصل اولمغان درجەده حاصل اولدی. اسلام هر مسلمانه امت اسلامیەنڭ سوزنی نفوذلی ومرکزنی تأکید ایدرگه اجتهاد ایتونی سعادت عمومیەگه خدمت وخدایه یقین ایدەجك الڭ بیوك عبادتلردن صایمش: بعض اسلام یورطلرنده سزنڭ بر ساعت صبرکز خدایه قرق سنه عبادتکزدن آرتقدر.»: بر کون عدالت ایتمك آلتمش سنه عبادتدن خیرلیدر.» بر کشی بر قرداشینڭ احتیاجنی ادا ایدر ایسه خدایه مدت عمرنجه خدمت ایتمش

کبی اولور.» بو کبی حدیثلر ایله حدیث کتابلری طولودر. بزنڭ بونده ذکر ایتدکمز حدیثلردن خدانڭ دینلر یباروندن مقصدی بنی بشرنی جسمی عبادتلروز اهدلکلر ایله هلاك ایتو دگلدر. بلکه جمعیت بشریەنی سعادت ومدنیتنڭ الڭ اعلاسینه رفع ایتمکدر. اسلامیت بر کلمهٔ حکمتنی ایشتمك ایکی آی اعتکافدن وآدملر آراسنی اصلاح جمله نماز وروزەلردن آرتق اولونی مسلمانلره ایضاح ایدر. خدای مسلمانلرنڭ فکر وبصیرت کوزلرنی آچوب اسلامنڭ حقیقتینه اطلاع ایدرگه نصیب ایدر ایسه مسلمانلر اوزلرینڭ افتراق واختلاف وجهالتلری سایەسنده دینلرنی آرقالرینه طاشلاب خدانڭ غضبینه دوچار اولدقلرنی ادراك ایدرلر. شو حدیثلرنڭ دلالتی ایله افتراق ونزاع اسلامیته منافیدر. خدای اسلامیتنی افراد ایچون ایندرمامش بلکه بتون جمعیت بشریه ایچون ایندرمش. شو جهتدن اسلامیتنڭ حقیقتی ایله عمل اتحاد والتئام ایله ممکن امت افتراق، مناز عدده ایکان عمل ایتمك ممکن دگلدر: اسلامیت جماعتگه جماعتنڭ اسلامیته احتیاجندن زیاده محتاجدر.» حدیث.

استطراد.

(اسلام نظرنده قللر)

خدانڭ عدالتی ایله بشرنڭ عدالتی آراسندەگی فرقنی کوسترمك ایچون اوقوچیلره قللرنڭ اسلام نظرندەگی حقوقلرنی بیان ایتمکنی مناسب کوردك: یوقاروده ذکر ایدلنمش مسلمنڭ ایکنچی مسلمگه نسبتله حقوقی نەایسه متعدد حدیثلرنڭ دلالتی ایله قللرغەده شودر: خدای سزنڭ قول آستکزده ایتمش امه وقللر سزنڭ قرداشلرکزدر.» حدیث. اشته شو حدیثنڭ دلالتی ایلهڭ بیوك درجەلی مسلمان ولو امیر اولسون زنجی بر قلغه تفاخر ایدەماز. بلکه قرداشلك نظریله باقار.

بو موضوعده استشهاده موافق واقعه: نبیمز حضورنده أبو ذرالغفاری بر قل ایله مناقشه ایدر ایکان ابن‌السوداء خطابیله خطاب ایتدکنی رسول ایشدوب: «حقوقدن تجاوز ایتمه، ابـن البیضانك ابـن السودا گه عمل صالحدن باشقه ارتقلغی یوقدر.» بیوردیغنده ابوذر یاڭاغنی توفراقغه قویوب: «قالق یاڭاغمه طابطه» دییور.

عبدالرحمن بن عوف‌نی کیومینك جنسی وشکلی قللرینك کیومی کبی اولدیغندن قللرندن آیرماق ممکن دگل ایدی.

امام علی رضی الله عنه بر کون قـلی ایله بازاره واروب برسی ایکنچیسندن قیمتلی ایکی کیوم آلوب قیمتلیسنی قلینه ویردگنده قلی: «بوقیمتلی کیومه سز مستحقسز.» دیدگنده امام علی: «خایر، سن مستحقسن زیراسن یاش یگت‌بن‌ایسه قارتایدم.» دیمشدر. عمر رضی الله عنه: «ابوبـکر سیدمز سیدمزنی آزاد ایتدی.» دیوب سیدلك ایله «بلال الحبشی» نی اراده ایدر ایدی. اشته جاهلیتك عربلرنك امیرلری اولان صحابه‌لر آراسنده اسلامیتده مساوات شودرجه‌ده ایدی. عمر کبی برامیر زنجی بلاله بون ونسب اعتباریله باقمازده شرف وفضلیت اعتبارندن باقار. عمر رضی الله‌عنه اولم یتاغنده اوزینه خلف تعیین ایتمك استماع‌کنده دیمش: «اگر ابو حذیفه‌نك آزاد ایتدکی قلی سالم ترك اوله ایدی خلافتنی اهل مشورتکه قالدرماز ایدم.» اوقوچیلرمز انسان تاریخنده مساوات وقرداشلکنك، بودرجه‌گه‌امتلر آراسنده ایرشونی ایشتمادکلرندن امینم. بوکبی عالی مساواتلر شو اون طوقزنچی عصرمزده بویله بیوك فیلسوفلرنك فکرینه کرمامش. ایك عدالت ومدنیتلی خلق آراسنده بوکبی مساواتنك حاصل اولونی بوعصر حقوق علماسی بویله ممکن عد ایده‌ماز. بن وارقوتم ایله بشر آراسنك بوندن زیاده مساوات حاصل اوله ماز ومتمدن امتلرنك بوعالی مساواتنی تعمیم أیدرگه اجتهادلری اسلامیته یقینلاشودیه‌آواز منی‌چیقارور ایسه‌م

بنی کیم لوم ایده بلور؟. بو حقیقی مساوات کتب اسلامیه‌دن باشقه‌سننك یازلمامش دییور ایسه‌م بنی کیم تکذیب ایتە بلور؟. بوراسنك اوقوچیلر بندن: «اسلام حرلر ایله، قللر آراسنده بوعالی مساواتنی وتاریخ بشرده کورلمامش مرحمت وشفقتنی اظهار ایتمش ایکان نـه سببدن قللر مسئله‌سنی اساسندن ابطال ایتمامش؟. قللرنی بترو آغـاچ وطاشلرغه عبادت ایتونی بترودن آورمی ایدی؟» دیه سؤال ایتە بلورلر: ـ اسلام عمومی بر دیندر. تعالیمی عمل واتباع ایچون ایندرلمشدر. بوکبی دیننك امر ونهیلری آدملرنك حال وطبیعتلرینه موافق اولماسی لازمدر.

نوع بشرنی ترقی ومدنیتك نهایه‌سینه ایرشدرمك طبیعتلرینه وحاللرینه هر وقتده موافق اولماسی برنچی شرطدر. نوع بشرده بوکبی طبیعت وقانونلر اولونی عمارت فیلسوفلرندن «اوجست لـکنت» و «هجل» و «سبنسر» کبی فیلسوفلر حس ایتمشلر. نوع بشر تخلفسز ترقیده ونـه قدر مانعلر، ظلملر، صوغشلر اولور ایسه همان ترقی یولنده. بلکه بوکبی مانعلر عکس تأثیر اجرا ایدوب بنی بشرنی ترقی ایتدررگه برنچی سببلردندر. انساننك فکر ومادتا تدریجی ترقیسی انسانلـرنك ترقیگه استعداد وحاضرلـکلری سایه‌سنده حاصل اولور. آوروپاده حریت ومساوات برفیلسوفنك سوزی وبرحکیمنك وعظ ونصیحتی ایله حاصل اولمادی. بلکه آوروپـاده‌گی جمعیتلرنی حاضرلامش سبب وحاللردن حاصل اولدی. بو اساسی قاعده‌لـر اوزره اسلامیت کلدی. انسانـه اجرای تأثیر ایدر طبیعتنی فکرلر ایساك دهشتلی حاللر کوررمز: بروقتده انسانی ترقی ایتدرمش وضعی قانونلر ایکنچی وقتده جمعیت انسانیه‌گه ضرر ایدر. سعادتدن محروم ایدر. انسانلرنك حاللـرینه هیچ موافق اولماز، اسلام ایسه علمای عمران حس اینمش انسانی ترقی ایتدره‌ن طبیعت وموثرات اولدیغندن جمعیت بشریه‌گه هر وقت موافقدر. هر وقت ترقی ومدنیتـگه سوق ایدر. بز بو مقدمه‌نی قللق اسلامیتنك اساسندن اولونی اثبات ایتمك ایچون ذکر ایتمیمز. بلـکه اسلامیتنك

قللق مسئلەسنی تدریجی ابطال صددنده اولدیغنی اثبات ایدەچکز. «لاروس» دائرۀ معارفنده نقل ایته: «صوغشلر نوع بشر ایچون بیوك فائدەلر کیتردی. حتی صوغشنك نتیجەسندن اولان قللق بیوك فائدەدن خالی اولمادی. بوندن اوقوچیلر عجبلانماسون. زیرا بعضا انساننك ترقیسی حساب ایدلمگان یرندن کلور: قادینلر قللق سببلی اسارت ذلتندن قورتلدیلر. قادینلر ایرلری قاشنده بهائم وحیوانلردن آیرماسز ایکان قللق قادینلرنك ایرلری قاشندەگی درجەلرنی کوتاردی. زیرا اجنبی برکشینك عائلەآراسینه کروی برسینك ایکنچسینی احترام ایتونی موجب اولور. اشته بوکبی تأثیرلر سایەسنده قادینلر برآز ترقی ایتدیلر. قادینلرنك حاللری یخشیلانو ایله جمعیت بشریه اصلاح اولندی. حاضر ایسه قللقغه حاجت قالمادی. زیرا آلتلر اختراع ایدلندی انسانگه اشلر قولایلشدی. کچمش زمانلره نسبتله آدم بالالری راحتلکده.» اگر اسلامیت اون اوچ عصر اول قللقنی ابطال ایتسه ایدي، وارلقده اولان اساسقه مخالفت ایدوب بنی بشرنی مدنیت وسعادتده آرتقه قالدرمش اولور ایدی.

حاشا اسلامیت مدنیته وانسانیته مخالفت ایتسون. بلکه اسلامیت حکمت وعدالت اوزره انسانلرنی ترقیگه سوق ایته، اسلامیت اسیرلرنك وباشقەلرنك حقوقلرنی رعایه ایله امر ایته. اسلامیت اسیرلکنی انسانلر وحشی بر روشده، طبیعت نفرت ایدەجك درجەده استعمال ایتدکلرنده وحشی امتلر ایلەمحاربه وقتنده فقط مباح ایتمشدر.

اسلامیت اسیرلکنی شوقصان دائرەگه کرتدگندن صوکی متمدن امتلرده اولمامش حقوقلرنی قللره اعطا ایتمشدر. اگر مدنیتسز امتلر اسلامیتنك قللره اعتنا ومرحمت وخواجەلری ایله حقوقده بر تیگز اولونی بله ایدیلر اسلامیت امر ایتمش قانون اوزره بالالرینك قل اولولرنی شفقتلی آتانك مدرسه ناظرندن بالاسنی مدرسەیه قبول ایدوب تربیه ایدونی رجا ایتدکی کبی، رجاده بولنورلر ایدی.

فی‌الواقع مسلمانلرنڭ قللرینڭ پدر وقرداشلری صحرا ووادیلرده وحشیت مرتبه‌سنده ایکان قللر جمعیت اسلامیه‌ده حرمتلی، «بلال» «سالم» «سلمان» کبی عبدلر حربی وملکی اداره‌لرنڭ رئاستنده ایدیلر. اسمنی ذکر ایتدکده یرده بیوك پادشاهلرنڭ تختلری قالطرامش عمر کبی بیوك امیرنڭ‌اوتورداشلرینه: «ابوبکر سیدمز سیدمزی - بلالنی آزاد ایتدی.» دیدکنی آفریقا پادشاهلری بله ایدیلر قللرینی جمعیت بشریه‌ده اوزلرینه تقدیم ایتمش جمعیت اسلامیه‌گه اوزلرنی قـل ایدوب تقدیم ایدرلر ایدی. بو بابـده هر شینی سویلادوك. فقط قللرنڭ شانی کوتلرنڭ برنك حقیر اوله‌چغینه اسلامنڭ اشاره ایتدکنی سویلامادوك: «آخر زمانده ماللرنـڭ الڭ نچاری قللردر.» اشتـه اسلامیت قللقنڭ وقت رسالتـدن قاچ عصرلر کچدکدن صوڭ ناچار بر حال‌ده اولونی‌ده بیان‌ایتمشدر.

۲

اسلامیت وذمیلر

شو کونمزه قدری کچرمش انساننڭ تاریخنی کوزدن کچرر ایساك انساننڭ دیننی هر شیدن زیاده سودکنی اوزینی ومالنی دینی یولنك قربـان ایتدکنی کوررز. اسلامیت حقیقی مـدنیت وسعادتـکه ایرشدره‌ن دین الهی اولدیغنده بتون فلاسفهٔ عالم اجتماع واتفاق ایدوب وارفکر وقوتلرنی امتلرگه آکلاتوغه صرف ایدرلر ایسه‌ده قوتلری‌ایرشمیه‌چك درجه‌ده‌در. وبو خصوصده معین قانونلر وضع ایتمشدر. هرخلق اوزینڭ دیننی زیـاده سوه‌ر وباشقه دینلره غضب

کوزی ایله باقار ایکن اسلامیت نیچوک مسلمانلر آراسنده ذمیلره قارشو محبت نورنی ساچمشدر؟ — اسلام انسان وعمارتدن شو زمانلرمزده بحث ایدن عالملر ایرشمگان درجه‌ده بومسئلهٔ اجتماعیه‌نی بیان ایتمشدر. باشقه دین رئیسلری اخلاق وعادتك ودینده باشقه‌لق خداینك غضبنی ایجاب ایدر دیدیکلرنده قرآن مسلمانلرغه: «خدای اراده ایدر ایسه بارچه‌کزی بر امت ایدر ایدی. لکن خدای استدکنی هدایت واستدکنی اضلال ایدر. سز هر اشلاگان اشکزدن مسؤلسکز.» النحل. خدای اراده ایدر ایسه یرده اولان هر عاقل ایمان ایدر ایدی. سن ایمان ایدرگه آدملرنی کوچلرگه حقك یوقدر.» یونس. سن اوزك سوگان انسانلرنی ایمان ایدرگه هدایت ایده‌مازسن. بلکه خدای اوزی استگان استعدادلی بنده‌لرینی هدایت ایدر.» قصص. باشقه دین عالملری اوزدینلرینه کرتورگه‌دنیانی خراب ایدوب بالا وقادینلرینی یتیم قالدروب اولسه‌ده طرشقان وقتلرده اسلام مسلمانلرگه حکمت وفلسفه آیتلرینی اوقور مرحمت وانسانیت ایله امر ایدر: «اسلام خدای طرفندن بیرلمش حق دیندر. استگان ایمان واستمگان انکار ایدر. کهف. بنده‌اکراه یوقدر. هدایت ضلالتدن آچیق روشده ظاهردر.» بقره. خدای یولینه حکمت وکورکام وعظلر ایله دعوت ومعاشرت ادبیه‌اوزرینه مجادله ایت. خدایك حقیقی سعادت یولندن یازغان وایرشکان کشیلرنك حاللرنی بله‌در.» نحل. اشته شو آیتلر مسلمانلرنك قلبلرندن تعصب وحسدلرنی ازاله‌ایدوب ایکی بیوك قاعده‌نی اورناشدرمشدر. ۱) شو آیتلرنك منطوقنچه خدای ازلی علمیله عقیده وعادتلری ومقصودلری باشقه اولان مختلف طائفه‌لرگه انسانلرنك بولنولرنی لازم طابمش.

خداینك شو اراده‌سینه مخالفت ایدنلرنك غضب الهیه دوچار اولولرنی بلدرمشدر. ۲) انسانلر خداینك دینندن فهم وادراکلری درجه‌سنده استفاده ایدرلر. دین حکمت وکورکام وعظلر ایله دعوت

ایدن عالی همتلی وفکرلی انسانلرنڭ اجتهادلری سایه‌سنده‌گنه انتشار ایدر. دینده انسانلر حر اولدیقلرندن، باشقه چاره یوقدر. شو ایکی عالی قاعده‌نی مسلمانلر قرآندن آ کلاب دینلرنده بنی بشرنڭ اختلافی، خدای اوزی اراده ایتمش حکمت وابداع ایچون اولونی بلورلر. شو زمانلرمزده عمارت، عالملرینڭ «آدم اوغللرینڭ فکرده وهر نرسه‌ده اختلافلری مدنیتنی اوسترمك وآرتدرمق ایچون لازمدر.» دیه اتفاقلری مسلمانلرنی اعتقادلرنده ثابت ایته‌در.

اسلام شو حکمتلی قاعده‌لرنی مسلمانلرنڭ قلبلرنده برکتدکدن صوڭره مسلمانلرغه شریعت خدادن ابا ایتمش انسانلره قارشو گوزل خلق ومعامله‌ده اولنمق ایله امر ایدر. زیرا خدای بونلره فنا معامله‌ده اولورغه قادر ایسه‌ده بونلرنی باشقه‌لرندن آیرمامش. بلکه سعادت مادیه‌گه ایرشورگه اهلیتلری وفوراللری زیاده ایسه آنلرنی آیروب تفضیل ایتمشدر: «دنیادن مشقت صرف ایدوب هر کیم خیر استر ایسه بز ویررز.» آل عمران. خدای بزگه اعتقادده مخالف اولان فرقه‌لرگه مکارم اخلاق ومعاشرت ادبیه‌گه موافق روشده معامله ایله بیورمشدر: «دین یولنده سزنڭ ایله محاربه ایتمامش وسزنی یورطلرکزدن چیقارمامش کشیلرگه ایذگولك وعدالت ایتودن خدای منع ایتمیدر. زیرا خدای بو حالده عدالت ایدنلرنی سوه‌در.» ممتحنه.

وذمیلره فنا معامله ایدنلرنی تهدید ایتمشدر: «هر کم ذمینی اذا ایدر ایسه بن آنڭ خصمیمن. دنیاده‌بر انساننڭ خصمی اولور ایسه‌م آخرتده‌ده خصمی اولورم. هر کیم ذمینی سب وقذف ایدر ایسه قیامتده عذاب قامچیسی ایله حد ایدلور.» اشته اسلام قاشنده ذمیلر ایله مسلمانلر بر وذمیلرنڭ حقوقنی کیمتودن قورقطادر. یرده یاشامش امتلردن، مسلمانلردن باشقه‌سینڭ قانوننده بو عالی ومقدس حقوق یوقدر.

هیچ امتنڭ قانونی اوزینڭ بالاسینڭ بر اجنبی ایچون

اولدرلونی جائز کورمامشدر. بریهودی حضرت عمرگه حضرت علی اوستندن شکایت ایتدگنده خلافتکه بیلگلنگان حضرت علی گه: «أی اباالحسن! قالق خصمنگ آلدینه اوطور!» دیدگنده علی خصمی آلدینه اوطوروب محاکمه ایدلگاچ حضرت عمر: أی علی! خصمك آلدینه اوطوروب محاکمه ایدلونی مکروه کوردکمی؟» دیدکنده حضرت علی: مکروه کورمادم، فقط کنیهم تعظیمگه دلالت ایتدکندن کنیهم ایله خطاب ایدوگزدن اثرلندم.» دیمشدر. اسمنی ذکر ایدرکن بیوك پادشاهلرنگ تختلری دوترامش بر دولت عظیمه‌نگ بیوك رجالینگ جنس ودیانتی باشقه بر غریب ایله شو طریقه معامله ومحاکمه‌سی قایسی امتنگ تاریخنده کورلمشدر؟ شو عصرمزده مساوات بو درجه‌گه ایرشمادگندن بو حقیقی عدالت بوکونگه قدر امت اسلامیه‌نگ حقیقی دینی ایله عمل ایتکان دورلرندن باشقه‌سنده بولنمادغی ایله حکم ایدرز. اسکی امتلرده عدالتنگ اسمی وار جسمی یوق، عدابلر شرف ودرجه‌لر اعتباریله اولور ایدی. امت حاکمه‌نگ اعضالریده وجدانسز رئیسلری قولنده اسیرلر ایدی. بو عصر فیلسوفلرینگ قچقردقلری مساواتلر ایسه، فرانسیه‌نگ بتون یرنی قاپلغه بویاغان ثوره‌سینگ نتیجه‌سیدر. موسیولاروس دائرهٔ معارفنده دیبور: «روما دولتینگ پایتختی اولان رومادہ بر جنسدن اولان جنایتلرنگ جزاسی انسانلرنگ درجه ومرتبه‌لری درجه‌سنده ایدی.» روما دولتینگ ظلم وجبرلرنی صایدقدن صوڭ فرانسوز ثوره‌سندن اول اولان فرانسوز قانونلرینگ حقسزلقنی بیان ایتدکدن صوڭ: «١٧٨٩ سنه‌سنده‌گی فرانسوز ثوره‌سی انسانگه وراثة یاباشقه جهتدن کیلمش لقب وامتیازلرنی بتردی» دیه‌در. مسلمانلر سعادت انسانیه‌گه برنچی سبب اولان مساوات کبی حقوقلرنی اول امرده دین اسلامدن باشقه هیچ برقانون ویرمادکنی بلورلر ایسه البته دینلریله تفاخر ایلچکلردر. ١٤ عصر اول ملت حاکمه‌گه‌گنه دگل بلکه

بتون دنیاغه حقیقی عدالتنی ویرمش انسان دگل بلکه خدای اولونی اثبات دلیل و برهانگه محتاج دگلدر. وبو اسلامیتنك عالی معجزه‌لرندندر. اسلام اجنبیلرنی سوەرگه و مجامله ایدرگه ظاهری مداهنه طریقیله امر ایتمی. بلکه قلبدن ریاسز مجامله وحقوقلرنی اوزمزنکی کبی رعایه ایدرگه امر ایله‌در. رسول‌الله وصحابه‌لری اجنبیلر حقنده بزگه بیوك نمونه‌لر قالدرمشلردر.

رسول الله عقیده ودینده باشقه اجنبیلرنك طوی ومجلسلرینه حاضر اولور وجنازه‌لرنی تشییع ایدر وقایغولرنی اورطالر واجتماعی هر معامله‌ده بولنور ایدی. حدیث کتابلرنده رسول اللهنك اجنبیلردن قرض آلولری روایت ایدلمشدر.

رسولنك بونلردن قرض آلوی محتاجلغندن وباشقه‌سندن آلو ممکن اولمادیغندن دگل زیرا صحابه‌لر آراسنده جاننی ومالنی یولینه صرف ایدرگه حاضر بیوك بایلر وار ایدی. بلکه مسلمانلره اسلامنك اجنبیلر ایله قطع معامله ایدرگه امر ایتمادگنی، بلکه اوزلری ایله برگه یاشاگان امتلر ایله معامله‌ده بولشورغه امر ایتونی بلدرمك ایدی. مدنیت تاریخنك کاغدلرنی آقدارر ایساك اسلامیت کبی بر قانونده‌گی بنی بشرنی احترام ایله امر ایتماونی کوررمز. امتلرنك تاریخلرینه باقوب ظلم وجبرلرنی کورر ایساك متنبی‌نك شو بیتنی تصدیق ایدرمز:

والظلم من شیم النفوس فان تجد ذا عفة فلعلة لا تظلم

ظلم انسانلره لازم طبیعتدر. اگر انسانلر آراسنده ظلمدن صاقلانغان عفتلی بر آدم بولور ایساك بر سبب ایچون ظلم ایتماز دیمکدر. انسان تاریخی بزلره بدنلر قالطریاچق حیوانلر اوطاناچق ظلم واستبدادلر کوسترر ایسه‌ده بز بونی دینه نسبت ایده‌مایز بلکه اوزلرینك مقصدلرینه دینلرنی آلت ایتمش وجدانسزلره نسبت ایده‌مز. اکراه وظلمده اوزلرینك جنسلرینی اوطلرعه ویرتقچی حیوانلرغه طاشلارلر. یاخود ایکی طرفندن ایکی آط قویرغینه بیلاب طارطدررلر. یانغان

دگت وغازلر ایچروسیند آطارلر ایدی. اوطار اوستینه قاچ کونلر آصوب طوطارلر. ایتلری مایلری اروب پشوب بتار ایدی. إنسانلر بونلرنڭ حاللرنی مشاهده ایدرکن اثرلنمازلر. بلکه شفایاب اولور ایدیلر. اشته انسانلر دین ترك ایتدکلری ایچون شو جزالرغه دوچار اوله ایدیلر. اسلام حکومتلری ایڭ قوتلی وقتلرنده مسجدلر یاننده چیرکاولر قالاقوللرنی قاغار وهیچ برکشی غضب اظهار ایتماز وهرکس دیننده حر ایدی. عقیده وعادتده مخالف اولان امتلرنڭ مملکتلـرینه شرفلی اسلام عسکرلری کرور ایکن شو عقیده‌ده مخالف آدملـرنڭ دینلرنده قالولرینه هیچ تعرض اولنماز. عبادتخانه‌لـرنی واوزلرنی صاقلار ایدیلر. عادتلرنی تمامی حریت ایله اجرا ایدر ایدیلر. بو معامله‌لر هپسی اسلامنڭ تعلیمنه بناءدر. اسلام اجنبیلره وعموم نوع بشره شو درجه‌ده احترام ایدرکن اسلامنی قساوت وظلم دینی دیه کیم لوم ایته بلور.

محاربه میدانندەده اسلام ظلمنی منع ایدر: «اوزگز ایله محاربه ایدرلر ایسه محاربه ایدگز. ظلم ایتماگز خدای ظالملرنی سومز.» بقره. اسلام اقرباسی عقیده‌ده مخالف ایسه‌لرده آنلره یخشی معامله وحقوقلرنی رعایه ایتمك ایله امر ایدر. (سورهٔ عنکبوته باق) حضرت عمر مکه‌ده مشرك اولان قرداشینه حله هدیه ایتدکنی بخاری کبی مشهور حدیث کتابلری روایت ایتمکده‌درلـر. اسلام عمومی دین اولدیغندن برعائله ووطن بالالرنی بلکه عموم نوع بشرنی برسینی آخردن تفریق ودشمانلشدرمق ایچون کلمامشدر. عقیده‌ده مخالف برعائله ایچروسنده برمسلمان اولور ایسه افراد عائله‌گه حسن معاشرت ومحبت ایتمك تیوشدر. اسلام مکارم اخلاق وهر فائده‌لی اشلرنی اوزمزنڭ آرامزده فقط معامله ایتمك ایچون ایندرمامشدر. بلکه هر امت وجنسنی شاملدر. افندمز: «نوع بشرگه قلبنده رحمت اولمیان کشی هلاك وپیشمان اولدی.» بیورمشدر: هر دین اهلینه صدقه ویرگز.» حضرت عمر آرقداشلریله اوطورر ایکن ذمیلردن برسائل کچدکنده اوطورداشلرینه: یاشلکنده جزیه آلوب

قارت کوننده سائلچی ایتمك مناسب دگل» دیمش. بیت المالدن آیلق تعیین ایتمشدر. بتون نوع بشرده بشرنی احترام ایتو حسی یوق ایکن وحشی وجهالت ایله ضرب مثل ایدلمش عربلرنك قلبلرنده شو درجه‌ده اسلام رحمت و شفقت حسنی رکز ایتمشدر. مسلمانلرنك عقیده وعادتده باشقه اولان امتلر ایله معامله‌لرینك مثلی هیچ بر امتنك تاریخنده کورلمامشدر.

مجاهد روایت ایته: بن عبدالله بن عمر یاننده ایکن غلامی قوی طوناديغنده ای غلام! قوینی طوناب بترگاچ اول کورشمز یهودیدن باشلا» دیه قاچ مرتبه تکرار ایتدگنده غلامی: «قاچ مرتبه سویلادگز.» دیدکنده عبدالله: «رسول‌الله بزگه هروقت کورشی حقنی رعایه ایدو ایله امر ایده ایدی. حتی وارث ایدر دیه خوفلنه ایدوك» دیدی. اشته شو دهشتلی معامله‌لرنی متمدن مملکتلرده تأسیس ایدلگان یهودلرگه ظلم وآنلرنی اولترودن باشقه اشلری اولمیان جمعیتلرگه قیاس ایدوب قاراگز و بلوگز که: مسلمانلرغه افترا ایدلنمش تعصبلر اساسسز ویالغاندر. اسلامیت مسلمانلرغه شو عالی حقوقلر ایله امر ایتدگندن اسلام مملکتلرنده مسلمانلرغه عقیده وعادتده باشقه کشیلرگه ظلم وآنلر ایله تارتشو ایچون هیچ بر جمعیت تشکیل ایدلمامشدر.

مقدس اسلامیت پاك اولان تعصب شو اسلامیتنك عمری اولان ۱۳ عصرده باشقه امتلر آراسنده حکیملرنی عاجز ایده‌ن دواسز بر آورو ایدی. بو تعصبنی بترورگه دگل بلکه تخفیف ایدرگه شو عصرمزده گنه باشقه امتلرگه میسر اولمشدر.

مشهور فیلسوف «جول سیمون» «حریت اعتقاد» نام کتابنده دیه‌در: «دینده حریت شو یقین زمانلرمزده‌غنه حاصل اولمشدر. دنیانك تاریخی شو عصرمزگه قدری دینی تعصبلر ایله دولمشدر.» قرون اولی وقرون وسطی‌نك اولگی عصرلرنده‌گی تعصبلرنی ذکر ایتدکدن صوك: ۱۷۸۹ سنه‌سنده ٤ آوغوست تاریخنده روح فلسفه‌سی ظاهر اولوب دینده حریتنی اظهار ایتمش ایسه‌ده بو عالی مقصود ۱۷۹۱ سنه‌سینه

قدری عمله قویلمامشدر. اشته شو تاریخده یهودلر ظلمندن قورطلمشدرلر فرانسوز ثوره‌سی حریت دینیه‌نی وضع ایده‌مامشدر. حال بویله ایکن یاشاسون مدنیت دینی اسلام دیمه‌دن نه‌دیه‌جکز؟.

۳

اسلام قاشنده عهدلی امتلر.

عهد واتفاقگه رعایه ایتمك اسلام نظرنده الڭ بیوك واجبلردندر. عهدایده‌نلر اوزلری بوزماز ایسه‌لر نیندی سبب ایله اولسه‌ده بوزماق ممکن دگلدر. اسلام نظرنده هر امت ایله، کتابی، مجوسی اولسون آیرمادن معاهده واتفاق ایدلور: «ای مؤمنلر عهدلرکزنی ایفا ایدکز» مائده. خدای مؤمنلرنڭ صفتلرنی صایدیقدن صوڭ: «مسلمانلر شویله کشیلر درکه آنلر امانت وعهدلرنی ایفا ایدرلر.» مؤمنون هر کیم بو کونه قدرلی اولان اسلام تاریخنی مطالعه ایدر ایسه عهد واتفاق صاقلاو ایله مسلمانلرنڭ ممتاز اولولرنی بلور. رسول‌اللّه‌نڭ تاریخ حیاتی همت وملت رئیسلرینه بو خصوصده بیوك قدرلی بر نمونه اوله بلور. قرآننی فکر ایـله هر کیم اوقور وآڭلار ایسه هیچ بر دیننڭ قرآن کبی عهد صاقلامق ایله امر ایتمادکنی کورر. عددلری آز اولان محاربلرنی دشمنلری آلدنده ثبات ایله امر ایدر ایکن اسلام ینه عهدلی امتلرنی ذکر ایتمش. آنلرغه اذا ایتماسونلر ایچون خاطرلرینه کیترمشدر: «خدای واسلامیته اشانماغان کافرلرگه آچی عذاب ایله بشارت ویر. عرب مشرکلرندن سز نـڭ ایله معاهده ایدوب معاهده‌لرنی هیچ بوزماغان وسزنڭ ضررڭزغه هیچ کیمگه یاردم ایتمگان کشیلر نـڭ معاهده‌لرنی بوزماڭز. مدتنی اتمـام ایدڭز زیرا خدا بی حقوق بشرگه وباشقه نرسه‌لرگه ضرر ایتودن صاقلانغان تقوالرنی سوه‌در.» توبه. عهدلی امتلرنڭ افرادینه معامله اسلام نظرنده یوقارووده

ذکر ایدلگان اهل کتاب ایله معامله کبیدر. رسول‌الله نهایتسز حدیثلرنده عهدلی امتلرگه رعایه ایتمك ایله امر ووصیت ایتمشدر: خدای بکّا عهدلی وعهدسز کشیلرگه ظلم ایتمك ایله امر ایتدی. «معاهده‌لی اولان خلقنك بر اعضاسنی اولدرگان کشی جنتنی کورو دگل بلکه ایسنیده طاطماز.» بیورمشدر. اسلامیت عهدلی واتفاقلی امتلرنك حقوقنی رعایه ایدرگه امر ایتدگی کبی قوتسز وضعیف امتلرگه‌ده جبر وظلم ایتمك ایله امر ایده‌در. هر کس کچه‌ش عصرلرده‌گی قوتلی امتلرنك قوتسزلرینه جبر وظلم ایدولرنی خاطرینه کیترر ایسه اسلامیتنك نه‌قدر عالی بردین سماوی اولونی بلور.

٤

اسلام نظرنده دشمان امتلر.

افندمز علیه السلام مکه‌ده اسلامیته دعوت ایدرکن ایر وقادینلردن وبالالردن عبارت آز بر خلق ایمان ایتمش ایدی. مکه کافرلری رسول‌الله ومسلمانلره آدم بالاسی تحمل ایتمیه‌جك درجه‌ده عذاب وجفا ایتدیلر. حبیب رضی الله‌عنه کبی بعضلرنی اوطلر وهر تورلی قاطی عذابلر ایله اولدوردیلر. ١٣ سنه ظرفنده مسلمانلرنك تاریخ کتابلرنده تفصیللی ذکر اولنغان روشده کورمگان عذابلری قالمادی. اولا حبشه صوگره مدینه‌گه هجرت ایتدیلر. مدینه‌ده مسلمانلرنك عددلری زیاده‌لشدی ایسه‌ده دشمانلری ینه شو نسبتده کوبایدی کیچه وکوندز قورقو ایچروسنده اولدیقلرندن. «کوردکك کبی خدایدن باشقه‌دن قورقمازدن اطمئنان اوزره یاشیمز کیچه‌گه کرگانچیه قدر.» دیه حاللرندن تعبیر ایده ایدیلر. خدای بونلرنك قلبلرینه سکونت ویرمك ایچون شو آیت کریمه‌نی ایندردی: «خدای سزدن ایمان ایده‌ن ایذگو عمللیره سزدن اول مؤمن وصالحلرنی ارضگه خلیفه ایتدگی کبی خلیفه ایتماك ایله

وعلہ ایلہ‌در. جناب اقدس اوزی راضی اولان دیننی یرده قرار ایدوب خوفدن صوڭره حاللرنی امنیتلہ ایلہ‌درکه خدایغه هیچ شینی شریك ایتمازلر وذات اقدسنه‌گنه عبادت ایدرلر.» مائده. اتفاق اوزره قبائل عرب بونلرنی بترمك نیتی ایله بهادرانه هجوم ایتدکلرنده خدای بونلره غلبه ونصرت ایله بشارت ایدوب مدافعه‌ده ثابت اولمق ایله امر ایتدی: خدای مسلمانلره اهل کتاب ومشرك عرب دشمانلق اظهار ایدوب محاربه وظلم ایدولری سببلی صوغشرغه، اوزلرندن مدافعه ایدرکه رخصت ایتدی. خدای بومظلوملرگه نصرت ایدرگه البته قادردر.» حج. رسول الله وشو عددلری آز اولان مسلمانلر نهایتسز عددلری کوب اولان عسکرلرگه قارشو خدایننڭ وعدہ‌سینه اعتماد ایدوب محاربه ایتمکده ایدیلر: «مؤمنلرگه نصرت ایتمك بزگه واجبدر.» روم. عددلری آز بولغان مسلمانلر ایله عددلری چیکسز اولان قبائل عرب آراسنده سنه‌لرچه صوغشلر دوام ایتدی. مسلمانلرنڭ قلبلری صفالنوب ایمان وعدالت وانسانیت نورلری ایله نورلاندقدن صوڭ بونلرنی خدای یرگه وعده‌سی بوینچه خلیفه ایتدی. مسلمانلرده دشمانلرنی یر یوزندن بترورلك قوت حاصل اولدی. لكن اسلام مرحمت ومدنیت دینی اولدیغندن شو دشمانلرینه قارشو عدالت ومبرت ایله امر ایتدی: «خدای دین یولنده سزنڭ ایله محاربه ویورطلرندن سزلرنی چیقارمغان خلقگه ایذگولك وعدالتدن منع ایتمیدر، زیرا، خدای عادللرنی سور.» ممتحنه.

مسلمانلر اوزلرینه غایت درجه‌ده ظلم ایتکان کشیلرگه غالبه ایتکاچ خدای بونلرنی انتقام آلودن نهی ایتدی: برقومنڭ غضبی سزنی جریمه‌گه ارتکاب ایتدروب عدالتسزلك ایدوگزگه سبب اولماسون عدالت ایدگزکه هر ضررلی نرسه‌لردن صاقلانورغه یقین اولورسز. تقوالق ایدگز زیرا خدای سزنڭ هر اشگزنی بلہ‌در.» مائده. اسلام نظرنده دشمانلری سب ولعنت ایتمك عداوت ومذمومدر.

اعتدالینه سبب اولەچق دیندن هر وقت بحث ایدرلر. فلاسفه هر مذهب ودین، جسم وروحنڭ مطالبینه موافق اولماز ایسه انسانلرنی سعادته ایرشدرماونی بلکه بنی بشر آراسنده قایلی واقعەلر وطبیعت ایله صوغشودن باشقه بر اشکه یاراما‌دیغنی تاریخی دلیللر ایله اثبات ایتمشلردر.

بز بوعالملرنڭ سوزینه موافقت‌اینەنلرنڭ برندنمز. انسان‌ایچون حکیملر وصف ایتمش عمومی بر دین لازم اولونی اعتقاد ایدرز. یوقاروده‌گی بابلرده جسم وروحنڭ مطلوبلرنی بیان ایتدوك. جسمنی حفظ صحت قاعدەلرینه رعایه ایتمازدن صاقلامق ممکن اولمادغی کبی روحنیده روحگه عارض اولان آورولرنی ازاله ایدەچك قاعدەلرگه رعایه ایدلنماز ایسه محافظه ممکن اولمایەچغنی آچیق سویلادك. روح ایله جسم آراسنده بیوك بر مناسبت اولوب برسی بر نرسەدن اثرلنور ایسه دیگرینده عین شو نرسەدن متأثر اولور. شو ایکی قوتنڭ سلامت وفسادی ینه برسی ایکنچیسنه باغلیدر. بوزمانلرمزده بونظریه بدیهی حکمنی آلمشدر. بونظریه آوروپا عالملرنی دیندن بحث ایدوب «طبیعی‌دین» تألیف واساسنی بدیهی درجەسینەایرشمش علمی وفلسفی قاعدەلر اوزرینه وضع ایدرگه اجبار ایتمشدر. بو طبیعی دیننڭ قاعدەلرینڭ الڭ مهملرینی «حاضرگی زمانه اوزره اخلاقی بحثلر» نام کتابندن ترجمه‌ایدرگه موافق کورەمز: «طبیعی دینڭ‌قاعدەلرندن جمیع کائناتی خلق ایتمش خدانڭ بارلغینه وهر نرسەدن انسانلردن ممتاز اولوینه اعتقاد ایتمکدر. شو جسمده امتحان ایچون حبس ایدلمش زکاوت وحریت ایله ممتاز وجسمنی پاکلرگه وقذورات مادیه ایله تلویث ایدرگه مقتدر روحنڭ وجودینه اشانمقدر. قوۀ عقلیەنی احساسدن عالی وهر حریتنڭ منبعی اولان حریت اخلاقنی اعتدال‌ایله تحدید ایتمك وبو اخلاق فاضلەدن مقصد اولمگه زاهدلك‌اوزره حاضرلنمك اولونی ادارکدر.

ترقی قانونینه انساننڭ مادی جهتدن ترقیسنی حقیقی سعادتگه مدار اولان روحنڭ ترقیندن آیرمازدن اشانمقدر.» شوطبیعت دیننڭ